

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

FORVM

Publicationes Doctorandorum Juridicorum

IV. évfolyam

SZEGED • 2014

GÁCSI ANETT ERZSÉBET

A jogellenesen megszerzett bizonyítékok
értékelése az Amerikai Egyesült Államok
büntetőeljárás jogában

JUHÁSZ ANDREA ERIKA

A fiatalok fogvatartottak reszocializációs
nevelésének empirikus vizsgálata

KOVÁCS RITA

A kollektív tárgyalás és kollektív szerződés
jogi alapjai

NÓRA KATA LÁZÁR

The Non-Proliferation of Nuclear Weapons
within the Framework of the Npt: Limits and
Possibilities

PÁKOZDI ZITA

A jogerő és az erga omnes hatály
kapcsolódási pontjai a fogyasztói szerződések
tiszteletlen kikötése kapcsán

FORVM

Publicationes Doctorandorum Juridicorum

IV. évfolyam

SZEGED
2014

Redigunt

ATTILA BADÓ, MÁRTA DEZSŐ, ZSUZSANNA FEJES, KLÁRA GELLÉN,
ATTILA HARMATHY, MÁRIA HOMOKI-NAGY,
ÉVA JAKAB, JÓZSEF LICHTENSTEIN, LÁSZLÓ NÁNÁSI,
ARNDT SINN, ZSOLT SZOMORA, GERHARD THÜR

Redigit
MÁRIA HOMOKI-NAGY

Nota
FORVM Szeged

Szerkesztőbizottság:

BADÓ ATTILA, DEZSŐ MÁRTA, FEJES ZSUZSANNA, GELLÉN KLÁRA,
HARMATHY ATTILA, HOMOKI-NAGY MÁRIA,
JAKAB ÉVA, LICHTENSTEIN JÓZSEF, NÁNÁSI LÁSZLÓ,
SINN ARNDT, SZOMORA ZSOLT, THÜR GERHARD

Főszerkesztő
HOMOKI-NAGY MÁRIA

Technikai szerkesztő
MARVANEK JUDIT

Kiadja
HAJDÚ JÓZSEF
dékán

Kiadványunk rövidítése
FORVM Szeged

ISSN 0324-6523 Acta Univ.

TARTALOMJEGYZÉK

GÁCSI ANETT ERZSÉBET A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése az Amerikai Egyesült Államok büntetőeljárási jogában.....	5
JUHÁSZ ANDREA ERIKA A fiatalok fogvatartottak reszocializációs nevelésének empirikus vizsgálata.....	27
KOVÁCS RITA A kollektív tárgyalás és kollektív szerződés jogi alapjai.....	47
NÓRA KATA LÁZÁR The Non-Proliferation of Nuclear Weapons within the Framework of the Npt: Limits and Possibilities.....	73
PÁKOZDI ZITA A jogerő és az erga omnes hatály kapcsolódási pontjai a fogyasztói szerződések tisztességtelen kikötése kapcsán.....	87

GÁCSI ANETT ERZSÉBET

A jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelése az Amerikai Egyesült Államok büntetőeljárás jogában:

az ún. *Exclusionary rule* (kizárási szabály) klauzula

1. Bevezetés

A büntető eljárásjogi bizonyítás egyik legérzékenyebb területe a jogellenesen (tiltott módon) megszerzett bizonyítási eszközök és az azokból származó bizonyítékok felhasználhatóságának kérdése. A jogellenesen megszerzett bizonyítékok esetén ugyanis kettős érdek ütközik egymással. Amíg a mérleg egyik serpenyőjében a *terhelt büntetőjogi felelősségre vonásának követelménye* áll – amely érdek azt diktálja, hogy a büntetőjogi felelősség megállapítására alkalmas (adott esetben perdöntő jelentőségű) bizonyítékok ne kerüljenek kizárára csupán azért, mert valamely előírás megszegésével szereztek meg azokat,¹ – addig a mérleg másik oldalán álló érdek a *büntetőeljárásbeli törvényesség betartásához*, a büntetőeljárásban résztvevők jogainak biztosításához kapcsolódik.

Jelen tanulmányban az Amerikai Egyesült Államok büntetőeljárás jogán belül a *jogellenesen megszerzett bizonyítékok értékelésének szabályait* vizsgáljuk meg. Ehhez kapcsolódóan a tanulmány első részében a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásának lehetséges *indokait* taglaljuk, majd a tanulmány második részében az ún. *exclusionary rule-t* (az *elsődleges kizárási szabályt*) vesszük górcső alá.

Nem képezi ugyan jelen tanulmány részét az ún. *másodlagos kizárási szabályok* vizsgálata, azonban a teljesség kedvéért meg kell említenünk, hogy a gyakorlatban nem csak azt a kérdést kell megválaszolni, hogy felhasználható-e a büntetőeljárásban a jogellenesen megszerzett bizonyíték (elsődleges kizárási szabályok alkalmazásának szintje), hanem azt is, hogy mi lesz a jogellenes bizonyítékkal összefüggésben (annak folyamánként) megszerzett további bizonyíték sorsa (másodlagos kizárási szabályok alkalma-

---

¹ KIS LÁSZLÓ: *A jogellenesen beszerzett bizonyítási eszközök sorsa néhány külföldi állam és hazánk büntetőeljárásában*. In: SZABÓ KRISZTIÁN (szerk.): *Az új büntetőeljárás törvény első éve*, Debreceni Konferenciák IV., Debrecen, 2005. 57. p.

zásának szintje).² Utóbbi kérdés elméleti szintű megválaszolását az amerikai szakirodalom dolgozta ki elsőként.

Kezdetben két elmélet látott napvilágot. Egyfelől az abszolút kizárás elvét képviselő „mérgezett fa gyümölcsének doktrínája” (amely szerint mind a jogellenes bizonyíték, mind az annak folyományaként beszerzett bizonyíték kizárt a bizonyítékok köréből), illetve a relatív kizárás elméletét hirdető „ezüsttábla elv” (amely szerint az eljárás korábbi szakaszában/alárendelt szervek által jogellenesen szerzett bizonyíték csak az adott eljárási szakaszban nem használható fel bizonyítékként, az eljárás későbbi szakaszában/magasabb fórum közbelépése esetén bizonyos feltételek megléte esetén már felhasználható).³ Manapság azonban további két elv látszik kibontakozóban. Az egyik az ún. „féloldalasan kizárt bizonyítékok doktrínája”, amely azt jelenti, ha valamely bizonyítékot a terhelt büntetőeljárás jogainak megsértésével szerzett meg a hatóság, azt főszabály szerint ki kell zárni a bizonyítékok sorából. Ám, ha a védelem indítványozza (egyes tagállamokban elegendő a védelem hozzájárulása is), azt még is fel lehet használni (a védelem javára) bizonyítékként.⁴ A másik kialakulóban lévő doktrína a „szakértői burkolt kijátszás doktrínája”, amelynél a fő kérdés, hogy fel lehet-e használni azt a szakvéleményt bizonyítási eszközként, amelyet a szakértő (akár csak részben is) spontán nyilatkozatokat, szóbeszédet felhasználva készített el. Megfordítva a kérdést: a szakvéleménnyel vissza lehet-e csempészni azokat a bizonyítékokat a büntetőeljárásba, amit egyszer a hatóság törvénysértő magatartása miatt (esetleg korábban már) kizártak, de arról valamilyen formában a szakértő tudomást szerzett és beépítette a szakvéleményébe?⁵

2. A jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásának lehetséges indokai

A tiltott módon megszerzett bizonyítékok kizárásának jogpolitikai indokait tekintve számos nézet látott napvilágot, ehelyütt az amerikai szakirodalom és joggyakorlat által

² TREMMEL FLÓRIÁN: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Budapest – Pécs, 2006. 163. p.

³ TREMMEL 2006, 164. p.

⁴ A „féloldalasan kizárt bizonyítékok tanáról” részletesen ír: AMAR, AKHIL REED: *The Constitution and Criminal Procedure: First Principles*, New Haven, 1997. munkájában

⁵ GARDNER, THOMAS J. – ANDERSON, TERRY M.: *Criminal Evidence: Principles and Cases*, Wadsworth, 2010. 134–136. pp. A szerzőpáros szerint a „szakértői burkolt kijátszás doktrínájának” tipikus esete a családon belüli erőszaknál a hozzátartozó spontán nyilatkozatának szakértői véleményben való felhasználása. Ilyenkor ugyanis kétféle „előszituáció” fordulhat elő. Az egyik szerint azért szükséges a hozzátartozó spontán nyilatkozatának visszacsempészése, mert őt úgy hallgatta ki a hatóság tanúként, hogy nem figyelmeztette a mentességi jogára, holott az megillette volna, és e kihallgatása során mondott olyat, amellyel a terhelti pozícióban lévő hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolta. Ebben az esetben az eljáró hatóság jogellenesen jutott a hozzátartozó nyilatkozatához, így az nem vehető figyelembe bizonyítékként. Amennyiben a szakértő valamilyen formában tudomást szerez erről a nyilatkozatról, és azt beépíti szakvéleményébe: valódi bizonyíték visszacsempészéséről van szó, hiszen az egyszer már kizárt bizonyíték újra visszakérülhet a büntetőeljárásba. A másik „előszituáció” szerint nem volt előzetes kihallgatás vagy az nem volt törvénysértő, ám a szakértő olyan adatokat is beépített szakvéleményébe, amelyek mindössze szóbeszéd alapján kerültek elő, azokhoz tehát nem a jogszabály szerinti eljárása során jutott hozzá. Ez utóbbi azonban inkább a bizonyíték büntetőeljárásba való becsempészése, mint sem visszacsempészése.

kimunkált indokok kerülnek bemutatásra.⁶ Érdemesnek tarjuk megjegyezni, hogy a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásának kérdése sokkal korábban került előtérbe az angolszász bizonyítási rendszerben, mint a kontinentálisban. Ezen belül is a legszabályozottabb jogintézmények az USA-ban alakultak ki.⁷ Ennek oka abban keresendő, hogy az USA-ban a kiemelkedő jelentőségű ügyekben még ma is kizárólag laikus ténybíráskodás történik, és ahogyan Tremmel Flórián professzor fogalmaz: „a szecska elválasztása a búzától mégsem bízható a laikus esküdtekre”,⁸ azaz itt a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásával kapcsolatos részletszabályok kidolgozása azért „létkérdés”, mert egy bizonyíték kizárásáról csak a hivatásos bíró dönthet.

Az amerikai szakirodalom az alábbi három csoportba sorolja a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásának indokait: „condonation rationale” (1); „corrective justice rationale” (2); valamint „deterrence rationale” (3).⁹

2.1. Condonation rationale – elhatárolódási indok

A „condonation rationale” – ún. elhatárolódási indok – értelmében az ítélkező bíróság függetlensége, pártatlansága miatt kell kizárni a jogellenesen megszerzett bizonyítékokat. Ez azt jelenti, hogy a bíróság akként tudja bizonyítani / megőrizni a pártatlanságát a nyilvánosság előtt, ha elhatárolódik a nyomozó hatóság jogellenes bizonyítási cselekményeitől, azaz a törvénysértő módon beszerzett bizonyítási eszközökből származó bizonyítékokat automatikusan kizárja a felhasználható bizonyítékok köréből. Végző soron ezzel az állam magát is igazolja azon vád alól, hogy a saját jogsértő magatartását (ti. a nyomozó hatóság a végrehajtó hatalom része) nem kívánja saját előnyére felhasználni.¹⁰

Az Amerikai Legfelsőbb Bíróság már 1914-ben a *Weeks vs. United States* ügyben lefektette eme indok alapjait.¹¹ Az említett ügyben ugyanis a Bíróság megállapította, hogy az igazságszolgáltatás „feladatát mindig az Alkotmány szemüvegén keresztül kell végrehajtani [...] az ügyészek számára annak lehetővé tétele, hogy alkotmányellenesen szerzett bizonyítékokat használjanak fel a bírósági tárgyaláson egyértelműen azt támasztaná alá, hogy a bíróságok nyíltan szembeszegülnek az Alkotmány tilalmaival”. Azaz, a bírónak nem szabad bepiszkítania a kezeit azzal, hogy alkotmányellenesen megszerzett bizonyítékokat engednek felhasználni.¹²

Megjegyezzük, a Legfelsőbb Bíróság később született döntéseiben „a bírósági rendszer integritásának kényszereként” definiálta a condonation rationale indok lényegét.¹³

⁶ A német szakirodalomban kialakult indokokhoz lásd: SCHRÖDER, SVENJA: *Beweisverwertungsverbote und die Hypothese rechtmäßiger Beweiserlangung im Strafprozess*. Berlin, 1992. Idézi: TREMMEL 2006, 158. p.

⁷ TREMMEL 2006, 151. p.

⁸ TREMMEL 2006, 152. p.

⁹ PENNEY, STEVEN: *Taking Deterrence Seriously: Excluding Unconstitutionally Obtained Evidence Under section 24(2) of the Charter*, McGill Law Journal 2004/1, 110. p.

¹⁰ PENNEY 2004, 110–111. pp.

¹¹ 232 U.S. 383 (1914)

¹² MCGUIAN, PATRICK B.: *An Interview with Judge Robert H. Bork*, Judicial Notice 1986. 4. p.

¹³ L. pl. Mapp vs. Ohio ügyet, 367 U.S. at 659.

2.2. *Corrective justice rationale* – helyreállító igazságszolgáltatás indoka

Ezzel szemben a „*corrective justice rationale*” – ún. helyreállító igazságszolgáltatás indoka – a jogsértés áldozata oldaláról közelíti meg a jogellenesen megszerzett bizonyíték kizárásának kérdését.¹⁴ A „*corrective justice rationale*” alapján ugyanis a jogsértés miatt kompenzációt nyújtanak a jogsértés áldozatának, úgy hogy a jogellenesen megszerzett bizonyítékot kizárják a mérlegelés köréből, és az érintett személyt a jogsértés megtörténtét megelőző állapotba helyezik (*to restore the status quo ante*).¹⁵

Erről az indokról a Legfelsőbb Bíróság 2009-ben a *Herring vs. United States ügyben* tett említést, amelyben azt rögzítette, hogy „ezáltal (a jogellenesen megszerzett bizonyíték kizárásával) a bíróság visszahelyezi a polgárt és az államot abba az eljárási pozícióba, amelyben az Alkotmány megsértése nélkül lenne”.¹⁶

2.3. *Deterrence rationale* – elrettentés indoka

A harmadik indok – „*deterrence rationale*” (elrettentés indoka) – a nyomozó hatóság oldaláról közelíti meg a tiltott módon megszerzett bizonyítékok kizárásának kérdését. Ezen indok lényege, hogy a nyomozó hatóságok belássák a „cél ma már nem szentesítheti az eszközt”, azaz a büntető ügyeket jellemző bizonyítékínség ellenére¹⁷ sem lehet a mindenáron való (akár törvénysértő) bizonyítékszerzésre törekedni. A nyomozó hatóság által jogellenesen beszerzett bizonyítékot ugyanis ki kell zárni az ítélelhozatal alapjából, a bizonyítékok köréből.¹⁸

Az elmélet szerint az elrettentő hatás pedig nem csak az adott ügyben eljáró rendőrségnél érvényesül (ti. a felderítés és bizonyíték megszerzése a kizárás folytán hasztalan volt), hanem közvetetten valamennyi nyomozó hatóság is érzékeli azt. Ez az okfejtés lényegében azt jelenti, hogy ha abból indulunk ki, hogy a bűnelkövetőket a büntetéstől való félelem elrettenti az újabb bűncselekmény elkövetésétől, akkor joggal feltételezhetjük, hogy a rendőrtisztek is elrettennek az alkotmányos jogok megsértésétől, ha tudják, hogy az ilyen módon szerzett bizonyítékok nem használhatók fel a büntető tárgyaláson.¹⁹

A *deterrence rationale*-t mint kizárási indok létét a Legfelsőbb Bíróság 1961-ben a *Mapp vs. Ohio ügyben* erősítette meg,²⁰ azáltal, hogy háttérbe szorította a 2.1. pont alatt

¹⁴ Véleményünk szerint a „jogsértés áldozata” alatt elsősorban – de nem kizárólagosan – a bűncselekmény elkövetésével megvádolt személyt kell érteni.

¹⁵ PENNEY 2004, 111–113. pp.

¹⁶ 129 S. Ct. 695, 707 (2009)

¹⁷ A bizonyítékínség problematikájáról részletesen ír: TREMMEL 2006, 92.; 151. p. Itt jegyezzük meg, hogy az USA-ban a bizonyítékínség következtében egyre több rendőrmél tapasztalható az ún. „vadász-effektus” kialakulása. Ennek lényege abban áll, hogy az eljáró rendőrök – az igazság kiderítése érdekében – úgy üldözik a bűnelkövetőket, mint a vadász a vadat, amelynél a végeredmény (a vad elejtése – a bűnelkövető kézre kerítése, majd a beismerő vallomásának megszerzése), és nem feltétlenül az emberi jogok tiszteletben tartása a lényeg. L.: SKOLNICK, JEROME H.: *Justice Without Trial: Law Enforcement in Democratic Society*, New York, 2011. 129.; 151. p.

¹⁸ PENNEY 2004, 113–114. pp.

¹⁹ DRESSLER, JOSHUA – MICHAELS, ALAN C.: *Understanding Criminal Procedure*, LexisNexis, 2010. 351. p.

²⁰ 367 U.S. 643 (1961)

taglalt condonation rationale indokot. Ennek kettős indokát adta a Bíróság. Egyfelől arra hivatkozott, hogy „az utóbbi indok alkalmazása a gyakorlatban egyre inkább kihálófélben van”.²¹ Másfelől pedig arra, hogy „az elhatárolódási indok valójában erkölcsi alapokon nyugszik, és mint ilyen, nagyon nehéz a segítségével azt analizálni, hogy a kizáró szabály alkalmazásának egy adott ügyben milyen előnyei és hátrányai vannak, márpedig ezt a Legfelsőbb Bíróság igen kedveli”.²²

Későbbi döntéseiben a Legfelsőbb Bíróság elvi élel leszögezte: „a kizárási szabály legfőbb, hanem egyedüli célja az elrettentés”.²³

Az Amerikai Egyesült Államokban a három jelzett indok közül tehát az utóbbi dominál: „a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásának valójában egyetlen mozgatórugója, hogy a nyomozó hatóságok tagjait visszatartsák a jogsértésektől”.²⁴ Ez az esetjogban is visszatükröződik”.²⁵ Véleményünk szerint ez még önmagában véve nem baj. A probléma ott jelentkezik az USA bizonyítási jogában, hogy attól teszik függővé a jogellenesen megszerzett bizonyíték kizárását, hogy azt ki szerezte be. Jogszabályi rendelkezés hiányában ugyanis (valamint azzal a magyarázattal alátámasztva, hogy az elrettentő hatás csak a rendőrökkel szemben érvényesíthető) a harmadik személyek (pl. sértett) által így megszerzett bizonyítékokat nem kell kizárni a bizonyítékok köréből.²⁶

Álláspontunk szerint a jogellenesen megszerzett bizonyítékok büntetőeljárásból való kizárásának fő oka – a fentebb említett elhatárolódási, helyreállító igazságszolgáltatási, valamint elrettentő indok mellett, esetleg helyett – az *emberi jogok tiszteletben tartása* kellene, hogy legyen. Megjegyezzük továbbá, hogy egyetértünk Tremmel Flórián azon gondolatával, miszerint „a törvény szerint kizárt bizonyítékok rendszere lehet [az] egyik meggyőző jele annak, hogy [egy] adott országban mennyire teljesedett ki a jogállamiság”.²⁷ Azaz a kizárt bizonyítékok intézménye végső soron, *mint jogállami ismérv* határozható meg.

²¹ L.: BENNETT, FRED GILBERT: *Judicial Integrity and Judicial Review: An Argument for Expanding the Scope of the Exclusionary Rule*, UCLA Law Review, (20) 1973, 1129. p.

²² Utóbbi indokot az amerikai szakirodalom *dogmatikai alapon megközelített indoknak* is nevezi. L.: DRESSLER – MICHAELS 2010, 352. p.

²³ L. United States vs. Janis ügy, 428 U.S. 433, 446 (1976)

²⁴ Ez azonban nem jelenti azt, hogy a Legfelsőbb Bíróság minden tagja maradéktalanul osztaná ezt az álláspontot. Példaként hozhatjuk ugyanis a Herring vs. United States ügyet [129 S.Ct. 695 (2009)], amelyben Ginsburg bíró – a többség álláspontjával szemben – azt állította: „a kizáró szabály egyik fő célja az elrettentés, ki kell azonban emelni, hogy az más fontos célokat is szolgál, [...] így az elhatárolódási és a helyreállító igazságszolgáltatási cél is megjelenik benne”.

²⁵ KIS 2005, 59. p. Számos kutató az USA adverzariális büntetőeljárás rendszerének egyik hibáját jelöli meg ebben. Badó Attila szerint „az a tény, hogy a büntető eljárásoknál igen gyakran másra sem kíváncsi a védőügyvéd, minthogy követett-e el valamilyen szabályszegést a rendőrség a nyomozás során, jelzi e szisztéma buktatóit”. BADÓ ATTILA: *Esküdtárszéli ítéletek. Futni hagyott bűnösök?* Szeged. 2004. 182. p.

²⁶ EMBREGETS, M. C. D.: *Similarities and Differences: the Operation of the Exclusionary rule in the US, Germany and Netherlands*, in: BREUR, C. M. – NIJBOER, J. F. – REIJNTJES, J. M. (szerk.): *New Trend in Criminal Investigation and Evidence II*. Antwerpen – Groningen – Oxford, 2000. 219–224. pp.

²⁷ TREMMEL 2006, 154. p.

3. Az exclusionary rule doktrína

3.1. Történeti kialakulás

Az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányához fűzött Negyedik Alkotmánykiegészítés (a továbbiakban: Negyedik kiegészítés) rögzíti, hogy „Minden embernek joga van ahhoz, hogy saját személye, lakása és más személyes tulajdona biztonságban legyen az ésszerűtlen/indokolatlan házkutatástól és lefoglalástól”.²⁸ Rögzíti továbbá azt is, hogy „házkutatásra, valamint lefoglalásra vonatkozó parancs csak megalapozott gyanú esetén, illetve eskü alatt tett, arra vonatkozó vallomás alapján bocsátható ki, hogy bizonyos személyek vagy tárgyak hol találhatóak meg”.²⁹ Felmerül a kérdés, hogy vajon mi a következménye Negyedik kiegészítésben fogalt eme jogok megszegésének, megsértésének? Az Alkotmány szövege e tekintetben „néma”, az azonban elvi élel leszögezhető, hogy elfogadhatatlan azon bizonyítékok büntetőeljárásban való felhasználása, amelyekhez törvénysértő (Alkotmánysértő) módon jutottak hozzá; azokat az exclusionary rule – a „kizáró szabály” alapján ki kell zárni a bizonyítékok köréből.³⁰

Az exclusionary rule szabályát, annak tartalmát az Amerikai Legfelsőbb Bíróság (Supreme Court) lépésről lépésre dolgozta ki.

3.1.1. Szövetségi szintű szabályozás

Elsőként az ún. szövetségi szintű kizárási szabály (federal exclusionary rule) tartalmát fektette le a Supreme Court. A *Weeks vs. United States ügyben* (1914), ugyanis arra a megállapításra jutott, hogy a Negyedik kiegészítés kizárja az olyan bizonyítékok felhasználását, amelyeket a szövetségi bűnüldöző szervek alkotmányellenes módon szereztek meg.³¹ Ahogyan ezt a Bíróság a későbbiekben kifejtette „egy efféle szabály nélkül a Negyedik kiegészítés csupán üres szavak halmaza lenne”.³²

3.1.2. Tagállami szintű szabályozás

Ezt követően a tagállamok büntetőeljárási jogában is alkalmazandó szabályként rendelte az exclusionary rule-t a Legfelsőbb Bíróság. A kizáró szabály tagállami alkalmazását tekintve az amerikai szakirodalom három lépcsőfokról beszél, amelynek a kezdőfoka a *Wolf vs. Colorado ügy* (1949); második foka a *Rochin vs. California ügy* (1952); még harmadik foka a *Mapp vs. Ohio ügy* (1961).³³

3.1.2.1. Wolf vs. Colorado ügy (1949)

Amikor 1914-ben a *Weeks vs. United States ügyben* döntés született, a Legfelsőbb Bíróság még nem hangolta össze a Negyedik Alkotmány-kiegészítés vívmányait a Ti-

²⁸ „The right of people” – it is to be secure in [our] persons, houses, papers and effects, against unreasonable searches and seizures.”

²⁹ „No Warrants shall issue, but upon probable cause, supported by Oath or affirmation, and particularly describing the palace to be searched, and the persons or things to be seized.”

³⁰ DRESSLER–MICHAELS 2010, 347. p.

³¹ 232 U.S. 383 (1914)

³² *Silverthorne Lumber Co. vs. United States ügy*, 251 U.S. 385, 392 (1920)

³³ DRESSLER – MICHAELS 2010, 348. p.

zennegyedik Alkotmány-kiegészítésben megfogalmazott tisztességes eljárás elvével.³⁴ Ebből kifolyólag a Bíróságnak a Weeks ügyben még nem volt alapja arra, hogy a kizáró szabályt a tagállamok büntetőeljárásaiban is alkalmazni rendelje.

1949-ben a *Wolf vs. Colorado ügyben*³⁵ azonban a szabály alkalmazása tekintetében megtette az első lépést a Bíróság: egyfajta „jó hír / rossz hír” („good news / bad news”) párossal áll elő a büntetőügyek terheltjei számára.³⁶

A „jó hírt” a terheltnek a Negyedik kiegészítés középpontjában álló szabály szolgálta, miszerint „a nyomozó hatóság önkényes benyomulásának tilalmazása valamely személy magánéletébe, alapvető követelménye egy szabad, független társadalom kialakulásának”. Ennek pedig következménye az – a Bíróság szerint – hogy e döntéstől kezdve a tagállamok büntetőeljárásaiban is alkalmazni „kell” a Negyedik kiegészítés szabályait, figyelemmel a Tizennegyedik Alkotmány-kiegészítésben foglalt tisztességes eljárás elvére. Másfelől azonban, ami a „rossz hírt” jelenti, felhívta a Bíróság a figyelmet arra, hogy „egy ilyen alapvető jog érvényre juttatása másféle szabályozást kíván [...] a Weeks ügy során alkalmazott kizáró szabály alkalmazása ugyanis nem vezethető le egyértelműen a Negyedik kiegészítés leírt szabályaiból [...] ez a probléma tehát bírósági értelmezést kíván”. Azaz a Bíróság indokolásából az olvasható ki, hogy a Weeks ügyben alkalmazott kizáró szabály (noha nagy erőlelépés annak kimondása) alkotmányos szempontból nem teljesen aggálytalan.³⁷

A Legfelsőbb Bíróság végül egy köztes megoldást fogadott el: a tagállamok büntető eljárási jogában alkalmazni kell ugyan a kizáró szabályt, ám a tagállami bíróságok nem kötelezhetők arra, hogy eljárásukból kizárják az összes olyan bizonyítékot, amelyeket alkotmányellenesen (indokolatlan házkutatás vagy lefoglalás útján) szereztek meg, hiszen köztük lehetnek olyan bizonyítékok, amelyek „logikai szempontból releváns – perdöntő – bizonyítéknak minősülhetnek”.³⁸

3.1.2.2. Rochin vs. California ügy (1952) és annak következményei

A Legfelsőbb Bíróság második lépcsőfokként a *Rochin vs. California ügyben (1952)* vette górcső alá az exclusionary rule tagállami büntetőeljárásokban való alkalmazhatóságát.³⁹ Előljáróban le kell szögeznünk: a Bíróság *másfajta alkotmányossági alapon közlötette meg a kizáró szabályt*, mint a Wolf ügyben.

A történeti tényállás szerint a Rochin ügyben a rendőrök házkutatási parancs és megalapozott indok nélkül az éjszaka folyamán behatoltak R. lakásába, betörték a második emeleti hálószoba ajtaját, ahol megtalálták az alvó R.-t és feleségét. Amikor R.-t felébresztették, az az éjjeli szekrény tetején lévő három pirula után nyúlt, és lenyelte azokat. Ekkor a rendőrök lefoglalták R.-t és megpróbálták kiszedni R. szájából a pirulákat. A próbálkozás sikertelen volt, így R.-t megbilincseltek, majd kórházba szállították, ahol arra utasították a rendőrök az ügyeletes belgyógyász orvost, hogy az juttasson hányást előidéző oldatot R. gyomrába, a kapszulák megszerzése végett. Az orvos ennek eleget

³⁴ DRESSLER – MICHAELS 2010, 348. p.

³⁵ 338 U.S. 25 (1949)

³⁶ DRESSLER – MICHAELS 2010, 348. p.

³⁷ DRESSLER – MICHAELS 2010, 348. p.

³⁸ DRESSLER – MICHAELS 2010, 348. p.

³⁹ 342 U.S. 165 (1952)

tett, R. kihányta a kapszulákat, amelyek kábítószeret tartalmaztak. R. – mint a büntetőügy terheltje – kérte az ügyében eljáró elsőfokú bíróságot, hogy a pirulákat, mint terhelő bizonyítékokat ne vegyék figyelembe, hiszen azt erőszakkal szerezték meg tőle.

Amikor az ügy a Legfelsőbb Bírósághoz került, a Bíróság megállapította, hogy a rendőrök magatartása „nyilvánvalóan és súlyosan igazságtalannak és mindemellett kegyetlennek is minősül”.⁴⁰ Ennek következményeként a Bíróság a megszerzett kapszulákat, mint jogellenesen megszerzett bizonyítékokat, kizárni rendelte a büntetőeljárásból. A Bíróság egyebekben azt a következtetést vont le, hogy a Tizennegyedik Alkotmánykiegészítés által megfogalmazott tisztességes eljárás klauzulába ütközik minden olyan bizonyíték felhasználása, amelyet – legyenek azok bármennyire is terhelőek – a „civilizált magatartás alapvető szabályainak” megszegésével szereztek meg.⁴¹

Megállapíthatjuk tehát, hogy amíg a Bíróság a Wolf ügyben a kizárási szabály (exclusionary rule) alkalmazhatóságát elsősorban a Negyedik kiegészítés értelmezéséből próbálta levezetni, addig a Rochin ügyben előtérbe helyezte a Tizennegyedik kiegészítésben megfogalmazott tisztességes eljárás (fair trial) elvét, és ezzel összefüggésben a társadalmi igazságérzetet („civilizált magatartás alapvető szabályait”) is becsempészte a kizárási szabály alkalmazhatóságába.

Meg kell jegyeznünk továbbá, hogy a Bíróság a későbbi döntéseiben elvi élel leszögezte: a Rochin ügyben megfogalmazottakat akkor lehet alkalmazni, ha személy ellen irányul [1. feltétel],⁴² és erőszak útján történik a bizonyíték megszerzése [2. feltétel].⁴³

3.1.2.3. Mapp vs. Ohio ügy (1961)

Amíg a Wolf ügyben közvetlenül, a Rochin ügyben pedig közvetetten hivatkoztak a kizárási szabály alkalmazása kapcsán a Negyedik Alkotmánykiegészítésre, addig a *Mapp vs. Ohio ügyben*⁴⁴ (1961) sem a védelem, sem pedig az alapügyben eljáró bíróság nem vette elő azt.⁴⁵

Az elemzett esetben a rendőrök állítása szerint egy robbantás ügyében folytattak nyomozást, és azért hatoltak be M. házába, hogy ott megtalálják az egyik lehetséges gyanúsítottat. Amikor a rendőrök először engedélyt kértek a házba való belépésre,⁴⁶ M. felhívta az ügyvédjét, aki azt tanácsolta ügyfelének, hogy házkutatási parancs nélkül

⁴⁰ L.: DRESSLER – MICHAELS 2010, 349. p.

⁴¹ L.: DRESSLER – MICHAELS 2010, 349. p.

⁴² Nem személy elleni erőszak történt pl. az Irvine vs. California ügyben [347 U.S. 128 (1954)].

⁴³ A Breithaupt vs. Abram ügyben [352 U.S. 432 (1957)] pl. kimondta a Bíróság, hogy „az igazságérzetünk, ami a Rochin ügyben vezetett bennünket, jelen esetben nem sérült”, lévén a terhelttől vérmintát akként szerzett a nyomozó hatóság, hogy azt eszméletlen állapotában bevitték a kórházba, és a vért bármiféle erőszak alkalmazása nélkül a kórház egyik orvosa vette le.

⁴⁴ 367 U.S. 643 (1961)

⁴⁵ Ehhez l.: DAVIES, THOMAS Y.: *An Account of Mapp vs. Ohio. That Misses the Larger Exclusionary Rule Story*, Ohio State Journal of Criminal Law (4/2) 2007, 619–639. pp.

⁴⁶ Az amerikai büntető eljárásjogban ugyanis létezik az ún. „knock-and announce” klauzula, amely előírja, hogy minden házkutatás első mozzanata a kopogás kell, hogy legyen, majd második mozzanata, hogy bejelentik a házkutatás foganatosításának tényét. Harmadik lépésként előírja a klauzula, hogy a kopogást és bejelentést követően 20–30 másodpercet várni kell a házba való behatolással. Ehhez l. részletesen: DRESSLER – MICHAELS 2010, 171–174. pp; 369–371. pp.

senkit se engedje be lakásába. Három órányi megfigyelés után a rendőrök visszatértek M. házához, akiknél még mindig nem volt „megfelelő” házkutatási parancs.⁴⁷ Ismét kopogtattak, bejelentették a házkutatás foganatosításának tényét, M. azonban ekkor már nem válaszolt nekik, így a rendőrök betörték a bejárati ajtót. A lakásban megtalálták M.-t, felmutattak neki egy papírdarabot, amelyről azt állították, hogy az a házkutatási parancs. Ezt a papírdarabot M. kitepte a rendőrök kezéből, és azt beletette a fehéreneműjébe. Ezt követően az egyik rendőrtiszt és M. között dulakodás kezdődött, a rendőr hátracsavarta M. kezét, majd eközben kiszedte M. fehéreneműjéből a „parancsot”. Később átkutatták M. egész lakását, ám sem a keresett gyanúsítottat, sem pedig a robbantásra utaló bizonyítékokat nem találtak. Érdekességként megjegyezzük, hogy találtak viszont néhány – a rendőrség állítása szerint – obszcén jellegű tárgyat, és végül ezek birtoklásáért indítottak eljárást M. ellen.

A Legfelsőbb Bíróság, annak ellenére, hogy az alapügyben fel sem merült a Negyedik kiegészítésre való hivatkozás, mégis elővette azt, és kimondta, hogy „a kizáró szabály szerves része a Negyedik és Tizennegyedik Alkotmány-kiegészítésnek egyaránt”, azaz az exclusionary rule klauzula alkalmazhatósága a két alkotmány-kiegészítés *együttes megszegéséből* vezethető le.⁴⁸

3.2. A doktrína létjogosultsága

Amíg a 3.1. pontban az exclusionary rule szövetségi, illetve tagállami szintű alkalmazásának *szükségességét* tárgyaltuk, ehelyütt arra mutatunk rá, hogy a Legfelsőbb Bíróság 1974-ben a *United States vs. Calandra ügyben*⁴⁹ hozott döntésével elindította azt a folyamatot, amely mára odáig „fejlődött”, hogy megkérdőjelezi az exclusionary rule – az elsődleges kizáró szabály büntetőeljárásokban való alkalmazásának létjogosultságát.⁵⁰

A *Calandra ügyben* ugyanis a Legfelsőbb Bíróság *impliciten érvénytelenítette azt a tézist, amely szerint a kizáró szabálynak alkotmányos gyökerei lennének.*⁵¹ Azaz amíg 1914-től kezdve a Bíróság hol a Negyedik Alkotmány-kiegészítés, hol a Tizennegyedik Alkotmány-kiegészítés, hol pedig a két alkotmány-kiegészítés szabályaiból vezette le a szabály alkalmazhatóságát, 1974-től kezdve a kizáró szabályt nem tekinti a Negyedik-, illetve Tizennegyedik kiegészítés szerves részeként. Ahogy a Bíróság megfogalmazta „noha a kizáró szabály „alkotmánytalanítva” lett, de továbbra is megmaradt az a célja, hogy elretentse a hivatalos személyeket az alkotmányellenes, és szakmai etikába ütköző cselekmények megvalósításától.”⁵²

Felmerül a kérdés, hogy vajon milyen következménnyel jár(t) a kizáró szabály alkotmányos alaptól való megfosztása? Amint azt a Supreme Court is kimutatta: az ún. „alkotmánytalanítás” (de-constitutionalization) a kizáró szabály alkalmazási körének je-

⁴⁷ Nem volt „megfelelő” a parancs, azaz azt nem az ügyész bocsátotta ki.

⁴⁸ L.: DRESSLER – MICHAELS 2010, 351. p.

⁴⁹ 414 U.S. 338 (1974)

⁵⁰ A kizáró szabály *eltörlése-fenntartása dilemmát* a tanulmány 3.3. pontja elemzi, míg a kizáró szabály alkalmazása alóli *kivételeket* a tanulmány 3.4. pontjában fejtjük ki.

⁵¹ L.: DRESSLER – MICHAELS 2010, 353. p.

⁵² L.: DRESSLER – MICHAELS 2010, 353. p.

lentős mértékű csökkenéséhez vezetett, legújabbán pedig eltörlésének a gondolata is felmerült.⁵³ Utóbbi természetesen akkor valósulhat meg, ha a kizáró szabály helyett megalkotnak egy olyan jogorvoslatot (legyen az akár polgári jogi, akár igazgatási jellegű) amely alkalmas a házkutatáshoz és lefoglaláshoz kapcsolódó alkotmányos jogok érvényesülésének biztosítására.⁵⁴

3.3. *El kell-e törölni a doktrínát? Érvek – ellenérvek*

Az amerikai büntető eljárásjogi szakirodalom az exclusionary rule eltörléséfenntartása kapcsán három szempontot vizsgál: a Negyedik Alkotmány-kiegészítés értelmezése (1); megakadályozza-e a kizáró szabály az alkotmányos jogsértéseket (2); arányban áll-e a szabály a büntetőeljárás során felmerülő költségekkel (3).⁵⁵

3.3.1. A Negyedik Alkotmány-kiegészítés értelmezése

A Negyedik Alkotmány-kiegészítést – az exclusionary rule doktrína fényében – alapvetően kétféleképpen lehet értelmezni: nyelvtani értelmezés, valamint történeti értelmezés.

Ha a Negyedik-kiegészítést *szó szerint értelmezzük* (nyelvtani értelmezés), akkor valóban azt mondhatjuk, hogy *a kizárási szabálynak nincs alkotmányos alapja*, a jelzett kiegészítés ugyanis a büntetőeljárások során fogatosított házkutatásoknak, lefoglalásoknak „csak” az alkotmányos standardjait rögzíti, azok megsértésének következményeiről azonban nem tartalmaz semmit.⁵⁶ Azaz az nyelvtani értelmezés az exclusionary rule eltörlésére adhat alapot.

Ezzel szemben, ha a Negyedik kiegészítést ún. *történeti értelmezésnek* vetjük alá – amely azt vizsgálja, hogy vajon mi volt a célja a jogalkotónak a Negyedik Alkotmány-kiegészítés megszövegezésével – végső soron arra az álláspontra is juthatunk, hogy ha már egyszer a jogalkotó az Alkotmány keretei közé illesztette a házkutatások, lefoglalások szabályait, azok megsértésének nyilván védelmet kívánt nyújtani. A védelmet pedig az exclusionary rule alkalmazásával érhetjük el.⁵⁷

⁵³ L.: Hudson vs. Michigan ügy, 547 U.S. 586 (2006); valamint Herring vs. United States ügy [129 S.Ct. 695, 700 (2009)]. Megjegyezzük, William Brennan bíró már a Calandra ügy kapcsán is kifejtette az exclusionary rule megszűnésével kapcsolatos aggályait. Különvéleményében leírta, „ha a kizáró szabályt nem tekintjük alkotmányos gyökerekkel rendelkezőnek – hanem csupán úgy tekintünk rá, mint egy körültekintően létrehozott szabályra, amelyet a Legfelsőbb Bíróság alkotott – akkor azt a következtetést vonhatjuk le, hogy amit a Bíróság megalkotott, azt a Bíróság ugyanúgy el is vetheti, méghozzá nagyon drámai módon.” Idézi: DRESSLER – MICHAELS 2010, 353. p.

⁵⁴ DRESSLER – MICHAELS 2010, 354. p.

⁵⁵ DRESSLER – MICHAELS 2010, 355–366. pp. Mindemellett az amerikai szakirodalom politikai aspektusból (jobb-bal oldal) is vizsgálja a doktrína létjogosultságát. Ehhez l. pl. CALABRESI, GUIDO: *The Exclusionary Rule*, Harvard Journal of Law and Public Policy, (26) 2003, 111–118. pp.; valamint SLOBOGIN, CHRISTOPHER: *Why Liberals Should Chuck the Exclusionary Rule?*, University of Illinois Law Review 1999/2. 363. p.

⁵⁶ A nyelvtani értelmezéshez l. bővebben: AMAR, AKHIL REED: *Fourth Amendment First Principles*, Harvard Law Review, (107) 1994, 757, 785. p.

⁵⁷ A történeti értelmezéshez l.: STEWART, POTTER: *The Road to Mapp vs. Ohio and Beyond: The Origins, Development and Future of Exclusionary Rule in Search-and-Seizure Cases*, Columbia Law Review, (83) 1983, 1365–1404. pp.

3.3.2. Megakadályozza-e a kizáró szabály az alkotmányos jogsértéseket?

A kérdés megválaszolásánál a kiindulópontunk az a tétel, amit a Legfelsőbb Bíróság 1960-ban az *Elkins vs. United States ügyben* kimondott: a „kizáró szabályt a Negyedik Alkotmány-kiegészítésben foglalt jogok megsértésének megelőzésére, nem pedig a sérelem orvoslására szánták”.⁵⁸ Azaz a megválaszolandó kérdés valójában az, hogy a kizáró szabály alkalmas-e arra, hogy megelőzze a jogellenes házkutatásokat, ill. lefoglalásokat.⁵⁹

A kizáró szabály *eltörlése* mellett állásfoglalók szerint a szabály nem alkalmas erre a feladatra, az ugyanis „se nem tud, se nem funkcionál érdemben visszatartóként”.⁶⁰ Álláspontjuk alátámasztására a tudatos („knowingly”) szabályszegőket emelik ki: „azon rendőrök, akik tudatosan megsértik a Negyedik-kiegészítést, elméletben megakadályozhatóak, de a kizáró szabály túl közvetett és túl gyenge büntetési forma („form of punishment”), ahhoz, hogy ezt megfelelően megtegye”.⁶¹ Ahhoz, hogy az exclusionary rule teljes mértékben hatékony legyen, ezeket a rendőri „nemkívánatos” magatartásokat mindig fel kellene deríteni a büntetőeljárás során, és egyfajta „büntető válaszként” az így felderített bizonyítékot minden egyes esetben ki kellene zárni a büntetőeljárásból. Ez azonban nem feltétlenül jár eredménnyel: „egy házkutatást, amit a bíróság esetleg később jogellenesnek tart, a többi bűnüldöző hatóság hajlamos rokonszenvvel kezelni, ezért a bizonyíték kizárása nem biztos, hogy ezen az alapon vissza fogja tartani az átlagos rendőrt”.⁶²

Megjegyzik továbbá a kizáró szabály *ellenzői*, hogy a Negyedik Alkotmány-kiegészítés megsértéséért a „szankció” (a bizonyíték kizárása), gyakran aránytalan a rendőrség által elkövetett „bűnhöz” (a jogellenes cselekményhez) képest. Megjelenik ez az aránytalanság egyfelől akkor, amikor a jóhiszemű rendőr gondatlan tévedésére („inadvertent mistake of a good-faith police officer”) ugyanúgy alkalmazni rendelik a kizáró szabályt mint ahogy azt a rosszhiszemű rendőr szándékos magatartására is („malicious conduct of a bad-faith police officer”). Erre hozza példaként a Legfelsőbb Bíróság, hogy „habár egy tigris vagy egy egér szabadon eresztése egy tanteremben jogellenes cselekmény [...] egyetlen józan ésszel gondolkozó ember sem mondaná azonban, hogy egyformán kell mindkettőt büntetni”.⁶³ Másfelől megjelenik az aránytalanság abban is, amikor a kizáró szabály nem tesz különbséget súlyos bűncselekmény („serious crime”) és egy kisebb szabályszegés között (lásd: az esetlegesen veszélyes elkövető elkerülheti a büntetőjogi felelősségre vonást még akkor is, ha a rendőr által elkövetett szabályszegés csekély jelentőségű is volt).⁶⁴

⁵⁸ 364 U.S. 206, 207 (1960)

⁵⁹ DRESSLER – MICHAELS 2010, 356. p.

⁶⁰ L. pl. AKERS, RONALD L. – LANZA-KADUCE, LONN: *The Exclusionary Rule: Legal Doctrine and Social Research on Constitutional Norms*, 2 Sam Houston State University Criminal Justice Center Research Bulletin, 1986. 1–6. pp.

⁶¹ SLOBOGIN 1999, 374–377. pp.

⁶² WASBY, STEPHEN L.: *Police Training About Criminal Procedure: Infrequent and Inadequate*, Policy Studies Journal (7) 1978 461., 466. p.

⁶³ *Bivens vs. Six Unknown Named Agents*, 403 U.S. 388, 419 (1971)

⁶⁴ KAMISAR, YALE: „*Comparative Reprehensibility*” and Fourth Amendment Exclusionary Rule, Michigan Law Review, (86) 1987, 1–50. pp.

Ezzel szemben a kizárási szabály *megtartása* mellett kardoskodók, azzal érvelnek, hogy „valószínűleg egyszerűbb azt igazolni, hogy a szankciónak nincs visszatartó ereje, mint azt megmutatni, hogy az sikeres”.⁶⁵ Érvként hozzák továbbá fel azt is, hogy az exclusionary rule-t támadók szerint a kizárási szabály nem rettent vissza *egyes* rendőröket. A támogatók szerint ez hibás megközelítés, ugyanis a kizáró szabály célja nem az egyedi visszatartás kellene, hogy legyen, hanem a *rendszerszintű (vagy általános) visszatartás*.⁶⁶ Ezen túlmenően a kizáró szabály „védelmezői” rámutattak arra is, hogy az exclusionary rule legtöbb bírálója, azon kívül, hogy vitatja a szabály visszatartó erejét, azt is állítja, hogy a szabály túl sok bűnöző szabadon hagyását eredményezi. Így a „védelmezők” ezen csoportja akként érvel, hogy „valószínűnek tűnik [...], hogy a bírálók elégedetlenségének valódi forrása nem a kizárási szabály hatástalansága, hanem annak hatékonysága”. (Ha a Negyedik-kiegészítés sérelmének orvoslása kivételesen jól működne, több olyan eset lenne – és nem kevesebb – ahol a fontos, perdöntő bizonyítékokra nem derülne fény, és még több bűnös úszná meg a büntetőjogi felelősségre vonást.)⁶⁷

3.3.3. Arányban áll-e a kizáró szabály a büntetőeljárásban felmerülő költségekkel?

Az exclusionary rule *eltörlése* mellett állást foglalók szerint a szabály állítólagos költségei magasabbak (nagyobbak), mint az esetleges visszatartás előnyei.⁶⁸ Ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a Supreme Court 2006-ban a *Hudson vs. Michigan* ügyben tett kijelentése alapján – „a kizáró szabályt csakis akkor alkalmazzák, amikor a visszatartás előnyei túlnyomó arányban vannak a tényleges társadalmi költségekkel” – úgy tűnik, hogy a Bíróság figyelembe veszi a szabály alkalmazáskor a *visszatartó erő – költség arányosság* követelményét.⁶⁹

Az érem másik oldalán állók (a kizárási szabály *támogatói*) ugyanakkor elvetik az e fajta megközelítést. Álláspontjuk szerint a büntetőügyben eljáró bíróságoknak „az eljárás épségének megőrzésére kellene fókuszálniuk, hogy elkerüljék annak veszélyét, hogy a hatósági törvénytelenységhez közük legyen [...] mindezt az alkotmányellenesen megszerzett bizonyítékok felhasználásának tilalmával tehetik meg”.⁷⁰

Álláspontunk szerint (szinte) lehetetlen tárgyilagosan elemezni a kizáró szabály költségeit és előnyeit, mert ez a folyamat – Yale Kamisar szavaival élve – magában foglalja a „kiszámíthatatlanok mérését és a megmérhetetlenek összehasonítását”.⁷¹ Így például elég nehéz pénzüsszegben mérni, hogy mennyit nyom a magánélethez való jog a

⁶⁵ DRESSLER – MICHAELS 2010, 358. p.

⁶⁶ MERTENS, WILLIAM J. – WASSERSTROM, SILAS: *The Good Faith Exception to the Exclusionary Rule: Deregulating the Police and Derailing the Law*, Georgetown Law Review (70) 1981, 394. p. A rendszerszintű visszatartó erőt – mint a kizáró szabály célját – a Legfelsőbb Bíróság egyik bírója (Brennan bíró) is megállapította az *United States vs. Leon* ügyben [468 U.S. 897, 953 (1984)]: „a szabály legfőbb visszatartó funkciója annak *intézményi szintű* betartását elősegítő tendenciájában rejlik, hogy a Negyedik Alkotmánykiegészítés bűnüldöző hatóságokra vonatkozó követelményeinek általában megfeleljenek”.

⁶⁷ WASSERSTROM, SILAS J. – SEIDMAN, LOUIS MICHAEL: *The Fourth Amendment as Constitutional Theory*, Georgetown Law Review, (77) 1988, 19., 36–37. pp.

⁶⁸ L.: DRESSLER – MICHAELS 2010, 360. p.;

⁶⁹ 547 U.S. 586, 594 (2006)

⁷⁰ L.: DRESSLER – MICHAELS 2010, 360. p.

⁷¹ KAMISAR, YALE: *Gates, „Probable Cause”, „Good Faith” and Beyond*, Iowa Law Review (69) 1984, 551., 613. p.

mérlegen, vagy azt, hogy egyenlő-e (arányban áll-e) egy indokolatlan (jogellenes) házkutatásból származó bizonyíték kizárása egy bűnös szabadlábon hagyásával.

3.3.4. Melyik a járható út: az exclusionary rule eltörlése, megtartása vagy vannak jobb megoldások?

Amint az a fentebb leírtakból kitűnik, az exclusionary rule *eltörlését* támogatók egyetlen járható utat fogadnak el: a kizáró szabály eltörlését. Érvelésük szerint, a kizáró szabály eltörlésével a büntető tárgyalás csak és kizárólag a vádlott bűnösségének vagy ártatlanságának eldöntésére tudna összpontosítani.⁷²

A kizáró szabály eltörlése melletti érvként hozzák fel továbbá azt is, hogy ha még lenne is visszatartó ereje a kizáró szabálynak, és ha az még nagyobb is lenne, mint a büntetőeljárás költsége, akkor is lehet találni más „eszközt”, amely több előnyt biztosítana. Így pl. napvilágot láttak olyan nézetek, amelyek szerint a Negyedik Alkotmánykiegészítés megsértésének elsődleges (netán egyetlen) jogorvoslati eszköze a polgári jogi út kellene, hogy legyen: a jogellenes házkutatással vagy lefoglalással érintett személy (a büntetőügy terheltje) jogellenes károkozás címén indíthatna pert a rendőrség, és ezzel együtt az állammal szemben.⁷³

Ezzel szemben az exclusionary rule *támogatói* szerint „számos hibája ellenére a kizáró szabály [...] a legjobb, amit reálisan alkalmazhatunk”.⁷⁴ Ebben a megfogalmazásban a kulcsszó: a „reálisan” kifejezés. A Negyedik Alkotmánykiegészítés megsértése miatti rendőrséggel szembeni büntetőeljárások ugyanis jóformán ismeretlenek. Ennek oka valószínűleg nem más, minthogy az ügyészek ritkán akarnak a rendőrséggel – mint természetes szövetségesükkel – szemben eljárni.⁷⁵ Másfelől a polgári perek – mint büntető mechanizmusok – is viszonylag hatástalanok a rendőrökkel szemben.⁷⁶ Ennek első sorban az az oka, hogy maga a nyomozó hatóság tagja (illetve a kormányzat) számos esetben mentes a polgári felelősség alól.⁷⁷ Mindezekből pedig az következik, hogy az alkotmányos büntetőeljárást leginkább az szolgálná, ha megmaradna az exclusionary rule alkalmazhatósága, azaz a jogellenesen megszerzett bizonyítékok kizárásával lehetne orvosolni az Alkotmányt sértő eljárást.

3.4. Az exclusionary rule doktrína alóli kivételek, avagy amikor a kizárási szabály nem alkalmazható

Mint, ahogyan az a tanulmány 3.2. pontjában is kifejtésre került a *Calandra ügy* óta a Legfelsőbb Bíróság más szemüvegen keresztül nézi az exclusionary rule doktrínát: implicite érvénytelenítette ugyanis azt a tézist, amely szerint a kizáró szabálynak alkotmányos gyökerei lennének. A Legfelsőbb Bíróság ugyanebben az ügyben kimondta azt

⁷² L.: DRESSLER – MICHAELS 2010, 364. p.

⁷³ L.: DRESSLER – MICHAELS 2010, 364–365. pp.

⁷⁴ STEIKER, CAROL S.: *Second Thoughts About First Principles*, Harvard Law Review (107) 1994, 820., 825–826. pp.

⁷⁵ L.: DRESSLER – MICHAELS 2010, 365. p.

⁷⁶ SLOBOGIN 1999, 385. p.

⁷⁷ SKLANSKY, DAVID ALAN: *Is the Exclusionary Rule Obsolete?*, Ohio State Journal of Criminal Law (5) 2008, 572. p.

is, hogy „mint minden jogorvoslati szabálynak, úgy a *kizárási szabálynak az alkalmazását is le kellene szűkíteni* azokra a területekre, ahol a jogorvoslat a céljait feltehetően a leghatékonyabban elérheti”.⁷⁸

A Supreme Court ítélkezési gyakorlatát tekintve, úgy tűnik az a Calandra ügy óta egyre inkább kiábrándult a kizárási szabályból, amelynek következménye az, hogy egyre több kivételt fogalmaz(ott) meg alóla.⁷⁹ A kivételek körének bővítését pedig azzal indokolja, hogy „a bizonyítékok kizárása az utolsó megoldásunk, és nem pedig az első akciónk”.⁸⁰

Mielőtt rátérünk a nevesített kivételekre, kiemeljük, egyfelől azt, hogy az amerikai bizonyítási jog egyes, *nem büntetőjogi tárgyú eljárásokban* („non-criminal proceedings”) is alkalmazni rendeli a kizárási szabályt.⁸¹ Így pl. alkalmazni kell az exclusionary rule-t olyan eljárásokban, amelyekben szabálysértés miatt ún. tulajdonelkobzást rendeltek el.⁸² Nem alkalmazható azonban a szabály a hagyományos polgári perekben, az adóügyi eljárásokban,⁸³ valamint az ún. kitoloncolási eljárásokban.⁸⁴

Másfelől megjegyezzük, hogy a *büntetőjogi tárgyú eljárásokon* belül, a *non-trial proceedings*-ek (ezek a büntetőjogi tárgyú „nem peres eljárások”) kapcsán a kialakult gyakorlat szerint fel lehet használni az alkotmányellenesen megszerzett bizonyítékokat, ha az az esküdtszéki eljárás keretében merül fel,⁸⁵ vagy ha előzetes meghallgatáson („preliminary hearings”),⁸⁶ óvadéki eljárásban („bail proceedings”),⁸⁷ ítélethozatalban („sentencing”),⁸⁸ vagy a feltételes szabadon bocsátást megszüntető eljárásban („proceedings to revoke parole”) merült fel.⁸⁹

3.4.1. Az ún. kétségbe-vonási („impeachment”) kivétel

Az *impeachment kivétel alkalmazását* az amerikai szakirodalom azzal *indokolja*, hogy ezzel jelentős előrelépést tehetnek az igazságkeresési folyamatban azáltal, hogy elrettentik a terheltet a hazudozástól.⁹⁰ A jelzett kivétel szerint ugyanis, az ügyész a büntetőeljárásokban felmutathat olyan bizonyítékokat, amelyeket a terhelt Negyedik Al-

⁷⁸ United States vs. Calandra ügy, 414 U.S. 338, 348 (1974)

⁷⁹ DRESSLER – MICHAELS 2010, 366. p. Megjegyezzük, hogy a kivételek körének bővítésével a *védelem oldalára többlet terheket* aggatott a Legfelsőbb Bíróság; innentől kezdve ugyanis a védelemnek már nem „csak” azt kell bizonyítania, hogy jogellenesen történt a bizonyíték megszerzése, hanem azt is, hogy az kívül esik / kívül eshet az exclusionary rule kivételek körén. Ez pedig felveti azt a kérdést, hogy *vajon még mindig érvényesül a fegyverek egyenlősége az amerikai büntetőeljárásokban?* Álláspontunk szerint a mérleg nyelve – a kivételek körének bővítésével – inkább a vád oldalára billent át.

⁸⁰ „Exclusion of evidence is our last resort, not our first impulse.” Hudson vs. Michigan ügy, 547 U.S. 586, 591 (2006)

⁸¹ DRESSLER – MICHAELS 2010, 367. p.

⁸² Ehhez l. pl. a *One 1958 Plymouth Sedan vs. Pennsylvania* ügyet, 380 U.S. 693 (1965)

⁸³ United States vs. Janis ügy, 428 U.S. 433 (1976)

⁸⁴ I.N.S. vs. Lopez-Mendoza ügy, 468 U.S. 1032 (1984)

⁸⁵ United States vs. Calandra ügy, 414 U.S. 338 (1974)

⁸⁶ Giordenello vs. United States ügy, 357 U.S. 480 (1958)

⁸⁷ 18. U.S.C. § 3142 (f) (2005)

⁸⁸ United States vs. McCrory ügy, 930 F.2d 63 (D.C. Cir. 1991)

⁸⁹ Pennsylvania Bd. of Probation and Parole vs. Scott ügy, 524 U.S. 357 (1998)

⁹⁰ Az angol-szász tárgyalási rendszerekben ugyanis a terheltet – ha már megszólalt – igazmondási kötelezettség terheli, vallomását, mint tanúvallomást fogják majd figyelembe venni. DRESSLER – MICHAELS 2010, 368–369. pp.

kormány-kiegészítésben foglalt jogainak a megsértésével szereztek meg. Ez azonban korlátozott: a Negyedik Alkotmány-kiegészítés megsértésével megszerzett bizonyítékot ugyanis csak két esetben lehet felhasználni. Egyfelől akkor, ha az ügyész célja e bizonyíték felmutatásával a *vádolt közvetlen vallomásának kétségbe vonása*, másfelől pedig akkor, ha a cél a *terhelt szembesítés során feltett célirányos kérdésekre adott válaszainak a megcáfolása*.⁹¹

A Legfelsőbb Bíróság 1990-ben, a *James vs. Illinois* ügyben pontosította a kivétel alkalmazásának szabályát.⁹² Kimondta ugyanis, hogy „a vádolt Negyedik kiegészítésben foglalt jogainak megsértésével megszerzett bizonyítékokat arra nem lehet felhasználni, hogy kétségbe vonják a védelem által felsorakoztatott valamennyi tanú szavahihetőségét”. A Bíróság érvelése szerint ilyen esetben ugyanis csorbulna a terhelt tisztességes eljáráshoz való joga, azáltal, hogy a terhelt nem mernének tanúkat bevonni a büntetőeljárásba, ha azok szavahihetőségét az ügyész egy jogellenes módon megszerzett bizonyítékkal meg tudja dönteni. Ha ezt jóváhagyná a Legfelsőbb Bíróság – érvel a szakirodalom – az semmiféle előrelépést nem eredményezne az igazságkeresési folyamatban; másfelől pedig jelentősen gyengítené a kizárási szabályba vetett bizalmat.⁹³

3.4.2. Az ún. kopogási-és-bejelentési („knock-and-announce”) kivétel

A *knock-and-announce-t*, mint második *kivételt*, a Legfelsőbb Bíróság a 2006-ban meghozott *Hudson vs. Michigan* döntésében nevesítette.⁹⁴ Megjegyezzük, hogy a jelzett kivétel összetett, annak szabályai ugyanis nem csak az elsődleges kizárási szabályhoz (exclusionary rule), hanem a másodlagos kizárási szabályokhoz, ezen belül is a mérgezett fa gyümölcsének doktrínájához – annak kivételeihez is kapcsolódik. A továbbiakban a szabályt elsősorban, mint az exclusionary rule alóli nevesített kivételt vizsgáljuk.

A *Hudson* ügyben a Detroiti rendőrség érvényes házkutatási engedéllyel ment Brooker T. Hudson lakásához, ahol kokaint, valamint egy illegálisan tartott fegyvert találtak. A rendőrség azonban eljárási szabálysértést követett el, amikor a kopogás-és-bejelentést követően mindösszesen 3-5 másodpercet várakozott (a gyakorlat szerint 20-30 másodpercet kell várakozni), majd bement Hudson lakásába. Mindezek alapján a Legfelsőbb Bíróságnak lényegében arra kellett választ adnia, hogy a kopogás-és-bejelentés szabályának így módon történő megsértésével megszerzett bizonyítékokat ki kell-e zárni a bizonyítékok sorából?

A *Bíróság érvelésének kiindulópontja* az volt, hogy a *kizárási szabályt, mint végső megoldást („last resort”)* kell figyelembe venni a büntetőeljárások során. A megtalált

⁹¹ DRESSLER – MICHAELS 2010, 368. p. Így pl. ha a kábítószerrel visszaélés miatt indított büntetőeljárásban a terhelt az állítja, hogy ő sosem látott kábítószerrel [mint ahogyan az történt a *Walder vs. United States* ügyben, 347 U.S. 62 (1954)]; vagy tagadja a szembesítés során, hogy korábban birtokában voltak azok [mint ahogyan az történt a *United States vs. Havens* ügyben, 446 U.S. 620 (1980)], ezekben az esetekben az ügyész bemutatthat olyan vallomást a terhelt szavahihetőségének kétségbe vonására, amely szemben áll ezekkel az állításokkal, és amelyet alkotmányellenesen szereztek meg.

⁹² 493 U.S. 307 (1990)

⁹³ DRESSLER – MICHAELS 2010, 369. p.

⁹⁴ 547 U.S. 586 (2006) Természetesen a Legfelsőbb Bíróság a jelzett döntést megelőzően is foglalkozott a *kopogás-és-bejelentés* szabályával, így például a *Wilson vs. Arkansas* ügyben, [514 U.S. 927 (1995)] kimondta, hogy „a szabály nem más, mint a Negyedik Alkotmány-kiegészítés alapján végzett ésszerű / *indokolt nyomozás alapelve*”.

drogok, valamint lőfegyver felhasználhatósága kapcsán pedig ún. *hármás jogalapot* sorakoztatott fel.⁹⁵ Egyfelől kimondta a Bíróság, hogy „ha nem történt volna eljárási szabálysértés – azaz 3-5 másodperc helyett 20-30 másodpercig várakoznak – akkor is megtalálták volna a drogokat, és a lőfegyvert”, azaz álláspontja szerint a mérgezett fa gyümölcs doktrína alóli kivétel, az ún. *független forrás doktrína* („*independent source doctrine*”) alapján e bizonyítékok felhasználhatóak. Álláspontunk szerint a Bíróság ezen a ponton eljárás-dogmatikai hibát vétett: összekeverte ugyanis a független forrás doktrínáját a mérgezett fa gyümölcs alóli másik kivétellel az ún. óhatatlan felfedezés („*inevitable discovery rule*”) elvével.⁹⁶ Amíg a független forrás doktrína esetében ugyanis nem beszélhetünk a mérgezett fa gyümölcs alóli valódi kivételről (lévén a kérdéses bizonyíték teljesen vagy részben egészséges fa gyümölcs – amelynél az illegálitási kapcsolódási pont hiánya alapján marad felhasználható a bizonyíték); addig az óhatatlan felfedezés elve a mérgezett fa gyümölcs alóli valódi kivételnek minősül (hiszen itt a kérdéses bizonyíték valóban az eljárási szabálysértés terméke).⁹⁷

A bizonyítékok felhasználhatósága kapcsán a Bíróság második jogalapként egy újabb mérgezett fa gyümölcs alóli kivételre: *a meggyengült kapcsolat elvére* („*attenuated connection principle*”) hivatkozott.⁹⁸ A szakirodalom álláspontja az, hogy „noha már a Hudson döntés előtt is létezett ez a kivétel, ám a Hudson eset óta, látszólag meg lehet határozni olyan egyértelmű helyzeteket, tényezőket (így időbeni közelség, közreható események, szabályszegő szándékossága, a szabályszegésből származó bizonyíték természete, védett érdekeltségi korlátozás), amelyek esetében a bizonyíték szennyezettsége mindenképp eloszlik.”⁹⁹ A Hudson ügyben a Bíróság az utóbbi tényezőre – a védett érdekeltségi korlátozásra – hivatkozott. A Bíróság szerint *a kopogás-és-bejelentés szabálya kifejezetten három érdek védelmét szolgálja/szolgálhatja*. Így a szabály egyfelől védelemben részesíti *az emberi életet és testi épséget* – lévén egy váratlan (előre be nem jelentett) behatolás önvédelmi reakciót válthat ki az érintett személyben. Másodsorban a szabály védelemben részesíti a házkutatással érintett személy *tulajdonjogát az erőszakos bemenetellel okozott károkozásokkal szemben*. Végezetül pedig az érintett személy *magánélethez való jogát* is védi a szabály.¹⁰⁰ A Bíróság érvelése szerint noha a jelzett esetben ezen érdekek megjelennek, azonban „a kapcsolat az illegalitás és a bizonyítékok között eléggé meggyengült ahhoz, hogy a bizonyíték kezdeti szennyezettsége teljes mértékben elússzon [...] azaz az eljárási szabálysértés gyümölcséből származó bizonyítékok kizárása nem szolgálná a kopogás-és-bejelentés szabályában foglalt érdekeket”.¹⁰¹

Harmadik jogalapként a Bíróság a kopogás-és-bejelentés szabályát a *költségek* (társadalmi költségek) és *előnyök* (elrettentés, mint előny) *kontextusában vizsgálta meg: ez*

⁹⁵ L.: DRESSLER – MICHAELS 2010, 369–371. pp.

⁹⁶ A független forrás doktrína, valamint az óhatatlan felfedezés részletszabályaihoz l.: DRESSLER – MICHAELS 2010, 384–388. pp.

⁹⁷ DRESSLER – MICHAELS 2010, 383–392. pp.

⁹⁸ A meggyengült kapcsolat részletszabályaihoz lásd: DRESSLER – MICHAELS 2010, 388–392. pp.

⁹⁹ DRESSLER – MICHAELS 2010, 389. p.

¹⁰⁰ DRESSLER – MICHAELS 2010, 171. p.

¹⁰¹ DRESSLER – MICHAELS 2010, 390. p.

alapján is arra a következtetésre jutott, hogy a kizárási szabályt jelen esetben nem lehet alkalmazni.¹⁰²

Mіндеzen érvelés után a Bíróság összefoglalva kimondta: „a Negyedik Alkotmánykiegészítésben foglalt kizárási szabály nem alkalmazható abban az esetben, ha a bizonyíték a kopogás-és-bejelentés szabályának megsértésével lefolytatott házkutatás következtében lett megszerzve, feltéve, ha a házkutatás foganatosítására érvényes házkutatási engedély volt kibocsátva”.¹⁰³ Azaz a Legfelsőbb Bíróság a mérgezett fa gyümölcse doktrína alóli kivételek segítségével nevesítette az exclusionary rule alóli második kivételt a „*knock-and-announce*” követelmény formájában.

3.4.3. Rendőrségi bűnösségi tényező („*police culpability factor*”), mint kivétel

Az exclusionary rule alóli kivételek harmadik csoportját az amerikai szakirodalom összefoglalóan „*police culpability factor*”-nak (azaz rendőrségi bűnösségi tényezőnek) nevezi,¹⁰⁴ az Amerikai Legfelsőbb Bíróság azonban „*good faith*” (jóhiszeműségi) kivételről beszél.¹⁰⁵ A jelzett kivétel tartalmát alapvetően négy döntés határozta meg: így a kiinduló eset az *United States vs. Leon* ügy (1984) volt, majd az *Illinois vs. Krull* ügy (1987); az *Arizona vs. Evans* ügy (1995); valamint a *Herring vs. United States* ügy (2009). Utóbbi döntéssel kapcsolatban előljáróban le kell szögeznünk, hogy „sokkal mélyebb vágást vezetett be a kizárási szabály hatáskörébe, korlátozva annak használatát [...] amelynek úgy tűnik, hogy végső üzenete abban áll, hogy a bizonyítékok kizárásának szabálya csak szűk körülmények között állja meg a helyét és így e szabály – mint gyakorlati kérdés – halottnak bizonyulhat [...]”.¹⁰⁶

3.4.3.1. *United States vs. Leon* ügy (1984) és annak következményei

Az *United States vs. Leon* ügyben (1984) egy látszólag érvényes házkutatási parancs alapján foganatosítottak a rendőrök házkutatást. Erről a parancsról azonban később kiderült, hogy érvénytelen.¹⁰⁷ A Legfelsőbb Bíróság – a jóhiszeműség kivétele alapján – nem zárta ki az így megszerzett bizonyítékokat. Indokolásában elvi élel kimondta, hogy „egy később érvénytelennek nyilvánított házkutatási parancs /engedély alapján megszerzett bizonyítékot fel lehet használni a büntetőeljárás során, feltéve, ha a megfelelő gyakorlati tapasztalattal rendelkező rendőr („*reasonably well-trained officer*”) azt feltételezhette, hogy a parancs / engedély érvényes” volt. Megjegyezte továbbá a Bíróság azt is, hogy „a Leoni jóhiszeműségi elv azt feltételezi, hogy az eljáró rendőr megfelelően hajtotta végre a parancsot [...]” ez az elv ugyanis nem védi az alaptalanul végrehajtott (bár érvényes) parancsokat.¹⁰⁸

¹⁰² Ehhez l. tanulmány 3.3.3. pontját.

¹⁰³ *Hudson vs. Michigan* ügy, 547 U.S. 586 (2006)

¹⁰⁴ L. pl.: DUKE, STEVEN: *Making Leon Worse*, *Yale Law Journal* (95) 1986, 1405–1423. pp.; HANSON, ROGER S.: *The Aftermath of Illinois v. Gates and United States v. Leon: A Comprehensive Evaluation of Their Impact Upon the Litigation of Search Warrant Validity*, *Western State University Law Review* (15) 1988, 393–576. pp.

¹⁰⁵ L.: *Herring vs. United States* ügyet [129 S.Ct. 965, 701 (2009)]

¹⁰⁶ DRESSLER – MICHAELS 2010, 372., 382. p.

¹⁰⁷ 468 U.S. 897 (1984)

¹⁰⁸ 468 U.S. 897 (1984)

Később a Bíróság úgy látta, hogy a Leon döntésben lefektetett szabály pontosításra szorul, így meghatározott négy olyan esetet/szituációt, ahol a kizáró szabály mégis alkalmazható (*kivételek a Leon szabály alól*).

Nem érvényesül a Leon szabály egyfelől abban az esetben, ha a házkutatási parancsot kibocsátó rendőrbíró *olyan más rendőr által szolgáltatott információban bízott* (és erre alapította a házkutatási engedélyt), aki tudta, hogy az okiratban lévő állítások hamisak.¹⁰⁹ Másodsorban szintén nem érvényesül a Leon szabály, ha „a házkutatási parancsot kibocsátó rendőrbíró [...] a *mindenáron való bizonyítékszerzés jegyében* [...] teljes mértékben elhagyta a bírói szerepét”, azaz inkább a vád (a bűnüldözés) oldalán áll, mintsem az igazságszolgáltatás érdekeit képviseli.¹¹⁰ A Leon szabály alóli harmadik kivétel szerint, ha a terheltre vonatkozásában *nem áll fenn megalapozott gyanú* (ami a házkutatás elrendelésnek alapjául szolgálhatott volna) szintén ki kell zárni az így megszerzett bizonyítékot.¹¹¹ Végezetül pedig szintén nem érvényesül a Leon szabály abban az esetben, amikor *a kibocsátott házkutatási parancs nyilvánvalóan hibás*, mert az nem beazonosítható módon tartalmazza a házkutatás helyszínét vagy nem jelöli meg pontosan a keresett (lefoglalandó) dolgot.¹¹²

3.4.3.2. Illinois vs. Krull ügy (1987)

Az *Illinois vs. Krull ügyet* (1987) alapvetően az különbözteti meg a Leon ügytől, hogy míg az utóbbi egy kibocsátott házkutatási parancson alapult, addig a Krull ügyben egy „*parancs nélküli ún. rendeleten alapuló közigazgatási házkutatást*” foganatosítottak. A házkutatás eredményeképpen a megtalált lopott dolgokat lefoglalták.¹¹³

A Krull ügy terheltje indítványozta a lefoglalt dolgok bizonyítékok közötti kirekesztését, arra hivatkozással, hogy a rendeletet (amelyen a házkutatás alapult) később alkotmányellenesnek minősítették.

A *Legfelsőbb Bíróság nem rendelte kizárni az így megszerzett bizonyítékokat*. Indokolásában rögzítette, hogy „logikailag nem járul hozzá a Negyedik Alkotmánykiegészítés megsértéséhez az, ha az eljáró rendőrt nem a saját, hanem a törvényhozó hibája miatt rendelik büntetni a bizonyíték kizárásával” így a Leon döntésben rögzített jóhiszeműség elvének megfelelően, jelen esetben is felhasználható lesz az így megszerzett bizonyíték.¹¹⁴

3.4.3.3. Arizona vs. Evans ügy (1995)

Az *Arizona vs. Evans ügyben* (1995) E.-t egy általános közúti ellenőrzés során azért tartóztatták le, mert személyi adatainak leellenőrzésekor az elektronikus adatbázis szerint letartóztatási parancs volt vele szemben kibocsátva. A közúti ellenőrzés alkalmával mindemellett átvizsgálták E. személygépkocsiját is, amelynek csomagtartójában nagyobb mennyiségű marihuánát találtak. Később kiderült, hogy az elektronikus adatbázisban szereplő letartóztatási parancsot visszavonták, azt azonban az illetékes bírósági

¹⁰⁹ L.: *Franks vs. Delaware* ügyet [438 U. S. 154 (1978)]

¹¹⁰ L.: *Lo-Ji Sales Inc. vs. New York* ügyet [442 U.S. 319 (1979)]

¹¹¹ L.: *Illinois vs. Gates* ügyet [462 U.S. 213 (1983)]

¹¹² L.: *Groh vs. Ramirez* ügyet [540 U.S. 551 (2004)]

¹¹³ 480 U.S. 340 (1987)

¹¹⁴ 480 U.S. 340 (1987)

alkalmazott nem törölte ki az elektronikus adatbázisból. Ekként fordulhatott elő, hogy E.-t érvényes letartóztatási parancs hiányában letartóztatták.¹¹⁵

E. az eljárás során indítványt tett arra, hogy az ellenőrzés során nála megtalált marihuánát – mint jogellenesen megszerzett bizonyítékot zárják ki a bizonyítékok sorából. A kizárást az alkotmányesértő módon foganatosított letartóztatási paranccsal indokolta.

A Legfelsőbb Bíróság a *jóhiszeműség elvére hivatkozással nem rendelte kizárni az ellenőrzés során a megtalált drogot*. Indokolásában kitért arra, hogy jelen esetben ismételt alkalmazni lehetett a *Leon szabályt* (a letartóztatást végző rendőr jóhiszeműen bízott az elektronikus nyilvántartásban), annyi *pontosítással*, hogy e szabály *nem csak a rendőrök (rendőrbírók) általi jogsértésekre, hanem a bírósági alkalmazottak által elkövetett jogsértésekre is alkalmazandó*.¹¹⁶

3.4.3.4. Herring vs. United States ügy (2009)

A 2009-ben megszületett *Herring vs. United States* ügyben H.-t a lakóhelye szerint illetékes rendőrség, egy szomszédos megye rendőrségének adatbázisában lévő parancs alapján tartóztatta le, majd ezt követően házkutatást foganatosítottak nála. A házkutatás során H. lakásában drogokat és illegálisan tartott lőfegyvereket foglaltak le. Az eljárás későbbi szakaszában azonban fényderült arra, hogy a H.-val szemben a letartóztatási parancsot már hónapokkal korábban visszavonták, ám azt a szomszédos megye rendőrkapitánysága gondatlanságból nem törölte ki az elektronikus adatbázisból.¹¹⁷

H. az eljárás során arra hivatkozott, hogy mivel már a letartóztatása is jogsértő volt, az azt követően foganatosított házkutatás is jogellenesnek minősül, így indítványozta a megtalált és lefoglalt tárgyak bizonyítékok közüli kirekesztését.

A Legfelsőbb Bíróság úgy vélte, hogy *az ügyben nem alkalmazható az exclusionary rule doktrína*. Roberts főbíró indokolásában kifejtette, hogy a kizáró szabály alkalmazása nem automatikus következménye a Negyedik Alkotmány-kiegészítés megsértésének, „az csak akkor alkalmazható, ha tényleges elrettentést eredményez, és az elrettentés előnyei meghaladják a kizárási szabály során felmerülő költségeket [...] valamint a rendőri magatartás is kellően bűnös [...]”.¹¹⁸ A rendőri magatartással kapcsolatban rögzítette a döntés, hogy „a bizonyítékok kizárásának szabálya arra szolgál, hogy megakadályozza a szándékos, hanyag vagy súlyos gondatlan magatartásokat [...] jelen ügyben azonban a rendőrség által elkövetett hiba nem érte el ezt a szintet”, ez ugyanis mindössze egyszeri gondatlanság volt a rendőrség részéről.¹¹⁹

¹¹⁵ 514 U.S. 1 (1995) Az ügyet részletesen feldolgozza: LAFAVE, WAYNE R.: *Computers, Urinals, and the Fourth Amendment: Confessions of a Patron Saint*, Michigan Law Review, (94) 1996, 2553–2589. pp.

¹¹⁶ 514 U.S. 1 (1995) Megjegyezzük az Evans ügyben a Bíróság még kifejezetten visszaautasította azt, hogy válaszoljon arra a kérdésre, hogy a megtalált marihuánát akkor is ki kellett-e volna zárni a bizonyítékok közül, ha az elektronikus adatbázisban egy rendőrségi (és nem bírósági) alkalmazott követte volna el a hibát. DRESSLER – MICHAELS 2010, 379. p.

¹¹⁷ 129 S.Ct. 695 (2009)

¹¹⁸ 129 S.Ct. 695 (2009) DRESSLER – MICHAELS 2010, 380. p.

¹¹⁹ 129 S.Ct. 695 (2009) DRESSLER – MICHAELS 2010, 380. p.

4. Záró gondolatok

Összegzésként elmondható, hogy a Supreme Court ítélkezési gyakorlatából az olvasható ki, hogy 2009-re az exclusionary rule doktrína alkalmazása már csak igen szigorú, szinte taxatív módon felsorolt feltételek, körülmények fennállása esetén lehetséges. Végigtekintve a kizárási szabály alóli (egyre bővülő) kivételek körén, úgy tűnik e kivételek a gyakorlatban inkább főszabállyá kezdik kinőni magukat, és ezzel párhuzamosan a főszabályként megfogalmazott kizárási szabály egyre ritkábban kerül alkalmazásra, sőt az amerikai szakirodalom szerint az exclusionary rule a vég napjait éli.¹²⁰

Felmerül a kérdés, hogy vajon miért problematikus ez? Álláspontunk szerint azzal, hogy az Amerikai Legfelsőbb Bíróság a kizárási szabály alkalmazhatóságának körét egyre jobban leszűkíti, azt a látszatot kelti, mintha az angolszász büntetőeljárás rendszerek alapvető célját – az eljárási igazság kiderítését – háttérbe szorítaná – és helyette – közelítve a kontinentális büntetőtárgyalási rendszerek céljához – egyre inkább az anyagi igazság feltárására (sőt megköcköztatjuk ezzel együtt a szinte bármely áron való bizonyítékszerzésre) törekedne.

ANETT ERZSÉBET GÁCSI

UNLAWFUL OBTAINED EVIDENCES IN THE UNITED STATES OF AMERICA CRIMINAL PROCEDURE:

THE EXCLUSIONARY RULE CLAUSE

(Summary)

In this article I analyzed a special (and sensitive) question of the USA criminal procedure: this is the *exclusionary rule*.

The Fourth Amendment describes „[...] the right of the people [...] to be secure in [our] persons, houses, papers and effects, against unreasonable searches and seizures”. The Fourth Amendment text describes also, that „no Warrant shall issue, but upon probable cause, supported by Oath or affirmation, and particularly describing the place to be searched, and the persons or things to be seized”. Rights presumably come with remedies for their violation. For this reason, the question is: „*What is the remedy for violation of Fourth Amendment rights?*”. In this regard the constitutional text is silent, however the Supreme Court concluded (case-by-case) that the exclusionary rule is the primary but non-exclusive remedy. Very generally speaking, *evidence gathered in viola-*

¹²⁰ DRESSLER – MICHAELS 2010, 382. p.; Megjegyezzük, vannak szerzők, akik nem fogalmazzak ilyen sarkosan. Így pl. BRADLEY CRAIG M.: *Is the Exclusionary Rule Dead?*, The Journal of Criminal Law and Criminology, (102) 2012 2. p. tanulmányában úgy fogalmaz, hogy a mai exclusionary rule "se nem halott, se nem elfogadhatatlanul korlátozott, noha a korlátozása vitathatatlan".

tion of the Fourth Amendment is inadmissible at the criminal trial of the victim of the unreasonable search or seizure. Nowadays, the exclusionary rule is controversial, the Supreme Court has consequently narrowed its scope over time, and its future abolition is within the realm of possibility.

In the first half of this article, I analyzed the *justifications for excluding unlawful obtained evidences*. American jurists have put forward three main justifications: (1) avoiding judicial condonation of police misconduct („condonation rationale”); (2) compensating victims of violations to restore the status quo ante („corrective justice rationale”); (3) and deterring constitutional violations („deterrence rationale”). In the USA criminal procedure is dominating the third justification, the deterrence rationale.

In the second half of this article, *first*, I showed the *historical development of the Fourth Amendment exclusionary rule*. I analyzed the *federal exclusionary rule* [*Weeks vs. United States case* (1914)] and the *states exclusionary rule* [*Wolf vs. Colorado case* (1949) – as step one; *Rochin vs. California case* (1952) – as step two; and *Mapp vs. Ohio case* (1961) – as step three]. I note that *Weeks vs. United States case* implicitly, and *Mapp vs. Ohio case* explicitly determined that *the exclusionary rule is an essential component – „part and parcel”* according to *Mapp case* – *of the Fourth (and Fourteens) Amendment(s)*.

Second, I analyzed the *United States vs. Calandra* decision (1974). In this case, the Supreme Court *implicitly overruled the constitutional reasoning*. In other words, the exclusionary rule is no longer considered an essential component of the Fourth Amendment (de-constitutionalization of the Fourth Amendment exclusionary rule), but is merely a remedy devised by the justices to deter unconstitutional governmental misconduct. In fact, since *Calandra* was decided, the Supreme Court has *substantially narrowed the exclusionary rule's scope*.

Third, I examined the *question of abolished of the exclusionary rule*. I used three aspects: (1) the historical foundation for the exclusionary rule; (2) does the exclusionary rule deter constitutional violations?; and (3) is the exclusionary rule (even if it deters) worth its costs.

Fourth, I showed the *exceptions to the exclusionary rule* (when the exclusionary rule does not apply). The first exception is the *impeachment exception*. This exception applies because the Supreme Court has determined that use of Fourth Amendment tainted evidence to impeach a defendant's false testimony significantly furthers the truth-seeking process by deterring perjury. At the same time, use of such evidence in this limited manner creates only a speculative possibility that the police will be encouraged to violate the Fourth Amendment. The second exception is the *knock-and-announce exception*. This exception means that the exclusionary rule does not apply to the fruits of a search conducted pursuant to a valid warrant executed in violation of the constitutional knock-and-announce rule. The third exception is *police culpability factor (good faith exception)*. In this context, I analyzed *United States vs. Leon case* (1984), *Illinois vs. Krull case* (1987), *Arizona vs. Evans case* (1995), and *Herring vs. United case* (2009).

Consequently, since *Herring* decision (2009), it seems that the exclusionary rule will be triggered in such a very narrow set of circumstances that the doctrine may prove to be dead, as a practical matter.

JUHÁSZ ANDREA ERIKA

A fiatalkorú fogvatartottak reszocializációs nevelésének empirikus vizsgálata

I. Bevezető gondolatok

*„A fő üzenet az lehetne, hogy bár a társadalom nem fogadja el a bűnös magatartást, a fiatalkorúnak megvan a lehetősége, hogy tanuljon, felelősséget vállaljon tetteiért és visszailleszkedjen a társadalomba. Attól a pillanattól kezdve, amikor a fiatal szembeke-
rül a törvénnyel, egészen a szabadon bocsátás napjáig vagy akár azt követően is, ezt az
üzenetet kell továbbítani.” (Czenczer Orsolya)¹*

A börtönbe kerülő fiatalokra jellemző többek között az „alacsony intellektus (mentális retardáció) vagy ép intellektus mellett gyenge szociális készségek, felelősség-hárítás, legtöbbször pszichopatizálódott, krimen személyiségfejlődés. Bizalomvesztés, csalódások a társas életben, egocentráltság (énesség), a tolerancia hiánya. Függőség és leválás ambivalenciája, az autoritás morális hitelének elvesztése, opposzió. A szükséges szociális moratórium hiánya, az értékek, szabályok semmibevétele, öntörvényűség. Impulzivitás, robbanékonyság (acting out), felelőtlenség, sodorhatóság, mások hibáztatása. Saját elvárásaik (énképük) és a tényleges teljesítményük (realitás) közötti óriási szakadék (diszkrepancia) – és az emiatt érzett tehetetlenség, beszorítottság, düh, harag. A privát szférába visszavonulás gátoltsága és a szexuális feszültségek frusztráltsága. Kielezett kortárs-rivalizálás és megghiúsult, gátolt dominancia- és versengési törekvések. Gátolt (vagy büntetett) az agresszió-kiélés (autoritás, totalitás).”²

A fiatalkorúak speciális fogvatartotti kategóriának minősülnek, s éppen a fentebb említett életkori sajátosságaikra tekintettel indokolt a felnőtt korúakétól (részben) eltérő büntetőjogi és büntetés-végrehajtási szabályozásuk.³ A fiatalkorúak esetén kiemelt szerepet kap az ultima ratio elv, azaz, hogy szabadságvesztés velük szemben csak végső eszközként alkalmazható. Jelentős eltérés a felnőttekhez képest, hogy fiatalkorúval

¹ CZENCZER ORSOLYA: *Az oktatás mint reszocializációs eszköz a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézeteiben.* Börtönügyi Szemle 2008/3, 3. p.

² HOMONYIKNÉ BERTHA LAURA: *Az agresszivitás és az agresszió csökkentése (Rehabilitációs programok az antiszociális, bűnelkövető fiatalok körében)* Börtönügyi Szemle 2007/1, 37. p.

³ JUHÁSZ ZSUZSANNA: *Különleges fogvatartotti kategóriák: a fiatalkorúak és a nők szabadságvesztésének végrehajtása.* In: AMBRUS ISTVÁN et al.: *Bevezetés a büntetőeljárás és büntetés-végrehajtási jogba.* Szeged, 2011. 344. p.

szemben elsősorban intézkedést kell alkalmazni, továbbá „szabadságelvonással járó intézkedést alkalmazni vagy büntetést kiszabni csak akkor lehet, ha az intézkedés vagy a büntetés célja más módon nem érhető el.”⁴

Véleményem szerint a bv. intézeteknek a fogvatartottak nevelése során elsődlegesen a bűnismétlés megelőzését kell szem előtt tartania. Különösen igaz ez a fiatalok nevelésére. A fiatalok személyisége még kialakulóban van, ezért esetükben eredményesebb lehet a nevelés, mint a felnőtteknél. A fiatalokú elkövetők jellemzően 16-17 éves korukban kerülnek a bv. intézet falai mögé, tehát legtöbb esetben már nagykorúként jönnek ki onnan. Ahhoz, hogy ne tudjanak „bűnöző karriert” kialakítani, szükséges a bűnismétlés megelőzésére való törekvés. Van olyan álláspont, mely szerint minél korábban kezdi el egy személy „bűnözői karrierjét”, annál valószínűbb, hogy ezt az életmódot fogja folytatni egész életében. Patera Antal „A visszaesők megítéléséről és a visszaeső bűnözésről” című tanulmányában például leszögezi, hogy egy személy minél ifjabb korban kezd el bűnözni, annál intenzívebb visszaeső lesz.⁵

Fliegauf Gergely meghatározása alapján „a reszocializáció a társadalomba való visszailleszkedést és/vagy az oda való visszavezetést jelenti”, továbbá magában foglalja a „további bűncselekményektől való tartózkodást” is. A kiindulópont az, hogy a „bűnöző életvitelű személy marginalizálódott, nem része a többségi társadalomnak, és ezért vissza kell őt oda vezetni”. Álláspontja szerint azonban a reszocializáció fogalmát el kell határolni a rehabilitáció és a reintegráció fogalmától. Előbbi célja „a fogvatartott általános fizikai és pszichikai állapotának szinten tartása és/vagy javítása”, míg utóbbi célkitűzése „a fogvatartottak társadalomba való visszaillesztése és az állampolgári szerepek újbóli felvétele”. A kifejtett fogalmak jelentős kapcsolatban állnak egymással, hiszen a rehabilitáció és a reintegráció a reszocializáció részét képezik. Különbségek mutatkoznak viszont az időtartamukban. „A rehabilitáció fedi leginkább azt az időtartamot, ami a börtönben tartózkodással egyenlő [...]. A reszocializáció azért kezdődik előbb, mint a börtönben tartózkodás, mert a fogvatartás – azaz a személyi szabadságtól való megfosztás – a rendőrségi őrizettel kezdődik az esetek többségében, és rendszerint azért tart tovább, mert a szabadulás után a fogvatartott életében még tart a joghátrány: például eltiltották a közügyek gyakorlásától vagy csak feltételesen szabadult. A rehabilitáció ugyanilyen jellegű okból később kezdődik, hiszen az előzetes letartóztatás alatt több aspektusának jogi természetű akadálya van. A reintegráció értelemszerűen a szabadulásra való előkészítéssel kezdődik. A reszocializáció és a reintegráció nem ér véget a szabaduláskor.”⁶

A fentiek tükrében a jelen tanulmány célja az volt, hogy empirikus vizsgálat keretében teljes körűen feltérképezze, hogyan zajlik a gyakorlatban a fiatalokú büntetés-végrehajtási nevelése – s ezáltal szembesítse a jogszabályokat és a gyakorlatot –, ezért történt vizsgálat mind a négy fiatalokú bv. intézetében.

⁴ Btk. 106. § (3) bek.

⁵ BODNÁR IMRE: *A visszaesők börtöne*. Börtönügyi Szemle 1997/1, 64. p.

⁶ FLIEGAUF GERGELY: *A börtönpszichológia elhatárolása a kriminálpszichológiától*. Börtönügyi Szemle 2012/1, 47., 50–51. pp.

A kutatásra 2012. július 10. és 2012. október 26. között került sor Kecskeméten (2012. július 10.), Pécsen (2012. július 16.), Szirmabesenyőn (2012. augusztus 15.) és Tökölön (2012. augusztus 16.) az ott található fiatalok bv. intézeteiben.

A kérdőíves vizsgálat során az egyes bv. intézetekben összesen 129 fogvatartott (Kecskeméten 20, Pécsen 38, Szirmabesenyőn 26, Tökölön 45 fiatalok, ebből a 45-ből 1 értékelhetetlen volt, mivel a fiatal áthúzta az egészet) töltötte ki névtelenül és önkéntes alapon az általam elkészített strukturált kérdőívet (l. 1. sz. melléklet).

A „Kutatási tapasztalatok – Fiatalok fogvatartottak nevelése” című fejezet mutatja be részletesen a kutatást.

II. Fiatalok büntetés-végrehajtási intézetei

A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. fekteti le azt a követelményt, hogy a felnőtt korúakétól külön intézetben kell végrehajtani a fiatalok szabadságvesztés-büntetését.⁷ Az Európai Börtönrendszerről szóló, a Miniszteri Bizottság Rec (2006) 2 ajánlása a tagállamok számára (továbbiakban: Európai Börtönrendszerről szóló ajánlás) is kifejezetten előírja, hogy a 18. életévüket be nem töltött fiatalokat a számukra létrehozott intézményekben kell elhelyezni és nem tarthatók fogva felnőttkorúak büntetés-végrehajtási intézeteiben.⁸ Itt jegyezném meg, hogy a „A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról” szóló törvény (továbbiakban: Bv. törvény) alapján már nemcsak külön büntetés-végrehajtási intézetben lesz végrehajtható a fiatalok szabadságvesztés-büntetése, hanem a bv. intézet elkülönített részében is lehetőség lesz erre.⁹ A fentiekben már említésre került, hogy a fiatalok szabadságvesztésüket hazánkban négy intézetben tölthetik le: a Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézteiben Kecskeméten, Pécsen, Szirmabesenyőn és a Fiatalok Büntetés-végrehajtási Intézetében Tökölön.

A kecskeméti intézet kanadai mintára, 1997-ben épült. Eredetileg is fiatalok elhelyezésére hozták létre, azonban volt egy átmeneti időszak 2001-2002 körül, amikor ideiglenesen az anya-gyermek részleg működött az épületben.

1990-ben hirdették meg a PHARE-programot, ennek keretében a „Börtön körülmények javítása fiatalok bűnelkövetők társadalomba történő visszailleszkedése” című pályázatot. Ezen pályázat eredményeként épült meg az 50 fő befogadására alkalmas Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézete Pécsen. Az épület alapköveit 2004 decemberében tették le és 2006-ban került sor az ünnepélyes átadására. Az intézetben kizárólag előzetesen fogvatartott és jogerősen elítélt férfi fiatalok fogvatartottakat helyeznek el, három szinten, 1, 2 és 3 fős zárcákban.

2002 márciusában jött létre a 115 fő befogadására alkalmas szirmabesenyői intézet.

⁷ Bv. tvr. 49. § (1) bek.

⁸ Európai Börtönrendszerről szóló, a Miniszteri Bizottság Rec (2006) 2 ajánlása a tagállamok számára (továbbiakban: Európai Börtönrendszerről szóló ajánlás) 11.1.

⁹ Bv. törvény 192. § (2) bek.

Az 1963-ban felépített, 807 fő befogadására alkalmas tököli intézet elnevezése eltérő volt az évek során. 1963-ban Igazságügyminisztérium Központi Kórháza és Büntetés-végrehajtási Munkahely. Az 1964. június 5-ei okiratban már a Büntetés-végrehajtás Központi Kórháza és Munkahely szerepelt. Ezt követően 1968-tól Büntetés-végrehajtás Központi Kórháza és Fiatalkorúak Intézete. Majd ezután a Fiatalkorúak Börtöne és Fogháza nevet viselte, még 1990-ben is ez az elnevezés élt. Eredetileg huszárlaktanya, majd internálótábor volt.

III. Kutatási tapasztalatok - Fiatalkorú fogvatartottak nevelése

„A nevelés – mint a társadalomba való visszahelyezés és a bűnismétlés esélye csökkentésének eszköze – tudatos, tervszerű tevékenység, amelynek általános célján túl feladata, hogy egyénileg alakítsa helyes irányba a személyiség antiszociális irányultságát, megváltoztassa a magatartás hibás motivációját, indítékrendszerét.”¹⁰

A fogvatartottak nevelésének részletes szabályait a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. (továbbiakban: Bv. tvr.), valamint a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM Rendelet (továbbiakban: Bv. szabályzat) tartalmazza. Mivel e tanulmány célja, hogy elsősorban a gyakorlatot jelenítse meg az olvasó számára, ezért a vonatkozó jogszabályok részletes ismertetésétől eltekintek. A legfontosabb rendelkezéseket emelem ki a teljesség igénye nélkül, s mivel a fiatalkorúak szabadságvesztés-büntetésének végrehajtására a felnőttekre vonatkozó szabályokat kell – a jogszabályokban említett eltérésekkel – alkalmazni¹¹, így a két szabályozás közötti lényeges differenciákat is ismertetem. Továbbá kutatásom eredményeként a büntetés-végrehajtási intézetekben tapasztalt leglényegesebb hasonlóságokat és különbségeket mutatom be.

A szabadságvesztés-büntetés célja a fogvatartottak sikeres reszocializációja, feladata, hogy végrehajtsa meghatározott reintegrációs tevékenységeket és mindezek módszere a büntetés-végrehajtási nevelés lehet. Erre tekintettel a következőkben a tanulmány a fiatalkorú fogvatartottak nevelésének eszközeit mutatja be az empirikus kutatás tükrében.

III.1. A fogvatartott megismerése, egyéni nevelési terv készítése

A fogvatartottak nevelésének kezdő lépése a fogvatartott megismerése, egyéni nevelési terv készítése. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a szankciók vagy intézkedések hatálya alatt álló fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó európai szabályokról szóló, CM/Rec(2008) 11 Ajánlása [továbbiakban: CM/Rec(2008) 11 Ajánlás] leszögezi, hogy egyéniesített tervet kell készíteni a fiatalkorú fogvatartottakra nézve. A terv célja, hogy a fiatal minél hasznosabban töltsen el idejét a fogvatartás alatt, fejlessze kompetenciáit és

¹⁰ CZENCZER 2008, 1. p.

¹¹ Bv. tvr. 48. § (1) bek., Bv. szabályzat 207. §

ügyességét, hogy ezáltal sikeres legyen a reintegrációja.¹² „A fiatalok fogvatartottak részére, a felnőttektől eltérően, speciális, egyéni nevelési tervet kell készíteni. Cél a fiatalok negatív énképének megváltoztatása, a személyiségfejlődés és stabilizálás, a tudásszint, a felelősségérzet növelése, a társadalmi kapcsolatok és mindezekon keresztül a beilleszkedés segítése.”¹³ A fogvatartott egy befogadó beszélgetésen vesz részt, majd ezt követően készítik el részére az egyéni nevelési tervet. A pécsi intézetben¹⁴ részletes tájékoztatást kaptam arról, hogyan zajlik ez a folyamat, ezért az ott megismert információkat ismertetem.

A befogadást követően a pécsi intézetben a nevelő tájékoztatja a fogvatartottat az intézet fő szabályairól, házirendjéről, a fogvatartottak jogairól és kötelezettségeiről, valamint a „befogadási interjú” kitöltésével felveszi a szükséges adatokat. Ennek keretében kerülnek tisztázásra az esetleges büntérszak, a bűncselekmény jellemzői, valamint megismeri a nevelő a fogvatartott véleményét a gyanúsításáról. Ezenkívül a körletfelügyelő által ki kell tölteni az adatfelvételi lapot, SDQ-tesztet (Képességek és nehézségek kérdőív), szülői adatlapot, nyilatkozatot a fiatalok dohányzásával kapcsolatban (a fogvatartott és a szülő által is) valamint a TVA tesztet (Treatment Valuation Analysis). A TVA teszt kitöltésére a fogvatartott folyamatos, két hónapig tartó megfigyelését követően kerül sor. A teszt kitér a fogvatartottnak hasonló korú személyekkel való kapcsolataira, önállóságára, iskolára és munkára, önmagáról való gondoskodásra, stb. A fogvatartott megismerésére legkésőbb 72 órán belül kerül sor, ezen időn belül a nevelő elkészíti a szükséges nevelési anyagot. A megismerés során előtérbe kerül a fiatalok esetleges szenvedélybetegségeinek, drogfüggőségének, szuicid hajlamának a feltárása. Amennyiben bármelyik fennáll, a nevelő egyeztet az egészségügyi főápolóval, majd jelzi ezt az információt a szolgálati előljárónak is. A nevelőnek a heti BFB ülésre, a bizottság elé kell terjesztenie a nevelési anyagot, amely alapján a bizottság dönt a fogvatartott nevelési, biztonsági csoportba sorolásáról, oktatásban való részvételéről, munkába állításáról, valamint a felkészítő részlegben vagy drogreprevenációs zárkában való elhelyezéséről.

Az első orvosi-egészségügyi vizsgálat során a fiatalok fogvatartottak befogadása-
kor minden esetben ki kell tölteni a DUDIT-tesztet (Drog Use Disorders Identification Test=Droghasználattal Összefüggő Betegségek Azonosítására Irányuló Teszt) is.

A pszichológus által történő befogadás több elemből tevődik össze. Az exploráció és anamnézis irányított kérdezés, melynek során a fogvatartott életútjának feltárására kerül sor. A fogvatartott személyiségének megismerését segítik különböző tesztek. Minden befogadott kitölti a Szondi¹⁵ és Lüscher¹⁶ tesztet, a Rorschach teszt¹⁷ kitöltése szükség

¹² Recommendation CM/Rec (2008) 11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 79. 1–2.

¹³ TŰSKE JÁNOS: *A nevelői tevékenység tapasztalatai a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben*. Börtönügyi Szemle 2003/3, 53. p.

¹⁴ 2012. július 16-án a Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében, Pécsen végzett kutatás alapján.

¹⁵ A Szondi-próba Szondi Lipót magyar pszichiáter nevéhez fűződik, melyet 1938-1940-ben dolgozott ki. A teszt a rokonszenvi-ellenzenvi választás elvén alapul. MÉREI FERENC: *A Szondi-próba klinikai alkalmazása két-profilos technikával*. In: MÉREI FERENC – SZAKÁCS FERENC (szerk.): *Pszichodiagnosztikai vademecum. II. Személyiségtesztek. 1. rész*. Budapest, 1988. 271–273. pp.

¹⁶ Max Lüscher svájci pszichológus nevéhez köthető. Elsősorban klinikai és pályaféleltani vizsgálatokra alkalmazzák. Lüscher négy alapszíne (piros, zöld, kék, sárga) véleménye szerint megfeleltethető a viselkedés

szerint történik. A Szondi-próba keretében a vizsgált személynek fényképek közül kell kiválasztania a számára rokonszenves és ellenszenves képeket. A módszer kiindulópontot adhat a személyiségkép megalkotásához, mivel ezek a választások jellegzetesen ösztöndetermináltak. A Lüscher-próba egy színteszt, színek választásán alapul. A vizsgált személynek először a vizsgálatot végző által mutatott színekből kell kiválasztania azt, amely számára legjobban tetszik, majd azt, amelyik a legellenszenvesebb, végül két szín közül a rokonszenvesebbet kell kiválasztania. A Rorschach-teszt egy foltértelmezési próba, a vizsgált személynek jelentés nélküli foltoknak kell jelentést adnia. A Raven teszt az intelligencia szint mérésére alkalmas, alapvetően a matematikai, logikai gondolkodást tudja felmérni. Az általános személyiségstruktúra mérésére alkalmazzák a 2008 végén megjelent MMPI-A tesztet (400-500 tételből álló papír-ceruza teszt), mely egy diagnosztikus teszt, kifejezetten serdülőkre kidolgozva. A fogvatartott megismerését elősegíti a kollégáktól származó információgyűjtés is.

III.2. Foglalkoztatás

III.2.1. Oktatás, képzés

A szabadságvesztés-végrehajtása során „az alapkörű iskolai végzettség megszerzését különösen ösztönözni és támogatni kell,“¹⁸ de a fogvatartottnak indokolt esetben lehetősége van középkörű tanulmányok végzésére, vagy a megkezdett felsőfokú tanulmányainak folytatására is.¹⁹ A Bv. tvr. a fiatalkorúak esetén külön kiemeli, hogy „a szabadságvesztés végrehajtása során különös gondot kell fordítani a fiatalkorú nevelésére, oktatására, személyiségének fejlesztésére és testi fejlődésére”.²⁰ Az Európai Börtön szabályok is nyomatékosítják, hogy „külön figyelmet kell fordítani a fiatal fogvatartottak oktatására.”²¹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásai közül az oktatással kapcsolatban a börtönoktatással foglalkozó R (89) 12. számú ajánlás tekinthető irányadónak.²²

Az általános iskolai oktatás és szakmai képzés, mint a nevelési folyamat személyiségfejlesztő eszközei, a szabadulás utáni sikeres társadalmi beilleszkedést segíthetik elő,

---

négy lehetséges alaptípusának. Mind a négy szín más személyiségjegyeket hordoz magában. A színek választása által meghatározhatók a vizsgált személy tulajdonságai, személyiségjegyei. MÉREI FERENC: *A Lüscher próba klinikai alkalmazása*. In: MÉREI FERENC – SZAKÁCS FERENC (szerk.): *Pszichodiagnosztikai vademecum*. II. Személyiségtesztek. 3. rész. Budapest, 1998. 163–172. pp.

¹⁷ Az 1910-es évek végén kidolgozott Rorschach teszt Hermann Rorschach nevéhez kapcsolódik. A vizsgálatot a „Psychodiagnostic” (alcím: Methodik und Ergebnisse eines Wahrnehmungsdiagnostischen Experiments. Deutenlassen von Zufallsformen /Egy percepció-diagnosztikai kísérlet módszere és eredményei. Véletlenszerű formák szabad értelmezése/) című könyvében mutatta be, mely 1921-ben jelent meg. Bár vizsgálati eszközként korábban is alkalmazták a jelentés nélküli foltokat, Rorschach volt az első, aki felismerte, hogy a teszt lehetőséget adhat az egész személyiség meghatározására. A próba eredményeként a kriminálpszichológiában esetlegesen konklúzió vonható le a bűncselekmény hátterével kapcsolatban. MÉREI FERENC: *A Rorschach-próba*. Budapest, 1988. 3. p., 11. p.

¹⁸ Bv. szabályzat 74. § (3) bek.

¹⁹ Bv. tvr. 39. § (3) bek.

²⁰ Bv. tvr. 48. § (2) bek.

²¹ Európai Börtön szabályok, 28.3.

²² Recommendation No. R (89) 12 of the Committee of Ministers to member states on Education in prison

mivel a megszerzett ismeretek, képességek, készségek és az ezeket igazoló okmányok javíthatják a szabadult munkaerő-piaci esélyeit.²³ Fontos eszközei lehetnek továbbá a bűnisméltés megelőzésének.

A bv. intézetekben a 40. életévét be nem töltött személyeknek, és azoknak, akiknek hiányzott a 8 osztályos alapképzettsége, évtizedeken keresztül jogszabály tette kötelezővé a hiányzó iskolai képzettség megszerzését. 1994 óta azonban a fogvatartottakra is az általános tankötelezettség vonatkozik.²⁴ Korábban a 18. életév betöltéséig, jelenleg pedig a 16. életév betöltéséig tart a tankötelezettség.²⁵ Ez azt jelenti, hogy a 16. életévét be nem töltött fogvatartottnak kötelezően tanulmányokat kell folytatnia a büntetés-végrehajtási intézetekben. Ezzel a szabályozással azonban jelentősen lecsökken azon fogvatartottak száma, akiknek kötelező a tanulásban való részvétel, hiszen jellemzően 16-17 éves korban kerülnek a fiatalok bv. intézetbe. Egy kivételt is megfogalmaz a jogszabály: „azok a tanulók, akik tanulmányaikat az iskolai nevelés-oktatás kilencedik évfolyamán a 2011/2012. tanévben vagy azt megelőzően kezdték meg, tankötelezettségük azon tanítási év végéig tart, amelyben a tizennyolcadik életévüket betöltik.”²⁶

Általános tapasztalat, hogy a fogvatartottak iskolai végzettsége, képzettsége jelentősen elmarad az adott ország polgárainak átlagos iskolai végzettségénél, képzettségi szintjénél.²⁷ Az általam elvégzett kutatás is alátámasztja ezt a tényt. 43 fő (33,6 %) nem végezte el, míg 62 személy (48,44 %) befejezte az általános iskolát. 10 fő (7,81 %) a szakmunkásképzőt, 7 fiatal (5,47 %) a szakközépiskolát és csupán 1 személy (0,78 %) a gimnáziumot fejezte be [három (2,34 %) az egyéb lehetőséget karikázták és ketten (1,56 %) nem válaszoltak].

Látható, hogy a fogvatartottak több mint fele meg sem kezdte középfokú tanulmányait, pedig életkorukból adódóan erre már bőven lett volna lehetőségük.

Az intézetbe kerüléskor kapják meg a fiatalok a megfelelő tájékoztatást arról, hogy milyen tanulmányokat kell vagy lehet folytatniuk.

Kecskeméten²⁸ a tanköteles fiatalok esetében a kecskeméti oktatási vezető jelöli ki, hogy mely iskolában folytathatnak tanulmányokat vendégtanulónként vagy magántanulónként. Az intézetben a Gáspár András Szakiskola szervezésében zajlik az oktatás. A szakiskola egy egész évre kivetített tantervet készít, amelyben pontosan meghatározza az oktatás időpontjait, valamint azt, hogy mely oktatók (kb. 7-8) mennek be az intézetbe. Az oktatást teljes mértékben a szakiskola szervezi.

Kb. 10 fő tanult a 2011/2012-es tanévben az intézetben, közülük két fő a felsőoktatásban, egy női és egy férfi fogvatartott. A női fogvatartott tanítóképzőre jár, míg a férfi gépipari és automatizálási főiskolára. Nagyon büszke az intézet a két fiatalra, hiszen eddig soha nem volt jellemző az intézetben, hogy bárki felsőoktatásban vegyen részt (fiatalok intézete közül egyedül a kecskeméti vesznek részt fogvatartottak felsőok-

²³ MÓDOS TAMÁS: *Büntetés-végrehajtási nevelés*. Budapest, 1998. 112. p., 114.p.

²⁴ FRANK TIBOR: *Mérföldkő (A fiatalok oktatása és szakmai képzése)* Börtönügyi Szemle 1998/1, 15. p.

²⁵ A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. tv. 45. § (3) bek.

²⁶ Uo. 97. § (1) bek.

²⁷ KŐSZEGI SZILVIA: *A fogvatartottak oktatása és képzése*. Börtönügyi Szemle 2010/3, 55. p.

²⁸ A tanulmányban szereplő adatok a 2012. július 10-én a Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében, Kecskeméten végzett kutatás eredményei.

tatásban). Ők I. biztonsági csoportba sorolt elítéltek, akik a parancsnok engedélyével az intézetben kívül folytathatják tanulmányaikat, s tehetik le vizsgájukat.

Szakképzésre és OKJ-s képzésre jelenleg nincs lehetőség az intézetben. Korábban, kb. 2-3 évvel ezelőtt működött egy OKJ-s képzés, ami kertészettel kapcsolatos végzettséget adott.

A pécsi intézet²⁹ a kis létszámra tekintettel magántanulói jogviszony alapján biztosítja a kötelező iskolai oktatást. Ennek keretében a számonkérés úgy történik, hogy a Budai Városkapu Óvoda, Általános Iskola, Szakiskola és Alapfokú Művészeti Oktatási Intézet igazgatója és igazgató-helyettese előzetes egyeztetést követően jár be az intézetbe ebből a célból. Az oktatási intézményt az önkormányzat jelölte ki. A napirend alapján azok a fogvatartottak, akik oktatásban vesznek részt, a reggelit követően tanulással töltik szabadidejüket, ami átlagosan napi három órát jelent. A vizsgákra való felkészülést olyan főiskolás és egyetemi hallgatók segítik, akik a bv. intézetben töltik gyakorlatukat. 2012-ben 5 fő fejezte be sikeresen az általános iskolát magántanulói státuszban.

Középiskolai oktatás keretében a fogvatartottaknak 9. osztály elvégzésére van lehetősége, mely heti 3 napos oktatást jelent esti képzésben. 2012-ben 9 fő fejezte be ezt a képzést.

Szakképzés keretében 2012-ben 6 fő vett részt térburkoló OKJ-s tanfolyamon, korábban volt az intézetben takarító, szobafestő-mázoló-tapétázó és egy ún. település karbantartó OKJ-s tanfolyam.

Szirmabesenyőn³⁰ az oktatást a Pannon Oktatási Központ végzi. Az oktatás keretében pályaorientáció, fizika, kémia, elsősegély, informatika, történelem, testnevelés, gépészet, magyar irodalom és nyelvtan, vendéglátás és természetismeret órákat tartanak. A fogvatartottak kb. napi 4-5 órát töltenek tanulással. A 2012/2013-as tanévben 86 fő vett részt az oktatásban. 11 fő 1-7. osztályban, 29 fő 7-8. osztályban, 31 fő a 9. osztályban, 15 fő a 10-12. osztályban tanul. Az intézet sajátossága, hogy külön iskolakörlettel rendelkezik. Kb. 20-20 fogvatartott vesz részt térburkoló és targoncavezető képzésben.

A tököli intézetben³¹ szintén a Pannon Oktatási Központ végzi az oktatást. Az órák délelőtt (8⁰⁰-12⁴⁵) és délután (15⁰⁰-18¹⁵) egyaránt vannak, külön iskola helyiségben. Magyar nyelv és irodalom, matematika, földrajz, testnevelés, kémia, fizika és számítástechnika tárgyakat tanítanak. A 2011/2012-es tanévben 212 főt iskoláztak be, ebből 186 fő fejezte be sikeresen a tanévet. A 212 főből 194 főnek általános iskolába, 18 főnek középiskolába (9-10. osztály) történt a beiskolázása.

Fazekas szakképzésben 16 fő vett részt, 13 fiatalkorú és 2 nagykorú, ebből 15-en zárták sikeresen a tanévet.

A 2012/2013-as tanévben 122 fő vett részt általános iskolai, 14 fő gimnáziumi (9-10. osztály) képzésben, 30 fő pedig szakképzésben (szobafestő-mázoló, fazekas képzés).

2000-ben az ADU Oktatási Központ tartott szobafestő-mázoló, kőműves és térburkoló képzést.

²⁹ A tanulmányban szereplő adatok a 2012. július 16-án a Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében, Pécsen végzett kutatás eredményei.

³⁰ A tanulmányban szereplő adatok a 2012. augusztus 14-én a Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében, Szirmabesenyőn végzett kutatás eredményei.

³¹ A tanulmányban szereplő adatok a 2012. augusztus 15-én a Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében, Tökölön végzett kutatás eredményei.

Az általános iskolai tanulók 2012-ben havonta 8667 Ft ösztöndíjban részesültek. A szakirodalom általában arra az álláspontra helyezkedik, hogy a fiatalokat sokkal inkább az ösztöndíj motiválja a tanulásban, mintsem a szabadulást követő munkaerő-piaci esélyek.³² Ezzel ellentétes eredményt mutat a kérdőíves vizsgálat eredménye, ugyanis a fiatalok jelentős többségét, 74,22 %-át (95 fő) inkább a munkaerő-piaci esélyek motiválják.

A fiatalok bizonyos kiváltságokban részesülhetnek, amennyiben részt vesz az általános iskolai vagy első szakmai képzettséget adó iskolarendszerű képzésben. Így nem terheli munkavégzési kötelezettség a képzettség megszerzéséhez szükséges idő alatt, továbbá a tartására fordított költségekhez sem kell hozzájárulnia. A magánelzárással fenntartott fiatalok sem lehet eltüntetni az iskolai órától.³³ Ez utóbbi rendelkezésből is kitűnik, hogy a Bv. szabályzat különösen támogatni kívánja a fiatalok oktatásban való részvételét.

III.2.2. Munkáltatás

Magyarországon 2012. január 1-jétől kötelező az elítélteknek munkát végeznie³⁴ a meghatározott kivételektől eltekintve. Ilyen kivétel például ha a fogvatartott tanköteles.³⁵ A munkáltatás „célja az, hogy elősegítse az elítélt testi és szellemi erejének fenntartását, lehetőséget adjon a szakmai gyakorlottság megszerzésére és fejlesztésére, és ezáltal megkönnyítse, hogy a szabadulás után a társadalomba beilleszkedjen.”³⁶

Az Európai Börtönrendszerek kiemeli, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek keretei között megvalósított munkáltatás a lehető legnagyobb mértékben közelítsen a kinti életben jellemző munkáltatáshoz, hogy ezáltal is felkészítse a fogvatartottat a szabad környezetben való rendes munkafeltételekre.³⁷

A munkavégzés hozzájárulhat a bűnismétlés megelőzéséhez, továbbá hasznos időtöltés, hiszen fegyelmezettségre tanítja a fogvatartottat, megfelelő a feszültségek levezetésére, együttműködésre, pontosságra is nevel és nem utolsó sorban kereseti lehetőség. Szakemberek szerint, ha egy bv. intézetben nincs lehetőség munkavégzésre, és a fogvatartottak semmittevéssel töltik idejüket, akkor nyugtalanná, agresszívává, deprimálttá, fegyelmezetlenné válhatnak és jelentősen csökkenhet a társadalomba való visszailleszkedési esélyük.³⁸

Két fontos eltérést kell kiemelni a munkavégzéssel kapcsolatban a fiatalok és a felnőtt fogvatartottak között. Az első, hogy 18. életévét be nem töltött személy túlmunkára nem kötelezhető.³⁹ A másik eltérés, hogy a fiatalok éjszakai munkára nem osztt-

³² Vö.: LAKOS ZSUZSA – LŐRINCZ JÓZSEF: *Amikor mákos az iskolaköpeny – fiatalok elítéltek oktatása*. Börtönügyi Szemle 2011/4, 36. p.

³³ Bv. szabályzat 216. § és 215. §

³⁴ Bv. tvr. 33. § (1) bek. d) pont. Megállapította: 2011. évi CL. törvény 27. § (1) bek.

³⁵ Bv. tvr. 44. § (1a) bek.

³⁶ Bv. tvr. 44. § (1) bek.

³⁷ Európai Börtönrendszerek, 26.7.

³⁸ FEJES IMRE: *Foglalkoztatás (Reszocializáció vagy (és) gazdaságosság) /Vitaindító/* Börtönügyi Szemle 1994/4, 32. p.

³⁹ Bv. szabályzat 117. § (4) bek. a) pont

ható be.⁴⁰ Egyébként „a fiatalok munkáltatása a fiatalok számára vonatkozó munkajogi szabályok figyelembevételével történik.”⁴¹

Kecskeméten három fiatal dolgozik (2012. július 10.), ketten az intézet területén működő mosodában, míg egy személyt házimunkás takarítóként foglalkoztatnak.

A pécsi intézetben egy fiatal dolgozik szakácsként (2012. július 16.).

Szirmabesenyőn nem munkáltatnak fiatalokat. Korábban ételkiosztó munkára volt lehetőség, de amióta felnőtt fogvatartottak is vannak az intézetben, azóta ők töltik be ezt a munkakört.

A tököli bv. intézetben a kutatáskor (2012. augusztus 15.) 56 fiatal fogvatartott dolgozott, 20 főt a Dunapapír Kft. papírválogatóként, míg 36 főt a bv. intézet karbantartóként munkáltatott, illetve egyes fogvatartottak udvarosi feladatokat láttak el.

III.2.3. Szabadidős tevékenységek

A bv. intézetekben lehetőséget kell adni a fogvatartottak művelődésére és sportolására, hogy ezáltal hasznosan töltsék el szabadidejüket.⁴²

Az intézményekben egyéni és csoportos foglalkozásokra van lehetőség, melyeken önkéntes a részvétel. „A csoport segítségével megszűnik az egyén bizonytalansága, fenyegetettsége, oldódik szorongása, segítséget kap önmaga megismeréséhez, és agresszív megnyilvánulások helyett azonosulási folyamatok révén erősítheti ön-funkcióit.”⁴³

Az Európai Börtönrendszerek a sportot, játékokat, kulturális tevékenységeket, időtöltést és az aktív szabadidős tevékenységeket sorolja a szabadidős tevékenységek körébe.⁴⁴ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága a CM/Rec(2008) 11 Ajánlásában leszögezi, hogy a szabadságvesztésüket töltő fiatalok számára meg kell engedni naponta legalább 2 óra rendszeres testmozgás⁴⁵, melyből ha az időjárás engedi, legalább 1 óra a szabad levegőn legyen.⁴⁶

A versenyek is a hasznos időtöltés körébe tartoznak, azonban a fogvatartottak részére rendezett megmérettetések esetében fontos, hogy önmagában a versenyen való részvételre is jutalomként tekintsenek a fiatalok. Meg kell őrizni azok játékos, szellemes, aktivizáló voltát, hogy ne alakuljon ki konfrontáció miatt, hogy a vesztesek lesznek többségben, hiszen csak egy személy vagy csapat győzhet.⁴⁷ Az országos parancsnok előzetes engedélyével lehetőség van arra, hogy közös kulturális és sportrendezvényeket szervezzenek két vagy több büntetés-végrehajtási intézet fogvatartottjai részére.⁴⁸ Minden évben megrendezésre kerül Tökölön a Liszt Ferenc Zenei Fesztivál. Ezenkívül szín-

⁴⁰ Bv. szabályzat 110. §

⁴¹ Bv. tvr. 53. §

⁴² Bv. tvr. 40. § (1) bek.

⁴³ MÓDOS 1998, 116. p.

⁴⁴ Európai Börtönrendszerek, 27.6.

⁴⁵ A CPT 2. Általános Jelentése [CPT/Inf(92) 3] már szorgalmazta a testgyakorlás szükségességét a bv. intézetekben.

⁴⁶ Recommendation CM/Rec (2008) 11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 81.

⁴⁷ MÓDOS TAMÁS: *A reszocializáció módszertana. Nevelés-módszertani tansegédlet.* Vác, 2003. 36. p.

⁴⁸ Bv. szabályzat 75. § (3) bek.

tén minden évben (6 éve), Szirmabesenyőn kerül megrendezésre fiatalok részére futballbajnokság.

A Fiatalok Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetében, Kecskeméten sportolásra, színjátszó szakkörre, könyvtári foglalkozásra és gitár szakkörre van lehetőség. A gitár szakkörbe azok a fogvatartottak is jelentkezhetnek, akik nem gitározni, hanem énekelni szeretnének. Az intézet a legalapvetőbb sporteszközöket tudja biztosítani a fogvatartottak részére, ezek többek között a tollaslabda, pingpong, darts, csocsó, kézilabda, röplabda, focilabda, de működik kondicionáló terem is.

A női fogvatartottak körében igen kedvelt a patchwork (foltvarrás) és a főző szakör. Csoportos foglalkozásként említhetők a vallási programok, a Pártfogó Felügyelői Szolgálat, valamint a SZÉK foglalkozásai (tanítóképző főiskolás önkéntesek tartják a foglalkozásokat).

A kecskeméti büntetés-végrehajtási intézetben nagy hagyománynak örvend a negyedévente megrendezésre kerülő „Ki mit tud?” vetélkedő, mely iránt minden alkalommal hatalmas az érdeklődés. A résztvevő fiatalok minimum dicséret jutalomban részesülhetnek.

A pécsi intézetben egyéni foglalkozásokra a szabadulás előtt álló elítéltek esetében kerül sor. A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék hallgatói tartanak hetente egyéni foglalkozásokat a szabadulást megelőző 4-6 hónapban, valamint a pártfogók is segítik munkájukat. A Dél-dunántúli Regionális Munkaügyi Központ havonta egyszer tart munkavállalási tanácsadást egyének és csoportok számára. A Baranya Megyei Kormányhivatal Igazságügyi Szolgálat a heti egy alkalommal tart egyéni foglalkozásokat, melynek keretében életvezetési ismereteket sajátíthatnak el a szabadulás előtt álló fiatalok.

Pécsett kiemelt szerepet kapnak a csoportfoglalkozások, melyek közül vannak folyamatosan és időszakosan működők. A Baranya Ifjúságért Nonprofit Kft. tart hetente egy alkalommal, 5-10 fő részére Ifjúsági klubot. A klub célja a világlátás korrekciója, középpontba helyezi az emberi kapcsolat kialakítását az intézetben belül, azaz a közösség fejlesztését és törekszik az egyén rejtett értékeinek feltárására is. Az első csoportfoglalkozáson kerül sor a bemutatkozásra; keretek, kompetenciák tisztázására; célok közös meghatározására; a célok függvényében a kapcsolatok tisztázására; valamint a rituálék, hagyományok közös kidolgozására. Ezt követően folyamatos közösségfejlesztő játékokat, programokat tartanak; az elbocsátás előtt állók számára információkat nyújtanak; való világ szituációkat gyakorolnak és az önkifejezést fejlesztik.

A Református, a Katolikus, a Golgota Egyház és a Sionista Gyülekezet képviselői tartanak Erkölcsei nevelés foglalkozást a fiatalok számára, mely során kiemelt jelentősége van az erkölcsi tanácsadásnak. Az egyházak képviselői istentiszteletet is tartanak.

A Baranya Megyei Igazságügyi Hivatal munkatársai Életvezetési ismeretek, készségek című foglalkozást tart kéthetente, 8-12 fő részére, melynek keretében különböző szituációs játékokkal a társadalomba való beilleszkedést kívánják elősegíteni.

A Goldstein-tréningre időszakosan kerül sor, célja, hogy a fiatalokat megtanítsa a felelősségteljes gondolkodásra és cselekvésre.

Szintén időszakosan működik az Agresszióhelyettesítési tréning, amely a fiatalok agressziójának leküzdését hivatott elősegíteni. Három fő részből áll a tréning: szociális készségeket fejlesztő, indulatkontroll és erkölcsi nevelést fejlesztő tréning.

A szociális készségeket fejlesztő csoportban az előzetesen letartóztatottak vehetnek részt. A csoport célja nevében rejlik, azaz a szociális készségek fejlesztése.

A bv. intézetnek a fogvatartott önképzésére is lehetőséget kell adnia.⁴⁹ Erre a pécsi intézetben számos lehetőség van. A kreatív csoportfoglalkozás arra szolgál, hogy a fogvatartott saját ötleteit megvalósíthassa. A kézműves szakkör pedig a kézügyességre helyezi a hangsúlyt. Az intézet sajátossága egy falfestmény, melyet a fogvatartottak készítettek az ún. „Mural Painting” módszerrel. Ez az utcai művészet egyik fajtája, és egy egyedülálló közösségfejlesztő módszer. Leginkább a graffitihöz hasonló, de annál realisztikusabb és esztétikusabb alkotás, jellemzője, hogy az általuk kevert színből (három alapszínből, valamint feketéből és fehérből) festik a képet egy falra.

A Börtönszínház heti rendszerességű program, melyen általában 6-9 fő vesz részt. Havonta Versíró versenyt is tart az intézet.

Kéthetente, két órában kerül megrendezésre a Filmklub 10-12 fogvatartott részére. A foglalkozáson elsősorban olyan filmeket vetítenek, amelyek nevelő céllal bírnak, de az sem utolsó szempont, hogy lekösse a fiatalok figyelmét. A fogvatartottak zárkáiban kevés kivételtől eltekintve található televízió, ezáltal tudnak értesülni a világ és az ország eseményeiről.

Minden állami és egyházi ünnepet megtartanak az intézetben, melyre a fogvatartottak a nevelők segítségével és vezetésével műsorral készülnek, valamint történelmi jellegű állami ünnepeket gyakran összekapcsolják szellemi vetélkedővel is.

Az intézetben a fogvatartottaknak egy meghatározott csoportja minden hónapban valamely világnap alkalmával előadást tart társainak és a személyi állományuknak.

„Külsős” előadók is már számos alkalommal tartottak tájékoztatást a fiatalok részére (pl. Magyar Vöröskereszt). Ezenkívül többször rendeztek már nagy érdeklődésnek örvendő zenés-táncos előadást, melynek keretében koncertet adott többek között Székelyhídi Balázs és a ROXX69 nevű zenekar, 30Y, Tajti Zoltán és zenekara, illetve a The Crybabies, továbbá a Pécsi Szent Ferenc templom „Szerafi” kórusa, Sólyom Katalin színművésznő és Czeiningner Tamás ornitológus is.

A sportok közül a fogvatartottak által a legkedveltebb a futball és a kosárlabda, valamint az izomerősítő tevékenységek, de az intézetben van tollas, asztalitenisz, csocsóasztal és biliárdasztal is.

A szirmabesenyői bv. intézetben is igen kedvelt tevékenység a sport. Lehetőség van futballozni, kosárlabdázni és pingpongozni.

A Semmelweis-kórházból érkezők tartanak előadást az egészség-napon. A Drogambulancia pedig felvilágosító előadásokat tart. Régebben drámanap is volt az intézetben. Augusztus 20-án kenyérsütést szervezett az intézmény, melyen szintenként 10-15 fogvatartott vehetett részt.

Az intézet sajátossága az állatasszisztált terápia, illetve az Élővilág-terem, melyben deguk vannak. „A kisállat-terápia célja az ember-állat kapcsolat tanulmányozása, az e területet érintő kutatások kezdeményezése, támogatása, a téma népszerűsítése; az állatok közreműködésével végzett megelőző, gyógyító, rehabilitációs tevékenység módszereinek kidolgozása, koordinálása, elősegítése, támogatása, gyakorlása; az emberi élet

---

⁴⁹ Bv. tvr. 39. § (5) bek.

minőségét állatok közreműködésével javító eljárások kidolgozásának és a gyakorlatban való alkalmazásának elősegítése.”⁵⁰

A Fiatalok Büntetés-végrehajtási Intézetében, Tökölön hétfőtől vasárnapig órarendre leosztott sportolási lehetőségek vannak a fogvatartottak részére. Tornaterme és kondicionáló terme is van az intézetnek, de a testépítést nem szorgalmazzák. Amellett, hogy a sportolási lehetőségek szórakoztatnak, nevelő hatásuk van, javítják a koncentrációképeséget és a csapatmunkát, azt is szeretné bemutatni az intézet, hogy milyen eredményeket lehet elérni ezen a téren. Éppen ezért több alkalommal hívtak meg híres-neves sportolókat (pl. Farkas Ágnes, Vincze Ottót, Kunkli Tivadart). Tartottak már Kolonics-empléknapot is.

III.2.4. Terápiás foglalkozások

„Terápiás foglalkoztatásnak minősül az elítélt megváltozott munkaképességéhez vagy egészségi állapotához igazodó munkavégzése.”⁵¹ A terápiás foglalkozások szabályaira nem térek ki, mivel annak a fiatalok büntetés-végrehajtási intézeteiben jelenleg nincs gyakorlata.

III.2.5. Gyógyító és rehabilitációs programok

A drogprevenációs részlegek kialakításának és működésének jogszabályi alapját a Bv. szabályzat 2002. évi módosítása adta meg, de az egységes végrehajtást szolgálja továbbá az 1-1/54/2003. számú OP Intézkedés, valamint az országos parancsnok általános helyettese által kiadott 2-1/1/2003. számú Módszertani útmutató. Ezen részleg olyan drogmentes körletrészt jelent, ahová a fogvatartottak önkéntesen és kérelem alapján kerülhetnek (a bekerüléshez a nevelő álláspontja és a pszichológus ajánlása is szükséges), és a fogvatartottak garantálják, hogy nem fognak semmilyen kábító vagy bódító hatású szert fogyasztani, valamint beleegyeznek, hogy havonta minimum egyszer vizeletmintát adnak a drogteszt elvégzéséhez.⁵²

A kábítószer-prevenációs részlegek létrehozása 2003-ban kezdődött meg és így 2004-ben már a tököli és szirmabesenyői intézetben is működött ilyen csoport.

Tökölön az AVP Hungary és a Tiszta Jövőért Alapítvány munkatársai vettek részt a munkában, az előbbi csoportos vagy egyéni foglalkozásokat tartott magáról a problémáról, a kezelésének alternatíváiról, az ártalmakról és a pszichés hatásokról; míg az utóbbi a drog-fogyasztás hatásait ismertette. Tökölön működik pszichológiai osztály és vezetője szakmai képzettséggel rendelkezik a problémával kapcsolatban, így nagyon kedvező helyzetben van az intézet a speciális programok szervezésében.⁵³

---

⁵⁰ SZITKA SZABOLCS: *Új lehetőségek felkutatása a fiatalok büntetés-végrehajtásában, reszocializációjuk elősegítése érdekében.* Börtönügyi Szemle 2008/3, 15–16. pp.

⁵¹ Bv. szabályzat 133. § (1) bek.

⁵² VOGEL ATTILA: *A drogprevenációs részleg működése a Fiatalok Büntetés-végrehajtási Intézetében.* Börtönügyi Szemle 2005/2, 41. p.

⁵³ BALOGH ATTILA: *Kábítószer-prevenációs részlegek a büntetés-végrehajtási intézetekben.* Börtönügyi Szemle 2005/1, 102. p.

Szirmabesenyőn a Miskolci Drog Ambulancia csoportos foglalkozás keretében dolgozta fel a kábítószer-függőséget és a kábítószer-fogyasztást, a Megyei ÁNTSZ a komplex egészségfejlesztéssel foglalkozott, míg a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Rendőr Főkapitányság bűnmegelőzési előadásokat tartott.⁵⁴

A kecskeméti intézetben a RÉV Szenvedélybeteg-segítő Szolgálat hajtja végre az elterelést, melyen kérelmekre jelenleg (2012. július 10.) 2 fő vesz részt (egy fiú és egy lány). A fogvatartott a parancsnoktól kérheti, hogy részt vehessen az elterelésen.

A pécsi intézetben a Baranya Megyei Önkormányzat Közegészségügyi Narkómán Fiatalokat Gyógyító-, Foglalkoztató Közalapítvány foglalkozásokat tart a Drogcsoport és Drog megelőzési csoport keretében. A Drogcsoport foglalkozásán hetente egy alkalommal kötelező részt venni azoknak a fogvatartottaknak, akik kapcsolatba álltak vagy állnak a droggal. A Drog megelőzési csoport arra törekszik, hogy megelőzze a droghasználatot, valamint tájékoztatja a fiatalokat arról, hogy milyen következményekkel járhat a kábítószer használata.

III.3. *Külvilággal való kapcsolattartás*

A bv. intézeteknek elő kell segíteni, hogy az elítélt kedvező kapcsolatait fenntarthassa és fejlessze azokat.⁵⁵ Az Európai Börtön szabályok rendelkezése alapján engedélyezni kell a fogvatartottak számára, hogy amilyen gyakran lehet, érintkezzenek a megfelelő kapcsolattartási módok révén családjukkal, harmadik személyekkel vagy külső szervezetek képviselőivel.⁵⁶ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának CM/Rec (2008) 11 Ajánlása ugyanezt a gondolatot fogalmazza meg.⁵⁷

A nevelésen belül kiemelkedő jelentősége van a kapcsolattartásnak, hiszen egy fiatal akkor tud sikeresen visszailleszkedni a társadalomba, ha van mögötte egy biztos, támogató családi háttér.

A társadalomtól való izolációt oldhatja fel a külvilággal való kapcsolattartás, mely hozzájárulhat a szabadulás utáni eredményes reszocializációhoz. A bűnismétlés megelőzésének is az egyik eszköze lehet, amit alátámaszt egy, az USA-ban 1997-ben végzett felmérés,⁵⁸ melynek eredménye alapján kimutatták, hogy a külvilággal való kapcsolattartás csökkenti a visszaesést.⁵⁹

A személyiségfejlődés szempontjából nemcsak az a fontos, hogy a fogvatartottak között pozitív kapcsolat jöjjön létre, hanem az is, hogy a fogvatartottnak a hozzátartozójával való viszonya fennmaradjon.⁶⁰

⁵⁴ Uo. 94–96. pp.

⁵⁵ Bv. tvr. 40. § (1) bek.

⁵⁶ Európai Börtön szabályok, 24.1.

⁵⁷ Recommendation CM/Rec (2008) 11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 83.

⁵⁸ Bár nem kifejezetten fiatalkorú fogvatartottakról van szó, mégis úgy gondolom ez hasznos információ.

⁵⁹ LAING, KAREN – MCCARTHY, PETER: *Risk, Protection and Resilience in the Family Life of Children and Young People with a Parent in Prison*. 2004. 14. p.

⁶⁰ PÁL LÁSZLÓ: *Bevezetés a kriminálpedagógiába*. Budapest, 1974. 81. p.

Az általam elvégzett kutatás alapján a fiatalok magas aránya, 91,4 %-a (117 fő) tartja a kapcsolatot hozzátartozóival. A kapcsolattartás jellemzően (47,66 %, azaz 61 személy esetében) heti rendszerességű.

A hatályos szabályozásunk 4 kapcsolattartási formát különböztet meg: levelezés, csomagküldés, látogatás⁶¹ és távbeszélő használata. Valamennyi esetében meghatározza a Bv. szabályzat a pontos szabályokat, ezért ezeket részletesen nem ismertetem, csak az intézetekkel kapcsolatos különbségekre hívom fel a figyelmet.

Az első ilyen különbség a családi háttér. Kecskeméten azt tapasztalják, hogy rossz családi háttérrel érkeznek a fiatalok és többen közülük intézetben nevelkedtek. Tökölön is az a tapasztalat, hogy főként csonka családból, nagycsaládból vagy javítóintézetből érkeznek a fogvatartottak. Ezzel ellentétben a másik két intézetben inkább olyan fiatalok vannak, akik családjukkal együtt éltek. Ez a tény egyben azt is meghatározza, hogy mely kapcsolattartási formák a leggyakoribbak az egyes intézményekben.

A kecskeméti és a tököli intézetben a leggyakoribb kapcsolattartási forma a levelezés. Kecskeméten nagyon ritka a látogatás, hetente kb. egy látogató megy be az intézetbe. Az elítéltek esetében az a jellemző, hogy kb. 4-5 főhöz járnak be a hozzátartozók. Kedvezőtlen hatással lehet a kapcsolattartásra, ezen belül a látogatásra a távolság. Tipikusan női fiatalok esetében nem biztosított a lakóhelyhez közeli elhelyezés, ezáltal jelentős anyagi terhet rónak a hozzátartozókra a látogatással kapcsolatban felmerülő költségek.

A pécsi intézetben valamennyi kapcsolattartási forma jellemző, így a látogatás is. Az intézet sajátossága, hogy a látogatásokat követően az intézet pszichológusa és a vezető nevelő csoportfoglalkozást tart a szülők részére. Ennek keretében foglalkoznak pl. azal, hogy a szülő hogyan tudja feldolgozni azt, hogy gyermeke bűncselekményt követett el.

Zárójelben jegyzem meg, hogy „A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról” szóló törvényben kötetlen kapcsolattartási formaként megjelenik fiatalok esetében a családi konzultáció és a családterápia. Ezek bevezetésének indoka, hogy a fiatalokat pozitív diszkriminációban kell részesíteni, „kiemelt gondot kell fordítani a családi és más pozitív külső kapcsolatok fenntartására és fejlesztésére, amely a hagyományos családi kötelek fenntartása és erősítése mellett személyiségfejlesztő és konfliktuskezelő funkcióval is bír.”⁶² A családi konzultációra háromhavonként, a törvényes képviselő kérelmére és a bv. intézet engedélyével kerülhet majd sor. Azonban az a szülő, akinek a bíróság a szülői felügyeleti jogát korlátozta vagy megszüntette, nem vehet majd részt a konzultáción.⁶³ Ugyanezen feltételek mellett, illetve amennyiben arra a bv. intézetnek lehetősége van, a fiatalok

---

⁶¹ Érdekeség, hogy Magyarországon először a Kecskeméti Bv. Intézetben vezették be 1992. július 1-jétől a modern technikájú fülkés beszélőt előzetesen letartóztatottak részére. A fülkében üvegfal helyeztek el a fogvatartott és a látogató elkülönítésére, mely üvegfal mindkét oldalán telefonkészülék állt rendelkezésre. Az előzetesen letartóztatottak munkanapokon délelőtt 9 és délután 2 óra között fogadhattak ilyen módon látogatót. Ez az újítás előnyös volt abból a szempontból is, hogy a fogvatartott gyermeke megszabadulhatott attól a káros pszichikai hatástól, amit a rácsos beszélő okozhatott. (SINKÓ PÉTER: *Fülkés beszélő*. Börtönügyi Szemle 1993/4, 34. p.)

⁶² A Bv. törvény tervezetének indokolása

⁶³ Bv. törvény 194. § (1) bek.

elítelt családterápiás foglalkozáson is részt vehet, mely szintén új intézmény lesz. „A családterápiás foglalkozások számát a terápiás szükségletek határozzák meg”⁶⁴. A foglalkozásra kivételesen a bv. intézeten kívül is sor kerülhet. Mind a konzultációt, mind a családterápiás foglalkozást kérelmezheti a fiatal is.⁶⁵ A két kapcsolattartási forma között a fő különbség az, hogy míg a konzultáció egy kötetlen találkozást jelent a hozzátartozókkal, addig a terápián egy szakember is részt vesz. „A családterápia olyan pszichoterápiás szemlélet és módszer, amelynek segítségével a terapeuta hozzájárul a családban mutatkozó problémák okainak felderítésében, a tüneteket produkáló egyénnel és a családdal közös együttműködésben. A szakember a családterápia során – a lehetőségekhez mérten – optimalizálja a család rendszerének működését, megváltoztatja az élmények átélésének minőségét, és ezáltal a család viselkedését. A családterápia fogalmának törvényben való rögzítése nem indokolt, mivel e fogalmak a segítő tudományokban elfogadottak, a szakmában széles körben ismertek.”⁶⁶

III.4. Jutalmazás és fegyelmezés

A Bv. tvr. a 41-41/A. §-okban sorolja fel és részletezi a jutalmakat, míg a 42-43. §-ok a fenyítési nemekről rendelkeznek.

Különbségek mutatkoznak a felnőttkorúak és a fiatalok jutalmazása terén. Fiatalok fogvatartott dicséret oklevelet is kaphat⁶⁷ a parancsnoktól, melyet akár az elítéltek csoportja is kaphat.⁶⁸ Ezenkívül a rövid tartamú eltávozás tartama esetükben hosszabb, a fiatalok büntetésében és fogházában is legfeljebb tizenöt nap.⁶⁹ Azonban 18. életévét be nem töltött fiatal esetén feltétel, hogy „rövid tartamú eltávozásra és egyéni kimaradásra akkor bocsátható, ha őt a törvényes képviselője, nagykorú hozzátartozója, pártfogója, vagy valamely, a bv. szervezettel együttműködési megállapodást kötött karitatív szervezet képviselője fogadja, és a kísérelésről, valamint a visszaszállításáról is gondoskodik.”⁷⁰

Az Európai Börtön szabályok külön nem rendelkeznek a fogvatartottak jutalmazásáról, viszont a fegyelmezésükről igen. Kimondja azt, hogy kizárólag olyan magatartások határozhatók meg fegyelmi vétségként, amelyek alkalmasak arra, hogy „veszélyeztessék a helyes rendet, a biztonságot és a biztonságosságot.” A belső jogra bízva azonban többek között az említett cselekmények vagy mulasztások, a kiszabható fegyelmi szankciók típusának és időtartamának a meghatározását.⁷¹

Módos Tamás szerint a fegyelmezés nem alkalmas a fogvatartottak viselkedésének befolyásolására, csupán egy adminisztrációs kötelezettséget jelent, amit jól alátámaszt az, hogy többen a fenyítést követően is ugyanúgy követnek el fegyelmezhetlenségeket.

⁶⁴ Bv. törvény 194. § (2) bek.

⁶⁵ Bv. törvény 194. § (1)–(3) bek.

⁶⁶ A Bv. törvény tervezetének indokolása

⁶⁷ Bv. tvr. 51. § (1) bek.

⁶⁸ Bv. szabályzat 214. § (1) bek.

⁶⁹ Bv. tvr. 51. § (2) bek., Vö.: 41. § (3) bek.

⁷⁰ Bv. szabályzat 214. § (2) bek.

⁷¹ Európai Börtön szabályok, 57.1.–57.2.

Továbbá véleménye szerint a jutalmazásból – a fenyítéssel ellentétben – hiányzik az egyéniesítés.⁷² Fiatalok fogvatartottakkal való közvetlen beszélgetésem azonban alátámasztja, hogy egy-egy foglalkozás esetében a legnagyobb motivációt a jutalmazás jelenteli számukra.

IV. Összegzés

Álláspontom szerint a fiatalok reszocializációs nevelése elsősorban a foglalkoztatásukon keresztül valósul meg. Ennek keretében olyan tevékenységekben vesznek részt, amelyek mind hozzájárulnak a sikeres reszocializációhoz, ezáltal a bűnisméltés megelőzéséhez. Véleményem szerint ez utóbbit elsősorban az oktatás, a szakképzések, valamint a külvilággal való kapcsolattartás segíti elő. Sajnos a bűnelkövető fiatalok jelentős többsége minősül bűnisméltőnek. Saját bevallásuk alapján szinte kivétel nélkül azt állították, hogy „nagyon sok” vagy éppen „rengeteg” bűncselekményt követtek már el életükben. A visszaesési mutatók nehezen követhetőek, hiszen ha kialakul egy „bűnözői karrier” és felnőtt korban is folytatódik a bűnözői életmód, akkor a visszaesés már ebben a kategóriában lesz számon tartható.

Végül vessünk egy pillantást arra, hogy hogyan is képzeli el a fiatalok a szabadulást követően jövőjüket, illetve véleményük szerint az intézet hogyan segíthetné elő a bűnisméltés megelőzését. A véleményeket szó szerint, a fiatalok által leírtakkal teljesen egyezően idézem:

„Dolgozni fogok.”

„Le mondok a drogról, és a pazarlást nem lesz.”

„Hogy másként viselkedek mint amikor nem kerültembe előző életembe. Meg hogy megváltozok ne folytassam a régi életemet.”

„Magamat fejlesztem és megszenvedek a megélhetésemért.”

„Többet fogok dolgozni és nem szóróm a pénzt.”

„Le rakom a szakmát és el kezdek dolgozni.”

„Tisztes munkát keresek és spórolok hogy legyen majd valami öreg koromra is ne keljen még akkor is dolgozni.”

Többségük családjával, barátjával, munkával, sportolással és szórakozással képzi el az intézeten kívüli szabadidejét. Sokan úgy gondolják, nem az intézeten, hanem rajtuk múlik, hogy a jövőben ne kövessenek el további bűncselekmény(ek)e)t.

„Én úgy gondolom hogy nem az intézeten múlik hanem a gyereken hogy ő hogy dönt.”

„Semmit mert rajtam múlik hogy csinál-e valamit a továbbiakba.”

„Szabadulás előtt elbeszélgetni a növendékkel.”

„Szerintem semit nem tud tenni a környezetétől fog függni hogy bűnözni fog-e vagy nem.”

„Nekem megfelel így ahogy van.”

„Semmit az rajtam függ, agyamban dől el.”

⁷² BORBÉLY LÁSZLÓ: *Szocializáció és reszocializáció a börtönben*. Börtönügyi Szemle 2006/4, 97. p.

Összegzésként visszautalnék a dolgozat bevezetőjében közölt idézetre: „a fiataloknak megvan a lehetősége, hogy tanuljon, felelősséget vállaljon tetteiért és visszailleszkedjen a társadalomba”. Jelen tanulmány azt próbálta megjeleníteni az olvasó számára, hogy számos lehetőséget kínálnak a fiatalok részére az intézetek ahhoz, hogy segítsék a fiatalok társadalomba való visszailleszkedésben. A fő üzenetet közvetítik és képviselik az intézetek, a cél megvalósítása azonban elsősorban a fiatalon múlik.

ANDREA ERIKA JUHÁSZ

EMPIRICAL STUDY OF THE JUVENILE OFFENDERS RESOCIALIZATION EDUCATION

(Summary)

The Juvenile offenders are special categories of offenders. Question of resocialization education is very important for them, because their personality is still in evolution.

This study presents education of juvenile offenders through out the tools of the education. These tools are: knowing of the offenders and making of individual education plan, employment (such as tuition and training, employing, free-time activities, therapeutical activities, remedial and restoration programmes), contact with the outside world, rewarding and disciplining.

The aim of this study is to present how is education of juvenile offenders happens in practice.

The empirical searching was between 10th July and 26th October in 2012 in Kecskemét, Pécs, Szirmabesenyő, Tököl, where are the Juvenile's prisons. 129 offenders filled in my questionnaire (in Kecskemét 20, in Pécs 38, in Szirmabesenyő 26, in Tököl 45 offenders, one of the 45 offenders was unvaluable, because he crossed out the whole questionnaire). The offenders filled in the questionnaire anonymously and voluntarily.

The title „Search experiences – Education of Juvenile offenders” chapter presents details of the research.

Kérdőív
(fogvatartottakkal)

Kérem válaszában betűjelét karikázza be!

Életkora: _____

1. Milyen iskolát végzett az intézetbe kerülése előtt?

a) általános iskolát nem fejezte be	d) szakközépiskolát befejezte
b) általános iskolát befejezte	e) gimnáziumot befejezte
c) szakmunkásképzőt befejezte	f) egyéb

2. Inkább az ösztöndíj vagy a szabadulás utáni munkaerő-piaci esélyek motiválják a tanulásban?

a) ösztöndíj	b) munkaerő-piaci esély

3. Tartja-e a kapcsolatot a hozzátartozóival?

a) igen	b) nem

4. Milyen formában tartja a kapcsolatot a hozzátartozóival? (Amennyiben az előző válasz igen volt)

a) levelezés	c) csomagküldés
b) látogatás	d) távbeszélő

5. Milyen gyakran tartja a kapcsolatot hozzátartozóival?

a) hetente	c) egyéb
b) havonta	

6. Az intézetbe kerülést megelőzően a családjával élt?

a) igen	b) nem

7. Miért, milyen okból követte el a bűncselekményt, ami miatt az intézetbe került?

---

8. Hány bűncselekményt követett el életében?

---

9. Az Ön szülei követtek el valaha bűncselekményt?

Édesanyja:

a) igen
b) nem

Édesapja:

a) igen
b) nem

10. Mit fog csinálni, ha kikerül az intézetből?

Hol fog lakni? _____

Tervezi-e hogy tanulni vagy dolgozni fog? _____

Mit tesz majd anyagi helyzetének javítása érdekében?

Mivel tölti majd szabadidejét?

---

11. Mit gondol, mit kellene tennie az intézetnek annak érdekében, hogy Ön a jövőben ne kövessen el több bűncselekményt?

KOVÁCS RITA

A kollektív tárgyalás és kollektív szerződés jogi alapjai

1. Bevezető gondolatok

A kollektív munkajog rendeltetése, hogy hozzájáruljon a munkaviszony alanyai közti hatalmi kiegyenlítődéshöz, melynek eszköze elsősorban a szakszervezeti szervezkedés és a kollektív alku szabadsága, amelyek minden munkavállalót megillető alapjognak tekinthetők.¹ A kollektív tárgyalások eredményeként létrejövő kollektív szerződés a munkaügyi kapcsolatok egyik fő eleme, míg a munkavállalók munkahelyi részvétele a másik. A kollektív szerződések történeti alakulását figyelembe véve elmondható, hogy kezdetben ezek a megállapodások a munkaügyi viták rendezési eszközeinek számítottak, ugyanis a sztrájkok eredményeinek ideiglenes rögzítésekképp jöttek létre. „A cél rendszerint az volt, hogy meghatározott időre, illetve a körülmények, vagy az erőviszonyok megváltozásáig a kollektív szerződésben meghatározott munkafeltételek legyenek érvényesek; a munkásság tartózkodjon ezen idő alatt a sztrájktól, vagy más harci eszköztől, a munkáltató a kizárástól, a munkafeltételek hátrányos megváltoztatásától.”² Célja tehát a viták lezárása volt. A kollektív szerződések ma is különleges szerepet tölthetnek be a munkaviszony alanyai közötti békés viszonyok megteremtésében, azonban megváltozott szerepüket tekintve mára jellemzőbb egy közös probléma-megoldási folyamat, valamint a viták megelőzése, csökkentése, illetve azok tompítására tett kísérlet.³

A kollektív szerződések nagyon sokáig nem nyertek semmiféle jogi elismerést, a későbbiekben is csak sajátos magánjogi szerződésként tekintettek rájuk (magánjogi szemlélet). A kollektív szerződések a huszadik században nyertek teljes jogi elismerést azért, hogy megteremtették ezen szerződések állami kikényszeríthetőségét, illetve egyértelművé vált regulatív / jogforrási szerepük. A modern munkajog megjelenése a kollektív kapcsolatok elismeréséhez is köthető.⁴

---

¹ KÁRTYÁS GÁBOR: *Kollektív munkajog*. In: Gyulavári Tamás (szerk.): *Munkajog*, Budapest, 2012. 448. p.; NAGY LÁSZLÓ: *Az Európai Unió munkajoga*. JatePress, Szeged, 2001. 29. p.

² SZLADITS KÁROLY: *A kollektív szerződés*. A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi – Történeti Tudományok Osztályának Közleményei. Budapest, 1951. 53. p.

³ KUN ATTILA – PETROVICS ZOLTÁN: *Kollektív tárgyalás, kollektív szerződés*. In: Hajdú József – Kun Attila (szerk.): *Munkajog II.*, Budapest, 2013. 159. p.

⁴ KUN – PETROVICS 2013, 159. p.

A piacgazdaságokban ma már alapvető elvként érvényesül az a nézet, miszerint a munkáltatói és a munkavállalói oldal között a munkajogviszony jellege miatt kialakuló gazdasági, illetőleg szociális érdekekkel kapcsolatos kérdéseket, amelyek a későbbiek során problémák forrásává válhatnak, tárgyalásos úton kell rendezni, ezzel teremtve meg a munkabékét, illetve a konfliktusos helyzetek munkaharccal történő megoldásának elkerülését. Ennek a sajátos vitamegelőzésnek az egyik eszköze a kollektív alku, amely sikeres kimenet esetén a felek által kötendő kollektív szerződésben testesül meg.⁵

A kollektív tárgyalások, illetve szerződések szabályozása két szinten zajlik: (1) nemzetközi és (2) európai szinten. A kollektív tárgyalásoknak és szerződéseknek vannak több országra kiterjedő szabályaik, amelyeket a különböző nemzetközi és európai szervezetek alkotnak. A szabályozás szerepe ezeken a szinteken olyan normák kidolgozása, amelyek közös alapra helyezik a kollektív tárgyalásokat, valamint keretet szabnak tagországai, illetve a velük kapcsolatban álló országok döntéshozatalának. Az egyes államok pedig – igazodva az európai és nemzetközi szervezetek normáihoz – saját elveik, szokásaik alapján alkotják meg a kollektív tárgyalásokra és szerződésekre vonatkozó rendelkezéseiket.

A nemzetközi és európai szinten elfogadott szabályok legfőbb sajátosságaként kiemelhető, hogy ezek a normák alapvetően az egyesülési szabadsággal, és ez által a szakszervezetek alakításának lehetőségével foglalkoznak. A kollektív tárgyalások előfeltételének ily módon való megteremtése által nyílik lehetőség nemzeti szinten a kollektív tárgyalások lefolytatására és a tárgyalások eredményeképpen az egyes kollektív szerződések megkötésére.

A tanulmány célja – a jogszabáylelemzés módszertanára építve – bemutatni a kollektív tárgyalások és szerződések jogi alapjait, megvizsgálva mind a nemzetközi és európai, mind a magyar jogi szabályozást és annak tartalmát.

2. A kollektív tárgyalás és kollektív szerződés szabályozása nemzetközi és európai szinten

A nemzetközi és európai szintű szabályozás célja, hogy az egyes országokban a munkaügyi kapcsolatok azonos alapokon nyugodjanak, figyelembe véve az alapvető jogokat, mint például a szervezkedés szabadságának jogát. A szervezkedés szabadságához való jogot, illetve a kollektív alkuhoz való jogot alapvető emberi jogként deklarálják a nemzetközi és európai normák.⁶ Ezáltal a nemzetközi és európai szabályozás ugyanazokat az értékeket védi, a szabályozás tartalma közel azonos.

Az egyes európai országok munkaügyi kapcsolatait szabályozó normák kialakításában alapvetően három nemzetközi szabályozási standardnak volt és van szerepe. Az (1) Egyesült Nemzetek Szervezetének keretében kötött megállapodásoknak, különösen a

⁵ KOVÁCS RITA: *A kollektív szerződések szerepe a magyar munkajogban*. XII. RODOSZ konferenciakötet. Románia, Kolozsvár, 2011. 13–14. pp.

⁶ *Freedom of Association and Collective Bargaining*. FOA and Collective Bargaining Guidance Document. March 2005. 2. p. <http://www.ethicaltrade.org/sites/default/files/resources/ETI%20Freedom%20of%20association%20and%20collective%20bargaining%20guidance%20document.pdf>; Letöltés ideje: 2013.06.28.; ADAMS, ROY J.: *Collective Bargaining as a Minimum Employment Standard*. The Economic and Labour Relations Review Vol. 22 No. 2, 153. p.

Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának⁷; a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet⁸ által elfogadott egyezményeknek és ajánlásoknak; az (2) Európa Tanács által kidolgozott és elfogadott Emberi Jogok Európai Egyezményének⁹, majd az Európai Szociális Kartának¹⁰ és a Módosított Európai Szociális Kartának¹¹; valamint az (3) Európai Unióhoz történő csatlakozást előkészítő jogharmonizációs folyamatnak, illetve az Unió egyes szerződéseinek.

2.1. Az Egyesült Nemzetek Szervezete és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet

E fejezet az Egyesült Nemzetek Szervezete és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet által alkotott normákkal kíván foglalkozni. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének¹² szerepe a kollektív tárgyalások szabályozásában közvetett. Egyrészt egyik szakosított szerve, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet foglalkozik e kérdéskörrel, másrészt különböző emberi jogokra vonatkozó normái hatással vannak a kollektív tárgyalásokra.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete által megalkotott, Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata¹³ 20. cikkének első bekezdése alapján minden személynek joga van békés célú gyülekezési és egyesülési szabadságának gyakorlásához. A második bekezdés pedig kimondja, hogy senkit sem lehet valamely egyesületbe való belépésre kötelezni. A 23. cikk negyedik bekezdése szerint minden személynek joga van másokkal együtt szakszervezet alakításához és érdekeinek védelme céljából szakszervezetekhez való csatlakozáshoz. A negyedik bekezdés tehát a szakszervezetek alapításának lehetőségét biztosítja, ezáltal alapot teremtve a kollektív tárgyalások egyik szereplőjének létrehozására.

A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 8. cikke részletesen foglalkozik az Egyezségokmányban részes államok kötelezettségvállalásaival a szakszervezet alapítás területén. Az államok az Egyezségokmányban foglaltak szerint biztosítják mindenkinek azt a jogát, hogy saját gazdasági és társadalmi érdekeinek előmozdítása és védelme érdekében másokkal együtt szakszervezetet alakítson és az általa választott szakszervezetbe – egyedül az adott szervezet szabályaitól függően – beléphessen. E jog gyakorlását csak a törvényben meghatározott olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek a demokratikus társadalomban az állambiztonság, a közrend, vagy mások jogai és szabadsága védelme érdekében szükségesek; biztosítják a szakszervezeteknek azt a jogát, hogy országos szövetséget vagy társulást létesítsenek, vala-

⁷ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966., amelyet Magyarország az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről szóló 1976. évi 9. törvényerejű rendelettel léptetett hatályba.

⁸ International Labour Organization (ILO)

⁹ Az Emberi Jogok Európai Egyezménye, 1950., amelyet Magyarország az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvénnyel léptetett hatályba.

¹⁰ Európai Szociális Karta, 1961., amelyet Magyarország az Európai Szociális Karta kihirdetéséről szóló 1999. évi C. törvénnyel léptetett hatályba.

¹¹ Módosított Európai Szociális Karta, 1996., amelyet Magyarország a Módosított Európai Szociális Karta kihirdetéséről szóló 2009. évi VI. törvénnyel léptetett hatályba.

¹² Magyar ENSZ Társaság. http://www.menszt.hu/informaciok/emberi_jogok; Letöltés ideje: 2011.08.18

¹³ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948.

mint az utóbbiaknak azt a jogát, hogy nemzetközi szakszervezeti szervezetet alakítsanak, illetve ahhoz csatlakozzanak; továbbá biztosítják a szakszervezeteknek azt a jogát, hogy – eltekintve a törvényben meghatározott olyan korlátozásoktól, amelyek demokratikus társadalomban az állambiztonság, a közrend, vagy mások jogai és szabadsága védelme érdekében szükségesek – szabadon működjenek. Az Egyezségokmány ide vonatkozó cikke nem akadályozza, hogy e jogoknak a fegyveres erők, a rendőrség, valamint az államigazgatás tagjai által történő gyakorlását törvényes korlátozásnak vessék alá. E cikk egyetlen rendelkezése sem jogosítja fel a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek az egyesülési szabadságról és a szervezkedési jog védelméről szóló 1948. évi Egyezményében részes államokat olyan törvényhozási intézkedésekre, vagy a törvény oly módon való alkalmazására, amely csorbítja az említett egyezményben meghatározott biztosítékokat.

„A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet egyezményei és ajánlásai a kezdetektől fogva elő kívánták segíteni a szervezkedési és egyesülési jog, illetve a szakszervezeti szabadság érvényesülését”¹⁴, a szociális párbeszéd kérdése pedig később, 1949-ben került napirendre. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet¹⁵ által alkotott egyezmények ratifikálásával a tagállamok kötelezettséget vállalnak az egyezmények belső jogforrásban történő kihirdetésére. A tagállami jogban kihirdetett egyezmények a belső jog részévé válnak, s az abból származó kötelezettségek a belső jogi fórumok előtt érvényesíthetők, illetve végrehajtásuk a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet által is ellenőrizhető. Az ajánlások ezzel szemben „iránymutatásokat” adnak, nincs kötő erejük, nem kell ratifikálni őket.

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet Alapokmányához csatolt függelékében is megjelenik a kollektív alkuhoz való jog valós tiszteletben tartásának követelménye.¹⁶ Továbbá, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet öt, a szakszervezetekhez, illetve a kollektív tárgyalásokhoz és szerződésekhez kapcsolódó dokumentumot fogadott el. Ezek a következők: 87. számú egyezmény az egyesülési szabadság és a szervezkedési jog védelméről¹⁷, 98. számú egyezmény a szervezkedési jog és a kollektív tárgyalási jog elveinek alkalmazásáról¹⁸, 91. számú ajánlás a kollektív megállapodásokról¹⁹, 154. számú egyezmény a kollektív tárgyalások előmozdításáról²⁰, valamint 163. számú ajánlás a

¹⁴ KUN – PETROVIC 2013, 148. p.

¹⁵ Szociális és Munkaügyi Minisztérium. <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=21064>; Letöltés ideje: 2011.08.18.

¹⁶ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet célkitűzéseivel és törekvéseivel kapcsolatos Nyilatkozat, 1944. május 10., III. (e).

¹⁷ 87. számú egyezmény az egyesülési szabadság és a szervezkedési jog védelméről, 1948. július 9. Magyarország az egyezményt 1957-ben ratifikálta, a kihirdető jogszabály: 2000. évi LII. törvény az egyesülési szabadság és a szervezkedési jog védelméről szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1948. évi 31. ülészakán elfogadott 87. számú Egyezmény kihirdetéséről.

¹⁸ 98. számú egyezmény a szervezkedési jog és a kollektív tárgyalási jog elveinek alkalmazásáról, 1949. július 1. Magyarország az egyezményt 1957-ben ratifikálta, a kihirdető jogszabály: 2000. évi LV. törvény a szervezkedési jog és a kollektív tárgyalási jog elveinek alkalmazásáról szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1949. évi 32. ülészakán elfogadott 98. számú Egyezmény kihirdetéséről.

¹⁹ 91. számú ajánlás a kollektív megállapodásokról, 1951. június 29.

²⁰ 154. számú egyezmény a kollektív tárgyalások előmozdításáról, 1981. június 19. Magyarország az egyezményt 1994-ben ratifikálta, a kihirdető jogszabály: 2000. évi LXXIV. törvény a kollektív tárgyalások előmozdításáról szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1981. évi 67. ülészakán elfogadott 154. számú Egyezmény kihirdetéséről.

kollektív tárgyalások előmozdításáról²¹. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 1998-ban elfogadott, a munka világában érvényesülő alapvető jogokról és elvekről szóló deklarációja alapján e Szervezet a szervezkedési szabadságot és a kollektív alku szabadságát kiemeli azzal, hogy az ezen jogokat érintő normákat²² a tagállamoknak – függetlenül azok ratifikálásától, pusztán a tagságból eredően – köteleességük tiszteletben tartani, valamint előmozdítani.²³ E Szervezet tehát „a többi alapjoghoz képest is kiemelten védi a koalíciós szabadságot”²⁴.

2.1.1. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 87. számú egyezménye az egyesülési szabadság és a szervezkedési jog védelméről

Az egyezmény értelmében a munkavállalók és munkáltatók mindennemű megkülönböztetés nélkül jogosultak szervezetek létrehozására, valamint kizárólag az érintett szervezet szabályaitól függően, jogosultak csatlakozni a maguk választotta szervezethez, előzetes jóváhagyás nélkül²⁵, hiszen a munkavállalók könnyebben érvényesíthetik tárgyalási erejüket kollektívában.²⁶ A munkavállalói és munkáltatói szervezetek jogosultak szövetségeket létrehozni, vagy ilyenekhez csatlakozni, továbbá minden ilyen szövetségnek jogában áll nemzetközi munkavállalói és munkáltatói szervezetekhez csatlakozni.²⁷

Az egyezmény hatálya alá tartozó tagállamok kötelesek minden szükséges és megfelelő módon intézkedni arról, hogy a munkavállalók és munkáltatók szabadon gyakorolhassák szervezkedési jogukat.²⁸

2.1.2. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 98. számú egyezménye a szervezkedési jog és a kollektív tárgyalási jog elveinek alkalmazásáról

Az egyezmény megteremti a szervezkedési szabadság megsértése elleni védelem elveit azzal, hogy kimondja, a munkavállalók, foglalkoztatásukkal kapcsolatosan, részüljenek megfelelő védelemben a szervezkedési szabadságot tekintve.²⁹ E védelem keretében tilos a munkavállaló foglalkoztatását azon feltételtől függővé tenni, hogy nem lép be valamely szakszervezetbe vagy abból kilép, illetve tilos a munkavállaló elbocsátása vagy bármilyen más módon történő megkárosítása a szakszervezeti hovatartozása vagy

²¹ 163. számú ajánlás a kollektív tárgyalások előmozdításáról, 1981. június 19.

²² 87. számú egyezmény az egyesülési szabadság és a szervezkedési jog védelméről, valamint 98. számú egyezmény a szervezkedési jog és a kollektív tárgyalási jog elveinek alkalmazásáról

²³ KÁRTYÁS 2012, 448. p.

²⁴ BERKE GYULA – KISS GYÖRGY: *Kommentár a munka törvénykönyvéhez*. Budapest, 2012. 565. p.

²⁵ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 87. számú egyezménye az egyesülési szabadság és a szervezkedési jog védelméről, I. rész 2. cikk.; Ez az ún. preventív tilalmi klauzula. BERKE – KISS 2012, 566. p.

²⁶ *Freedom of Association and Collective Bargaining* 2005, 2. p.

²⁷ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 87. számú egyezménye az egyesülési szabadság és a szervezkedési jog védelméről, I. rész 5. cikk.

²⁸ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 87. számú egyezménye az egyesülési szabadság és a szervezkedési jog védelméről, II. rész 11. cikk.

²⁹ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 98. számú egyezménye a szervezkedési jog és a kollektív tárgyalási jog elveinek alkalmazásáról, I. cikk 1. bekezdés.

szakszervezeti tevékenysége miatt, melyet munkaidőn kívül vagy a munkaadó hozzájárulásával a munkaidőn belül fejtett ki.³⁰

Az egyezmény szerint mind a munkavállalói, mind a munkaadói szervezeteknek megfelelő védelemben kell részesülniük minden beavatkozás ellen, továbbá, amennyiben szükséges, intézkedéseket kell foganatosítani ezen szervezetek közötti önkéntes tárgyalási eljárások fejlesztésének, kihasználásának elősegítésére, a foglalkoztatási és munkafeltételek kollektív szerződések által történő szabályozása céljából.³¹

2.1.3. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 91. számú ajánlása a kollektív megállapodásokról

Az ajánlás szerint az egyes országokban fennálló feltételeknek megfelelő mechanizmusokat kell létrehozni a kollektív tárgyalásokra, szerződések megkötésére, felülvizsgálatára, megújítására, vagy ilyen mechanizmusnak rendelkezésre kell állnia ahhoz, hogy a fent említettek megvalósulhassanak az adott országban. A mechanizmusra vonatkozó szabályokat – szervezés, működési módszer, funkciók – a felek közötti szerződésekben vagy nemzeti törvényekben, rendeletekben kell rögzíteni.³²

Az ajánlás meghatározza a kollektív szerződés keretdefinícióját, amely minden írásos, a munkafeltételekre és a foglalkoztatás feltételére vonatkozóan egyrésztől egy munkaadó, munkaadók egy csoportja vagy egy vagy több munkaadói szervezet, másrésztől a munkavállalókat képviselő egy vagy több szervezet, vagy ilyen szervezetek hiányában a munkavállalók által a nemzeti törvényeknek és rendeleteknek megfelelően megválasztott és felhatalmazott munkavállalói képviselők között létrejött szerződés.³³

A kollektív szerződések jogi hatásukat tekintve kötelezőek az aláírókra és azokra nézve, akiknek a nevében a szerződést megkötik. A kollektív szerződés rendelkezéseit alkalmazni kell a szerződés hatálya alá tartozó vállalkozásoknál foglalkoztatott bármely országba tartozó munkavállalóra, kivéve, ha a szerződés kifejezetten eltérően rendelkezik. Azok a munkaadók és munkavállalók, akik a kollektív szerződés hatálya alá tartoznak, a munkaszerződésbe már nem foglalhatnak olyan kikötéseket, amelyek ellentmondanak a kollektív szerződés rendelkezéseinek. A munkaszerződésekben szereplő, a kollektív szerződésnek ellentmondó kikötések semmisek, azokat automatikusan felváltja a kollektív szerződés megfelelő rendelkezése. Ez alól kivétel a munkaszerződésbe foglalt olyan rendelkezés, amely a munkavállalóra nézve kedvezőbb, ezeket ugyanis nem kell úgy tekinteni, mint ha a kollektív szerződésnek ellentmondanának.³⁴

Az ajánlás foglalkozik a kollektív szerződések kiterjesztési mechanizmusával, és felsorolja azokat a feltételeket, amelyektől az egyes országok függővé tehetik azt.³⁵

³⁰ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 98. számú egyezménye a szervezkedési jog és a kollektív tárgyalási jog elveinek alkalmazásáról, I. cikk 2. bekezdés a)–b) pont.

³¹ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 98. számú egyezménye a szervezkedési jog és a kollektív tárgyalási jog elveinek alkalmazásáról, 2–4. cikk.; MORSE, DAVID A.: *ILO Convention (No. 98) Concerning the Application of the Principles of the Right to Organise and to Bargain Collectively*. Industrial and Labor Relations Review, 1950/3, 414. p.

³² A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 91. számú ajánlása a kollektív megállapodásokról, I. 1. (1)–(2).

³³ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 91. számú ajánlása a kollektív megállapodásokról, II. 2. (1).

³⁴ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 91. számú ajánlása a kollektív megállapodásokról, III. 3–4.

³⁵ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 91. számú ajánlása a kollektív megállapodásokról, IV. 5.

A kollektív szerződések értelmezésével kapcsolatos jogvitákat a felek vagy törvény által meghatározott eljárásnak kell alávetni.³⁶ A kollektív szerződések alkalmazásának ellenőrzését a szerződést aláíró munkaadói és munkavállalói szervezeteknek, vagy az egyes országokban e célra létező testületeknek, vagy ad hoc testületeknek kell biztosítania.³⁷

2.1.4. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 154. számú egyezménye a kollektív tárgyalások előmozdításáról

Az egyezmény meghatározza a kollektív tárgyalások fogalmát. A kollektív tárgyalás egyrészről a munkaadó, a munkaadók egy csoportja illetve egy vagy több munkaadói szervezet, másrészről pedig a munkavállalók egy vagy több szervezete között zajlik az- zal a céllal, hogy: meghatározzák a munka-, és foglalkoztatási feltételeket és/vagy rendezzék a munkáltató, a munkáltatók, illetve a munkavállalók közötti kapcsolatokat és/vagy rendezzék a munkáltató, a munkáltatók, vagy szervezeteik illetve a munkavállalók egy vagy több szervezete közötti kapcsolatokat.³⁸

Az egyezmény célja a kollektív tárgyalások előmozdítása³⁹, ennek keretében lehetőséget kell biztosítani, hogy az egyezmény hatálya alá tartozó valamennyi munkaadó és munkavállalói csoport kollektív tárgyalásokat folytathasson az egyezményben felsorolt összes kérdés tekintetében, segítséget kell nyújtani a konzultáció szabályainak kialakításában, annak érdekében, hogy az eljárási szabályok hiánya, elégtelen volta ne akadályozza a tárgyalások lefolytatását.⁴⁰

2.1.5. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 163. számú ajánlása a kollektív tárgyalások előmozdításáról

Az ajánlás a 154. számú egyezményhez kapcsolódóan kívánja elősegíteni⁴¹ a kollektív tárgyalásokat, így előírja, hogy szükség esetén a nemzeti körülményeknek megfelelően intézkedéseket kell tenni a munkaadók és a munkavállalók szabad, független képviselői szervei önkéntes alapon történő létrehozásának és fejlesztésének előmozdítására. Ezeket az intézkedéseket úgy kell meghozni, hogy minden szinten lehetőség nyíljon a tárgyalások lefolytatására, illetve a felek hozzájuthassanak a tárgyalásokhoz szükséges érdemi információkhoz.⁴²

³⁶ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 91. számú ajánlása a kollektív megállapodásokról, V. 6.

³⁷ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 91. számú ajánlása a kollektív megállapodásokról, VI. 7.

³⁸ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 154. számú egyezménye a kollektív tárgyalások előmozdításáról, I. rész 2. cikk.

³⁹ OLNEY, SHAUNA – RUEDA, MARLEEN: *Convention No. 154. Promoting collective bargaining*. Geneva, 2005. 5. p.

⁴⁰ A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 154. számú egyezménye a kollektív tárgyalások előmozdításáról, III. rész 5. cikk.

⁴¹ OLNEY–RUEDA 2005, 5. p.

⁴² A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 163. számú ajánlása a kollektív tárgyalások előmozdításáról, II. rész.

2.2. Az Európa Tanács

Az Európa Tanács⁴³ az emberek gazdasági és szociális jólétének előmozdítása érdekében elfogadta az Emberi Jogok Európai Egyezményét (1950), majd ennek munkajogi és szociális jogi területen történő kiteljesüléseként⁴⁴ az Európai Szociális Kartát (1961), amely a szociális jogok egyik fő garanciális szabályozójává vált.⁴⁵ Ezt követően az európai szociális jogok védelmi rendszerének modernizálása érdekében létrejött a Módosított Európai Szociális Karta (1996).⁴⁶

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 11. cikke rendelkezik a gyülekezési és egyesülési szabadságról. A 11. cikk első bekezdése kimondja, hogy mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülés szabadságához, beleértve érdekei védelmében a szakszervezetek alapítását és az azokhoz való csatlakozásnak a jogát. A 11. cikk második bekezdése alapján e jogok gyakorlását csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság vagy közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megakadályozása, a közegészség, az erkölcsök, illetőleg mások jogai és szabadságai védelme érdekében szükségesek. Ez a cikk nem tiltja, hogy e jogoknak a fegyveres erők, a rendőrség vagy az államigazgatás tagjai által történő gyakorlását a törvény korlátozza.

Az Európai Szociális Karta és a Módosított Európai Szociális Karta 5. cikke szerint annak érdekében, hogy biztosítsák, vagy elősegítsék a munkavállalók és munkáltatók számára helyi, országos, vagy nemzetközi szervezetek létrehozását gazdasági és szociális érdekeik védelmére, valamint hogy csatlakozhassanak ilyen szervezetekhez, a Felek vállalják, hogy nem lesz olyan nemzeti törvény, ami korlátozza, vagy végrehajtása esetén korlátozhatja ezt a szabadságot. Annak mértékét, hogy a jelen cikk biztosítékai mennyiben vonatkoznak a rendőrségre is, nemzeti törvények, vagy rendeletek határozzák meg. Hasonlóképpen a nemzeti törvények és előírások határozzák meg azt, hogy ezek a garanciák milyen mértékben érvényesek a fegyveres erők tagjaira.

A Karta 6. cikke alapján a kollektív alkuhoz való jog hatékony gyakorlásának biztosítása érdekében a Felek vállalják, hogy elősegítik a munkavállalók és munkáltatók közös konzultációit; ahol szükséges és célszerű, ott támogatják a munkáltatók, vagy munkáltatói szervezetek és munkavállalói szervezetek önkéntes tárgyalási mechanizmusát annak érdekében, hogy kollektív egyezményekkel szabályozzák a foglalkoztatás előírásait és feltételeit. „A Szociális Jogok Európai Bizottsága úgy értelmezi ezt a jogot, mint a tagállamok lépéskényszerét olyan jogszabályok meghozatalára vagy egyéb módszerek alkalmazására, amelyek elősegítik a munkavállalók és a munkaadók közötti konzultációkat. A 6. cikk második bekezdése szerint az érintett kormányzatoknak nemcsak a jog-

⁴³ A Munkaadó Lapja, 1998, 4. p., <http://a-munkaado-lapja.cegnet.hu/1998/2/az-europai-szocialis-charta>; Letöltés ideje: 2011.08.18.

⁴⁴ NAGY LÁSZLÓ: *Az Európai Unió munkajoga*. JatePress, Szeged, 2001. 24. p.

⁴⁵ A Karta szerint a kollektív alku a munkavállalók és a munkaadók közötti konzultációk támogatását, a munkaadói és munkavállalói szervezetek közötti önkéntes tárgyalási mechanizmusok és a munkakörülmények kollektív szerződések általi szabályozását, valamint a munkaügyi vitáknak megfelelő egyeztetési és önkéntes döntőbírói mechanizmusokon keresztül történő rendezésének támogatását jelenti.

⁴⁶ Az Európai Szociális Karta és a Módosított Európai Szociális Karta egyszerre hatályos okmányok.

szabályokban és a munkaügyi kapcsolatok gyakorlásában kell elismerniük a kollektív szerződések kötésének lehetőségét, de annak aktív támogatását is vállalniuk kell, például oly módon, hogy nem kielégítő eredmények esetén segítik a munkaadói és a munkavállalói oldal felkészülését a másikkal folytatandó kollektív tárgyalásra.⁴⁷

2.3. Az Európai Unió

A kollektív szerződések szempontjából az európai szociális párbeszéd⁴⁸ jelentőségét is hangsúlyoznunk kell, hiszen ebben a párbeszédben a munkáltatók és munkavállalók képviselői aktív szerepet vállalnak a munkaügyi standardok kialakításában. „Az elmúlt évtizedekben lényegesen felértékelődött a szociális partnerek szerepe⁴⁹ az Európai Unió tagállamaiban. A kormányok rendszeresen konzultálnak a szakszervezeti, illetve munkaadói szövetségekkel, kikérik véleményüket a gazdaságpolitikai koncepciókról, stratégiai lépésekről; megvitatják velük elképzeléseiket; mérlegelik, figyelembe veszik észrevételeiket.⁵⁰ A szociális partnerek ugyanakkor közvetlenül – a kormány részvétele nélkül is – aktívan együttműködnek.⁵¹ Kétoldalú tárgyalásokat folytatnak egymással, s azok eredményeként megállapodásokat írnak alá, kollektív szerződéseket kötnek.”⁵² Éppen ezek miatt volt szükség a jogi szabályozás megalkotására ezen a téren. A párbeszéd jogi alapjairól a Maastrichti szerződés megkötése óta az Európai Unió működéséről szóló szerződésben⁵³ is található rendelkezéseket. A Maastrichti Szerződéshez⁵⁴ csatolt Szociálpolitikai Jegyzőkönyv, illetve, különösen az annak részét képező Szociálpolitikai Megállapodás részletezte és jogi formába öntötte a szociális partnerek 1991-ben létrehozott megállapodását.⁵⁵ Ezt követően az Amszterdami Szerződés⁵⁶ a szociális párbeszédre vonatkozó jogi szabályozást beemelte a Római Szerződésbe⁵⁷ és ezzel hatókörét az Európai Unió minden tagországra kiterjesztette.⁵⁸ „A Maastrichti, majd az Amszterdami Szerződés az európai szintű szociális partnereket kvázi jogalkotói hatáskörrel ruházta fel.”⁵⁹ Egyrészt a Bizottság köteles a szociális partnerekkel konzultálni az uniós fellépés lehetséges irányáról, illetve a javaslat tartalmáról, másrészt a szociális partnerek jogosultak maguk kötni megállapodást az adott területen. A szociális partnerek által kö-

⁴⁷ *Az Európai Unió munkügyi irányelvek és érvényesítésük a hazai kollektív tárgyalásos gyakorlatban.* Budapest, 2003. 124. p.

⁴⁸ Az európai szociális párbeszéd fogalma alatt mindazon intézményeket értjük, amelyek a munkaadók és a munkavállalók képviselőinek intézményesített bevonására szolgálnak. LADÓ MÁRIA – TÓTH FERENC: *A konzultáció és intézményei az Európai Unióban, tagállamaiban és Magyarországon.* Budapest, 2002. 25. p.

⁴⁹ Szociális partnerek: a munkavállalók és a munkáltatók érdekképviseleti szervezetei.

⁵⁰ Ezt nevezzük az európai szociális párbeszéd tripartit modelljének.

⁵¹ Ezt a kétoldalú együttműködést nevezzük a szociális párbeszéd bipartit modelljének.

⁵² LADÓ MÁRIA: *Európai szociális párbeszéd: szót értenek egymással.* Budapest, 2003. 2. p.

⁵³ Megjegyzendő, hogy az Európai Unió alapszerződéseire ún. elsődleges jogforrásként tekintünk. Ez azt jelenti, hogy az Unió tagállamaira közvetlen hatállyal alkalmazhatóak a rendelkezéseik, nincs szükség azok belső jogforrásban történő kihirdetésére.

⁵⁴ Maastrichti Szerződés, 1992.

⁵⁵ NAGY LÁSZLÓ: *Az Európai Unió munkajoga.* JatePress, Szeged, 2001. 29. p.

⁵⁶ Amszterdami szerződés, 1997.

⁵⁷ Római Szerződés, 1957.

⁵⁸ LADÓ 2003, 5. p.

⁵⁹ KÁRTYÁS 2012, 476. p.

tött megállapodás végrehajtásáról vagy ők maguk tagszervezeteik útján gondoskodhatnak, vagy kérhetik, hogy a megállapodást a Tanács irányelv útján⁶⁰ hajtsa végre.⁶¹

Az Európai Unió a munkavállalók kollektív védelmét, illetve a munkafeltételek javítását szolgáló intézkedéseket támogatja, melybe beletartozik a kollektív szerződések megkötése is. Ezen felül az Európai Unió Alapjogi Chartája⁶² is tartalmazza a kollektív tárgyaláshoz való jogot, amely alapján a munkavállalóknak és a munkaadóknak, illetőleg szervezeteiknek joguk van arra, hogy megfelelő szinten kollektív tárgyalásokat folytassanak, és kollektív szerződéseket kössenek.⁶³

2.4. Magyarország jogi szabályozásának kapcsolata a nemzetközi és európai szintű szabályozással

Magyarország tagja az Egyesült Nemzetek Szervezetének, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnek, illetve ratifikálja az Európa Tanács által elfogadott dokumentumoknak, továbbá tagja az Európai Uniónak is. Eképp, a fent említett normák szerepet játszanak a hazai kollektív tárgyalások és szerződések szabályozásában. A magyar jogi szabályozás kialakítása során tehát figyelembe kell(ett) venni mind a nemzetközi, mind az európai szintű – a tanulmány tárgyához kapcsolódóan vizsgált – normák rendelkezéseit.

3. A kollektív tárgyalás és kollektív szerződés szabályozása Magyarországon

A kollektív tárgyalások és szerződések hazai szabályozásában Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) mellett szerepet játszik több törvény és rendelet is. Ezek az alábbiak: 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról, 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 2009. évi LXXIV. törvény az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről, 22/2009. (IX. 30.) SZMM rendelet az ágazati párbeszéd bizottságokról, valamint a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről szóló 2009. évi LXXIV. törvény végrehajtásáról, 2/2004. (I. 15.) FMM rendelet a kollektív szerződések bejelentésének és nyilvántartásának részletes szabályairól.

3.1. A kollektív tárgyalás és kollektív szerződés hazai szabályozásának kapcsolódása Magyarország Alaptörvényéhez

A kollektív szerződés egyik oldalról az egyes munkáltató, több munkáltató vagy a munkáltatói érdekvédelmi szervezetek, a másik oldalról a munkavállalói érdekképviseleti szervezetek között létrejövő szerződés, amelyben a munkaviszony tartalmának a fe-

⁶⁰ Ebben az esetben a megállapodás kötelező érvényűvé válik.

⁶¹ KÁRTYÁS 2012, 477. p.

⁶² Az Európai Unió Alapjogi Chartája, 2000.

⁶³ KISS GYÖRGY (szerk): *Az Európai Unió munkajoga és a magyar munkajog a jogközelítés folyamatában.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 43. p.

lek által lényegesnek tartott jogi illetőleg szociális, gazdasági kérdéseit, ide értve a munkáltató és a munkavállaló egymással szemben fennálló jogait és kötelezettségeit, a helyi sajátosságoknak megfelelően állapítják meg. A kollektív szerződés úgy jön létre, mint egy szerződés, azonban a gyakorlatban úgy viselkedik, mint egy jogszabály, azaz jogok és kötelezettségek származhatnak belőle. A kollektív szerződés munkaviszonyra vonatkozó szabály, sajátos munkajogi jogforrás.⁶⁴ A kollektív szerződés a munkaviszonyban szereplő két fél, a munkáltató és a munkavállaló közötti békés viszony megteremtésére szolgál jogintézmény, amelynek a felek kapcsolatrendszerében meghatározó szerep jut. Hazánkra jellemző sajátosságként ki kell emelni azt, hogy a munkavállalói érdekeket a megállapodás megkötésekor főszabály szerint csak szakszervezetek képviselhetik. A jogszabály értelmében tehát mind a mai napig kizárólagos szakszervezeti jogosultság a kollektív szerződéskötés.⁶⁵

3.1.1. Az egyesülési jog⁶⁶

A kollektív tárgyalás és a kollektív szerződéskötés előfeltétele tehát maga az egyesülési szabadság, amelynek keretében létrejöhetnek a szakszervezetek. Az egyesülési szabadságot hazánkban Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) biztosítja a VIII. cikk második és ötödik bekezdésében.⁶⁷ A VIII. cikk második bekezdése szerint mindenkinek joga van szervezeteket létrehozni, és joga van szervezetekhez csatlakozni. Az ötödik bekezdés alapján pedig szakszervezetek és más érdekképviselői szervezetek az egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek.

Az egyesülés a munkajog területén a munkavállalói és a munkáltatói érdekvédelmi szervezkedést, szervezeti tömörülést jelenti, ezen túlmenően pedig még azt is, hogy ezek a szervezetek egymással érdekvédelmi tárgyalásokat folytathatnak. Az egyesülés két alapvető pólusa: munkavállalói oldalról a szakszervezetek, munkáltatói oldalról pedig a munkaadói szervezetek. Az egyesülési jog kollektív módon gyakorolható szabadságjog, amelyből több más jog is levezethető, így a szakszervezetek alakításának a szabadsága is. A társadalmi szervezetek a demokrácia megnyilvánulási formái, amelyek konkrét gyakorlásának a kereteit a törvényalkotó határozhatja meg. Az egyesülési jogra vonatkozó részletes szabályokat tehát külön törvény állapítja meg, így például a tilalmazott célokat vagy a nyilvántartásba vétel szabályait.

Az egyesülési jog az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény alapján mindenkit megillető alapvető szabadságjog, amelynek alapján mindenkinek joga van ahhoz, hogy másokkal szervezeteket, illetve közösségeket hozzon létre vagy azokhoz

⁶⁴ KUN – PETROVICS 2013, 159. p.

⁶⁵ KOVÁCS 2011, 13–14. pp.; Abban az esetben, amennyiben a munkáltató nem kötött kollektív szerződést, vagy nincs kollektív szerződés kötése jogosult szakszervezet az adott munkáltatónál, az üzemi tanács és a munkáltató üzemi megállapodást köthet, így ez a megállapodás is munkaviszonyra vonatkozó szabállyá válhat. GYULAVÁRI TAMÁS: *Munkajogi jogforrások*, in: Gyulavári Tamás (szerk.): *Munkajog*, Budapest, 2012. 52. p.

⁶⁶ *Kommentár az Alaptörvényhez*, CompLex Jogtár

⁶⁷ BERKE – KISS 2012, 566. p.

csatlakozzon.⁶⁸ Az egyesülési jog nem csupán a természetes személyeket illeti meg, hanem a tevékenységük célja és alapítóik szándéka szerint a jogi személyek, valamint a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezeteket is.⁶⁹ Az egyesülési jog alapján létrehozott szervezet célját a jogalkotó nem határozza meg konkrétan, ugyanis minden olyan célra alapítható szervezet, amely összhangban áll az Alaptörvénnyel, és amelyet törvény nem tilt. Bizonyos korlátokat azonban megállapít a törvény, így az egyesület nem válósíthat meg bűncselekményt vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást, valamint nem járhat mások jogainak és szabadságának sérelmével. Nem hozható létre fegyveres szervezet, és olyan szervezet sem, amelynek célja valamely törvény alapján kizárólag állami szerv saját hatáskörében ellátható közzeladat megvalósítása.⁷⁰

Az egyesület létrehozásával kapcsolatos szabályokat a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény tartalmazza az egyesülési jogot is szabályozó 2011. évi CLXXV. törvénnyel történő módosítása következtében.⁷¹ Így a Ptk. 61-64. §-a alapján az egyesület olyan Magyarországon önkéntesen létrehozott, önkormányzattal rendelkező szervezet, amely az alapszabályában meghatározott célra alakul, nyilvántartott tagsággal rendelkezik, és céljának elérésére szervezi tagjai tevékenységét. Az egyesület jogi személy, amelynek alapításához legalább tíz alapító tag szükséges, akik az egyesület megalakítását kimondják, az egyesület alapszabályát elfogadják, ügyintéző és képviselői szerveit megválasztják. Az egyesület magyarországi székhellyel rendelkezhet, jogi személy, amely a nyilvántartásba vétellel jön létre. A törvény nevesíti az egyesülési jog alapján létrehozott szervezetek formáit, amelyek a következők lehetnek: szövetség, párt, szakszervezet. Az egyesülési jog a szervezethez való csatlakozás és a szervezet létrehozásának szabadságát jelenti, mint mindenkit megillető szabadságjog. A szakszervezetek az egyesülési jog alapján létrehozott speciális szervezeteknek minősülnek, amelyek érdekképviselői, érdekvédelmi szervezetek.⁷² A szakszervezetek és más érdekvédelmi szervezetek működését, tevékenységét részletesen a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény tárgyalja.

3.1.2. A kollektív tárgyaláshoz és szerződéskötéshez való jog⁷³

Az Alaptörvény a munka világához kapcsolódó jogok között szól a munkaügyi kapcsolatok egyes vonatkozásairól, így a XVII. cikk második bekezdése is jelentős e kérdéskörben, amely kimondja, hogy törvényben meghatározottak szerint a munkavállalóknak, a munkaadóknak, valamint szervezeteiknek joguk van ahhoz, hogy egymással tárgyalást folytassanak⁷⁴, annak alapján kollektív szerződést kössenek, érdekeik védelmében együttesen fellépjenek. A kollektív tárgyaláshoz való jog nevesítése újdonság az

⁶⁸ 2011. évi CLXXV. törvény a civil szervezetek működéséről és támogatásáról, 3. §. (1) bekezdés

⁶⁹ 2011. évi CLXXV. törvény a civil szervezetek működéséről és támogatásáról, 3. §. (2) bekezdés

⁷⁰ 2011. évi CLXXV. törvény a civil szervezetek működéséről és támogatásáról, 3. §. (3)–(5) bekezdés

⁷¹ Az új Ptk., vagyis a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény az egyesületekre vonatkozó kérdéseket a 3:63. §–3:87. §-ig szabályozza.

⁷² BERKE – KISS 2012, 607. p.

⁷³ *Kommentár az Alaptörvényhez*, CompLex Jogtár

⁷⁴ KÁRTYÁS 2012, 484. p.

Alaptörvényben, az Alkotmányban ugyanis ilyen formában nem szerepelt ez a jogosítvány.

Az Alaptörvény a munkaadói és munkavállalói oldal kölcsönös együttműködési kötelezettségét írja elő. Az Alaptörvény szabályai nemcsak a munkavállaló érdekeit védik, hanem a két fél közötti partneri együttműködés kialakítását tűzik ki célul, amelynek konkrét szabályait szintén jogalkotással határozza meg az állam. A XVII. cikk második bekezdés tehát az együttműködés egyes formáit határozza meg azzal, hogy a részletszabályokat egyszerű többséggel elfogadott törvénynek kell tartalmaznia. Ilyen jog a tárgyalások folytatása, a kollektív szerződés megkötése, valamint a munkavállalói érdekvédelem eszközeként az együttes fellépéshez való jog és a munkabeszüntetés, azaz a sztrájk joga. A kollektív tárgyalást, a kollektív szerződéskötést, a kollektív fellépést segíti elő az egyesülési jog, valamint a szakszervezetek és más érdekvédelmi szervezet alakításának szabadsága. A jogalkotó azonban jogosult arra, hogy meghatározza, mely szakszervezetek minősülnek reprezentatívnak és milyen feltételekkel köthető kollektív szerződés. Az erre vonatkozó szabályokat szintén a munka törvénykönyvében találhatjuk.

A fentiek értelmében tehát két alkotmányjogi kapcsolódási pontról beszélhetünk a kollektív tárgyalások/szerződések vonatkozásában: egyrészt az egyesülési szabadság biztosítása az Alaptörvényben, másrészt a kollektív tárgyaláshoz és a kollektív szerződés kötéséhez való jog biztosítása az Alaptörvényben. A korábbi Alkotmányhoz képest fejlődésnek tekinthető a kollektív tárgyaláshoz és szerződéskötéshez való jog megjelenése az Alaptörvény rendelkezései között.

A téma kapcsán nincs részletesebb szabályozás az Alaptörvényben, annak célja ugyanis az alapjogok biztosítása a nemzetközi és európai szintű szabályozásnak megfelelően, így az Alaptörvény felhatalmazása alapján lehetőség van mind az egyesülési szabadságot, mind a kollektív tárgyalás és szerződéskötés lehetőségének részletszabályait külön törvényben rendezni. Az egyesülési szabadsággal kapcsolatos rendelkezéseket az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény, valamint a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény tartalmazza, a kollektív szerződés szabályait pedig a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény.

3.2. A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény

A hazai kollektív szerződések szabályozásának alapja a munka törvénykönyve. Egyrészt e kódex foglalkozik a szakszervezetre vonatkozó szabályokkal⁷⁵, másrészt a kollektív szerződésekkel.⁷⁶ A munka törvénykönyve által megerősített nyert a munkavállalók szociális és gazdasági érdekeinek védelme, illetve a munkabéke fenntartásának követelménye, így e törvény ebben a körben szabályozza a szakszervezet, az üzemi tanács és a munkáltatók, vagy érdek-képviselési szervezeteik kapcsolatrendszerét. Ennek keretében biztosítja a szervezkedés szabadságát, a munkavállalók részvételét a munkafeltételek alakításában, meghatározza a kollektív tárgyalások rendjét vagy a munkaügyi

⁷⁵ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 270.§–275.§.

⁷⁶ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 276.§–284.§.

konfliktusok megelőzésére, feloldására irányuló eljárást,⁷⁷ tehát a jogszabály „rögzíti a koalíciós szabadság egyes részjogositványait”.⁷⁸

A munka törvénykönyve értelmében a szakszervezet a munkavállalók minden olyan szervezete, amelynek elsődleges célja a munkavállalók munkaviszonnyal kapcsolatos érdekeinek előmozdítása és megvédése, a munkáltatónál képviselettel rendelkező szakszervezet, amelyik alapszabálya szerint a munkáltatónál képviseletére jogosult szervezet működtet, vagy tisztségviselővel rendelkezik.⁷⁹ A szakszervezet önálló jogi személy, amelynek belső – a munkáltatótól elkülönülő – szervezeti rendje van.⁸⁰

A munkavállalóknak vagy a munkáltatóknak joga, hogy – törvényben meghatározott feltételek szerint – gazdasági és társadalmi érdekeik előmozdítása, védelme érdekében, mindennemű megkülönböztetés nélkül, másokkal együtt érdek-képviselési szervezetet alakítsanak vagy az általuk választott szervezetbe – kizárólag az adott szervezet szabályaitól függően – belépjenek, vagy az ilyen jellegű szervezetektől távol maradjanak. Az érdekképviselési szervezetek jogosultak szövetségeket létesíteni, vagy ilyenekhez csatlakozni, ideértve a nemzetközi szövetségeket is. A munkavállalók jogosultak a munkáltatónál szakszervezet létrehozására. A szakszervezet a munkáltatónál szervezeteket működteshet, ezek működésébe tagjait bevonhatja.⁸¹ A szakszervezet „bármely munkáltatónál létrehozhat képviseletet, például azzal, ha egyik ott dolgozó tagját tisztségviselővé választja, vagy a tagok az alapszabály megfelelő módosításával alapszervezetet létesítenek a munkáltatónál. A munkáltató ilyenformán nem akadályozhatja meg, hogy bármely szakszervezet képviseletet hozzon létre nála.”⁸² Továbbá a munkáltató nem követelheti, hogy a munkavállaló szakszervezethez való tartozásáról nyilatkozzon. A munkavállaló alkalmazását nem lehet attól függővé tenni, hogy tagja-e valamely szakszervezetnek, megszűnteti-e korábbi szakszervezeti tagságát, vagy vállalja-e a munkáltató által megjelölt szakszervezetbe történő belépést. Szakszervezethez való tartozása vagy szakszervezeti tevékenysége miatt tilos a munkavállaló munkaviszonyát megszüntetni vagy a munkavállalót más módon megkülönböztetni. Nem lehet jogosultságot vagy juttatást valamely szakszervezethez való tartozástól vagy az attól való távolmaradástól függővé tenni.⁸³

A szakszervezet az Mt.-ben meghatározott szabályok szerint jogosult kollektív szerződést kötni,⁸⁴ amelyet írásba kell foglalni.⁸⁵ Az Mt. kimondja, hogy a kollektív szerződés munkaviszonyra vonatkozó szabály,⁸⁶ sajátos munkajogi jogforrás⁸⁷ („kvázi jogforrás”).⁸⁸ A kollektív szerződés a jogszabályi szint alatt és a munkaszerződések szintje fe-

⁷⁷ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 230. §.

⁷⁸ BERKE – KISS 2012, 565. p.

⁷⁹ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 270. §. (2) bekezdés

⁸⁰ KÁRTYÁS 2012, 450. p.

⁸¹ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 231. §.

⁸² KÁRTYÁS 2012, 456. p.

⁸³ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 271. §.

⁸⁴ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 272. §. (1) bekezdés

⁸⁵ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 278. §.

⁸⁶ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 13. §.

⁸⁷ GYULAVÁRI 2012, 52. p.

⁸⁸ A hazai jogforrásokat (jogszabály, közjogi szervezetszabályozó eszköz) a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 1. §. (1) bekezdése tartalmazza.

lett helyezkedik el. A munkajogi jogforrási hierarchiában a kollektív szerződés egyfajta jogkiterjesztő intézmény, a normatív munkaügyi szabályozás eszköze, valamint az általános egyensúlyi viszonyok szabályozója. A kollektív szerződés szabályozhatja a munkaviszonyból származó vagy az ezzel kapcsolatos jogot vagy kötelezettséget (normatív rész), illetve a feleknek a kollektív szerződés megkötésével, teljesítésével, megszüntetésével, jogaik gyakorlásával, kötelezettségeik teljesítésével kapcsolatos magatartását (kötelmi rész).

A kollektív szerződés Mt.-hez való viszonyát vizsgálva megállapítható, hogy a kollektív szerződés minden olyan kérdésben szabályozást tartalmazhat, amely tekintetében a jogszabály kifejezetten felhatalmazást ad a kedvezőbb illetve szigorúbb szabályozás lehetőségét megadva, továbbá a kollektív szerződés olyan kérdéseket is szabályozhat, amelyről törvény nem rendelkezik (felhatalmazás hiányában is lehetőség van a munkavállalóra nézve kedvezőbb szabályozásra, amennyiben a törvény kifejezetten nem tiltja az adott rendelkezéstől való eltérést). A kollektív szerződésnek a munkaviszonyra vonatkozó jogszabálytól való eltérési lehetőségei a következők lehetnek: a főszabály az abszolút diszpozitivitás (a kétoldalú eltérés lehetősége). Ezekben az esetekben az Mt. Második és Harmadik Részében található rendelkezésektől akár a munkavállaló javára, akár a munkavállaló hátrányára el lehet térni. A kivételeket az egyes fejezetek végén elhelyezett „Eltérő megállapodás” cím alatt találhatjuk. Az első csoportba a kógens rendelkezések tartoznak. Ezekben az esetekben tilos az eltérés a jogszabálytól, így a felek szerződési szabadsága korlátozottá válik.⁸⁹ Ilyen az Mt. Első Része, a bevezető rendelkezések köre. A második csoportba a relatív diszpozitív szabályok tartoznak (az egyoldalú eltérés lehetősége). Ilyenkor csak a munkavállaló előnyére lehet eltérni, ez az ún. klauzikáló kógencia.⁹⁰ A harmadik csoportba a korlátozott kétoldalú diszpozitív szabályokat sorolhatjuk. Az ilyen szabályoknál a munkavállaló hátrányára csak egy bizonyos mértékig enged eltérést a jogszabály, vagyis a munka törvénykönyve „megad egy határt, amelynél nem lehet a munkavállaló számára kedvezőtlenebb szabályt alkotni a kollektív szerződésben”.⁹¹ A szűkebb hatályú kollektív szerződés az általánostól – ennek eltérő rendelkezése hiányában – csak a munkavállaló javára térhet el. A munkavállaló javára történő eltérést az egymással összefüggő rendelkezések összehasonlításával kell elbírálni.⁹² Itt kell megemlítenünk az átalakító erőt, amely azt jelenti, hogy az egyéni munkaszerződés kollektív szerződéssel ellentétes rendelkezései semmisek, helyükbe a kollektív szerződés megfelelő rendelkezése lép.⁹³

A jogszabály értelmében kollektív szerződést köthet a munkáltató, a tagok felhatalmazása alapján a munkáltatói érdek-képviselői szervezet, továbbá a szakszervezet vagy szakszervezeti szövetség.⁹⁴ A szakszervezet kollektív szerződés kötésére jogosult, ha a

⁸⁹ GYULAVÁRI 2012, 56. p.

⁹⁰ Például: a munkáltatói tájékoztatási kötelezettség a munkaviszony létesítésekor, a tájékoztatás elemeinek bővítése, a határidő lerövidítése.

⁹¹ GYULAVÁRI 2012, 56. p.; A próbaidő maximális hossza 6 hónapra emelhető, illetve a munkavállaló számára naptári évenként kollektív szerződés rendelkezése alapján legfeljebb 300 óra rendkívüli munkavégzés rendelkezhető el.

⁹² 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 277. §.

⁹³ KÁRTYÁS 2012, 484. p.

⁹⁴ A jelenleg hatályos Mt. nevesíti a szakszervezeti szövetséget, mint kollektív szerződés kötésére jogosult szervezet, amely rendelkezés következtétést enged a magasabb szintű megállapodások kötésének lehetőségé-

munkáltatónál munkaviszonyban álló tagjainak száma⁹⁵ eléri a munkáltatóval munkaviszonyban álló, munkáltatói érdek-képviselési szervezet által kötött kollektív szerződés esetében a kollektív szerződés hatálya alá tartozó munkavállalók létszámának tíz százalékát. A szakszervezeti szövetség kollektív szerződés kötésére jogosult, ha a munkáltatónál képvisellel rendelkező legalább egy tagszervezete megfelel a szakszervezetek számára előírt feltételnek és tagszervezetei erre felhatalmazzák. A kollektív szerződés kötésére jogosult szakszervezetek a kollektív szerződést együttesen köthetik meg. A munkáltató egy kollektív szerződést köthet. Ha a kollektív szerződést több munkáltató köti, akkor – e kollektív szerződés felhatalmazása alapján – a munkáltató rá kiterjedő hatállyal köthet kollektív szerződést. A több munkáltató által kötött kollektív szerződést tágabb hatályúnak kell tekinteni. A kollektív szerződés kötésére irányuló ajánlat tárgyalása nem utasítható vissza, azonban a kollektív szerződés megkötése nem kötelező.⁹⁶ Az a szakszervezet (szakszervezeti szövetség), amely a kollektív szerződés megkötését követően felel meg az előírt feltételnek, jogosult a kollektív szerződés módosítását kezdeményezni, és a módosítással kapcsolatos tárgyaláson – tanácskozási joggal – részt venni.⁹⁷

A kollektív szerződés szervi hatálya kiterjed arra a munkáltatóra, amely a kollektív szerződést kötötte, vagy a kollektív szerződést kötő munkáltatói érdek-képviselési szervezet tagja. A kollektív szerződésnek a felek kapcsolatát szabályozó rendelkezése hatálya a kollektív szerződést kötő felekre terjed ki. A kollektív szerződés munkaviszonyra vonatkozó rendelkezésének hatálya a munkáltatóval munkaviszonyban álló valamennyi munkavállalóra kiterjed. Több munkáltató által létesített munkaviszony esetén – eltérő megállapodás hiányában – a munkavállalóra a munkabérfizetési kötelezettséget teljesítő munkáltató által kötött kollektív szerződés hatálya terjed ki. A jogszabály „nem határozza meg a kollektív szerződés időbeli hatályát, így az lehet határozatlan és határozott idejű”.⁹⁸ „A kollektív szerződés ún. kötelmi hatályú, azaz kizárólag az azt megkötő felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó rendelkezései tekintetében a kollektív szerződéses rendelkezések területi hatálya nem értelmezhető és ennek gyakorlati jelentősége sincs. E rendelkezések a feleket kötelezik, harmadik személyekre (munkáltatókra, illetve munkavállalókra) kiterjesztő személyi hatályuk nincs.”⁹⁹ A kollektív szerződés a kihirdetéssel lép hatályba.¹⁰⁰ A kihirdetés módjáról nem rendelkezik a munka törvénykönyve, uralkodó felfogás szerint azt a helyben szokásos módon kell közzétenni, amely teljesülhet írásos illetve elektronikus formában is.¹⁰¹

---

re, azonban azok szabályozásáról nem esik szó. Egyetlen utalást tesz ágazati kollektív szerződésekről a munka törvénykönyve (295.§. (4) bekezdés), az e feletti szintű alkuról pedig még csak ennyi sem szerepel a jogszabályban. ROSSU BALÁZS: *A munkaügyi kapcsolatok és a kollektív munkajog fogalma, rendszere és alanyai; országos érdekegyeztetés és ágazati párbeszéd*. In: Hajdú József – Kun Attila (szerk.): *Munkajog II.*, Budapest, 2013. 113. p.

⁹⁵ A munkavállalóknak a szerződéskötést megelőző félévre számított átlagos statisztikai létszámát kell alapul venni.

⁹⁶ KÁRTYÁS 2012, 492. p.

⁹⁷ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 276. §.

⁹⁸ KÁRTYÁS 2012, 494. p.

⁹⁹ BERKE – KISS 2012, 640. p.

¹⁰⁰ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 279. §.

¹⁰¹ BERKE – KISS 2012, 641. p.

A kollektív szerződés megszüntetésének, illetve megszűnésének eseteiről nem rendelkezik részletesen a jogszabály, a megszüntetés „a polgári jogi szerződésekre emlékeztető módon, a felek jognyilatkozatával történik”.¹⁰² Az Mt. előírja, hogy a kollektív szerződés három hónapos felmondási idővel felmondható. Több szakszervezet által kötött kollektív szerződést bármelyik szakszervezet jogosult felmondani. A felmondási jog a kollektív szerződés megkötésétől számított hat hónapon belül nem gyakorolható. A határozott időre kötött kollektív szerződés a határozott idő lejártával megszűnik.¹⁰³ Ettől a rendelkezéstől azonban a felek eltérhetnek, „például előírhatják, hogy ha a határozott idő lejártáig nem tudnak újabb határozott idejű megállapodást kötni, akkor az előző szerződés marad továbbra is hatályban. Ezt nevezzük a kollektív szerződés utóhatálynak.”¹⁰⁴

A munkáltató, a munkáltatói érdek-képviselési szervezet vagy a szakszervezet (szakszervezeti szövetség) jogutód nélküli megszűnése esetén a kollektív szerződés hatályát veszti. Több munkáltató vagy több munkáltatói érdek-képviselési szervezet által kötött kollektív szerződés esetén, a kollektív szerződés csak a jogutód nélkül megszűnt munkáltató vagy munkáltatói érdek-képviselési szerv tekintetében veszti hatályát. Több szakszervezet által kötött kollektív szerződés esetén a kollektív szerződés csak valamennyi szakszervezet jogutód nélküli megszűnésével veszti hatályát. A kollektív szerződés hatályát veszti, ha a kollektív szerződést kötő szakszervezet (szakszervezeti szövetség) a jogszabály alapján nem jogosult kollektív szerződés kötésére. Ezt a szabályt több szakszervezet által kötött kollektív szerződés esetén akkor kell alkalmazni, ha egyik szakszervezet sem jogosult kollektív szerződés kötésére.¹⁰⁵

„A munkáltatói jogutódlásról szóló irányelv harmonizációja eredményeképpen külön szabályok rendezik a munkáltató személyében bekövetkező változásnak a kollektív szerződés hatályára gyakorolt hatását.”¹⁰⁶ A munkáltató személyében bekövetkező változás esetén az átvevő munkáltató az átvétel időpontjában a munkaviszonyra kiterjedő hatályú kollektív szerződésben meghatározott munkafeltételeket az átvétel időpontját követő egy évig köteles fenntartani. Nem terheli ez a kötelezettség a munkáltatót, ha a kollektív szerződés hatálya az átvétel időpontját követő egy évnél korábbi időpontban megszűnik, vagy a munkaviszonyra az átvételt követő időpontban kollektív szerződés hatálya terjed ki.¹⁰⁷

3.3. Az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről szóló 2009. évi LXXIV. törvény és az ágazati párbeszéd bizottságokról, valamint a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről szóló 2009. évi LXXIV. törvény végrehajtásáról szóló 22/2009. (IX. 30.) SZMM rendelet

Ezekben a jogszabályokban az ágazati párbeszéd bizottságban köthető kollektív szerződés létrejöttének, valamint e kollektív szerződés ágazatra történő kiterjesztésének

¹⁰² KÁRTYÁS 2012, 486. p.

¹⁰³ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 280. §.

¹⁰⁴ KÁRTYÁS 2012, 497. p.

¹⁰⁵ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 281. §.

¹⁰⁶ KÁRTYÁS 2012, 497. p.

¹⁰⁷ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről, 282. §.

feltételeiről, valamint magáról a kiterjesztési eljárásról találunk rendelkezéseket.¹⁰⁸ Ezen jogszabályok megalkotásának célja tehát, hogy elősegítsék a munkavállalók és a munkáltatók érdekképviselői között a középszintű szociális párbeszéd fejlődését, e szervezetek érdekvédelmi és érdekképviselői jogainak érvényesülését, valamint az ágazati kollektív szerződések elterjedését.¹⁰⁹

Az ágazati párbeszéd bizottság a munkaügyi kapcsolatokat és a munkaviszonyt érintő ágazati jelentőségű kérdésekben az ágazati munkáltatói érdekképviselők és az ágazati szakszervezetek részvételével működő kétoldalú szociális párbeszédet folytató testület. Ezen testület működésének alapvető elve, hogy „a kollektív szerződések kötése során a reprezentatív, nagyobb támogatottsággal rendelkező szervezeteknek legyen döntő befolyása, míg kiterjesztett ágazati kollektív szerződés csak az ágazat meghatározó többségének részvételével jöhessen létre”.¹¹⁰

Ágazati párbeszéd bizottság hozható létre egy vagy több nemzetgazdasági ágra, ágazatra, alágazatra, szakágazatra kiterjedően. Egy nemzetgazdasági ágban, ágazatban, alágazatban, szakágazatban egy bizottság jöhet létre.¹¹¹ Az ágazati párbeszéd bizottságban az erre jogosultak kollektív szerződést, illetve egyéb megállapodást köthetnek, illetve kérhetik a kollektív szerződés ágazatra történő kiterjesztését a társadalmi párbeszédért felelős minisztertől.¹¹²

Az ágazati párbeszéd bizottság megállapodásokat köthet, illetve kollektív tárgyalásokat folytathat kollektív szerződés létrehozása érdekében, – a kollektív szerződés kötésére való jogosultságra vonatkozó rendelkezések kivételével – az Mt.-ben, valamint az e törvényben meghatározott szabályok szerint. Egy ágazati párbeszéd bizottságban egy nemzetgazdasági ágra, ágazatra, al- vagy szakágazatra vonatkozóan adott szinten csak egy kollektív szerződés köthető. A kollektív szerződés kötésére irányuló tárgyalásokon az ágazati párbeszéd bizottság valamennyi tagja tanácskozási joggal részt vehet. Az ágazati párbeszéd bizottságban kollektív szerződés megkötésére az érdekképviselő akkor jogosult, ha alapszabálya, illetve legfelsőbb döntéshozó szerve erre felhatalmazza.¹¹³ Kollektív szerződéskötésre a munkáltató csak egy munkáltatói érdekképviselőnek adhat felhatalmazást. Az ágazati párbeszéd bizottságban kollektív szerződés megkötésére az ágazati párbeszéd bizottság egyes oldalain részt vevő valamennyi érdekképviselő együttesen jogosult. Ha a kollektív szerződés megkötése nem lehetséges, azt az oldal valamennyi döntési joggal rendelkező érdekképviselője együtt köti meg. Ha a kollektív szerződés megkötése így sem lehetséges, azt az oldal reprezentatív érdekképviselői együtt kötik meg. Ha a kollektív szerződés megkötése így sem lehetséges, annak megkötésére az egyes oldalakon azok a reprezentatív ágazati érdekképviselők jogosultak, amelyek együttesen megszerezték az oldalon szereplő reprezentatív érdekképviselők

¹⁰⁸ KÁRTYÁS 2012, 491. p.

¹⁰⁹ 2009. évi LXXIV. törvény az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről, Preambulum.

¹¹⁰ 2009. évi LXXIV. törvény indokolása az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről, Általános indokolás

¹¹¹ 2009. évi LXXIV. törvény az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről, 2. §. (2)–(3) bekezdés

¹¹² 2009. évi LXXIV. törvény az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről, 4. §. (2) bekezdés

¹¹³ KÁRTYÁS 2012, 493. p.

összpontszámának kétharmadát. Ezeket a feltételeket az ágazati párbeszéd bizottság oldalaira külön-külön kell figyelembe venni. Kollektív szerződés úgy is köthető, hogy az oldalak nem azonos bekezdés feltételei alapján váltak aláírásra jogosulttá. A kollektív szerződés – eltérő megállapodás hiányában – a megkötését követő tizenöt nap eltelté után következő hónap első napján lép hatályba. A munkáltatói érdekképviselő köteles elősegíteni, hogy a kollektív szerződést a tagjai által foglalkoztatott munkavállalók megismerjék.¹¹⁴

Az ágazati párbeszéd bizottságban kötött kollektív szerződés hatálya kiterjed a kollektív szerződést kötő munkáltatói érdekképviselő tagjára és a vele munkaviszonyban álló munkavállalókra. Az ágazati párbeszéd bizottságban kötött kollektív szerződés az ágazati párbeszéd bizottsághoz később csatlakozó munkáltatói érdekképviselőhöz tartozó munkáltatókra, illetve a velük munkaviszonyban álló munkavállalókra abban az esetben terjed ki, ha az ágazati párbeszéd bizottsághoz a kollektív szerződés megkötését követően csatlakozó munkáltatói érdekképviselő nyilatkozik arról, hogy az ágazati párbeszéd bizottságban kötött kollektív szerződéshez is csatlakozik, továbbá a munkáltatói érdekképviselőben tag munkáltatónál működő, kollektív szerződéskötésre jogosult szakszervezet, illetve szakszervezetek együttesen a kollektív szerződéshez való csatlakozással előzetesen egyetértenek, vagy az előző pontban megjelölt szakszervezet hiányában a kollektív szerződéshez való csatlakozásról a munkavállalók szavaznak. A szavazás akkor érvényes, ha ezen a munkáltatónál foglalkoztatott munkavállalók több mint fele részt vesz. A csatlakozáshoz a résztvevők több mint felének igen szavazata szükséges. Ha az azt megkötő munkáltatói érdekképviselő érdekképviselői tevékenysége több ágazatra (alágazatra, szakágazatra) is kiterjed, a kollektív szerződés előírhatja, hogy a kiterjesztésre vonatkozó szabályok csak az abba az ágazatba – főtevékenységük szerint – tartozó munkáltatókra hatályosak, amely szerinti ágazati párbeszéd bizottságban a kollektív szerződést megkötötték.¹¹⁵

Ha a kollektív szerződést az ágazati párbeszéd bizottságban több ágazati szakszervezet kötötte, és azt bármelyik szakszervezet felmondja, a kollektív szerződés akkor veszti hatályát, ha e szakszervezet részvétele nélkül a kollektív szerződés nem lett volna megköthető. E rendelkezés alapján nem illeti meg a felmondás joga a kollektív szerződéshez később csatlakozott munkáltatói érdekképviselő tagmunkáltatójánál képviselővel rendelkező szakszervezetet. Felmondás esetén a kollektív szerződés hatálya hat hónapos felmondási idő leteltével szűnik meg. Ha a kollektív szerződést az ágazati párbeszéd bizottságban több munkáltatói érdekképviselő kötötte és azt bármelyikük – ideértve a kollektív szerződéshez később csatlakozott munkáltatói érdekképviselőt is – felmondja, a kollektív szerződés csak az azt felmondó munkáltatói érdekképviselőhöz tartozó munkáltatókra nézve veszti hatályát. A kollektív szerződés hatályát veszti továbbá, amennyiben a megkötését követően bekövetkezett változás eredményeként a kollektív szerződés megkötésére vonatkozó feltételek¹¹⁶ egyike sem áll fenn.¹¹⁷

¹¹⁴ 2009. évi LXXIV. törvény az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről, 14. §.

¹¹⁵ 2009. évi LXXIV. törvény az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről, 15. §.

¹¹⁶ A feltételeket az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről szóló 2009. évi LXXIV. törvény 14. §. (5)–(8) bekezdése tartalmazza.

„A munkáltatói és munkavállalói érdekképviseleti szervezetek által kötött kollektív szerződést a kormány bizonyos feltételek megléte esetén kiterjesztheti, vagyis előírhatja, hogy a szerződést azokra is alkalmazni kell, akikre a szerződés hatálya eredetileg nem terjedt ki. A kiterjesztés egy közjogi döntés, formája általában miniszteri határozat. Jogkövetkezménye az, hogy hatálya kiterjed azokra is, akik az adott ágazatban nem kötöttek kollektív szerződést.”¹¹⁸ A kiterjesztés főbb jogpolitikai céljai a következők lehetnek: a kormány mintegy beavatkozhat a munkafeltételek alakításába, megtörténhet a munkajogi védelem expanziója, vagyis a munkavállalók nagyobb körének megfelelő védelme valósítható meg, a munkáltatók közötti tisztességes verseny elősegítésére, a versenyegyenlőség megteremtésére nyílik lehetőség.¹¹⁹

Az ágazati párbeszéd bizottságban kötött kollektív szerződések normatív részének hatályát tehát a társadalmi párbeszédért felelős miniszter az ágazatba főtevékenység alapján besorolt munkáltatókra kiterjesztheti.¹²⁰ Fontos megjegyezni, hogy „csak a kollektív szerződés egészének hatálya terjeszthető ki, nem lehet csupán egyes részek kiterjesztését kérni”¹²¹. Ha a kollektív szerződést nem az ágazati párbeszéd bizottságban kötötték, a kiterjesztésre – a szerződést kötő szervezetek együttes kérelme esetén – e törvény szabályainak megfelelő alkalmazásával kerülhet sor. A társadalmi párbeszédért felelős miniszter eljárására a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás eljárási szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény rendelkezéseit kell alkalmazni azzal, hogy az ügyben újrafelvételi eljárásnak nincs helye.¹²²

A kiterjesztést az ágazati párbeszéd bizottság két oldala együttes kérelme alapján lehet kezdeményezni. Ki kell kérni továbbá az országos munkáltatói és munkavállalói érdekképviseletek, illetve érdek-képviseleti szövetségek képviselői, valamint az illetékes ágazati miniszter véleményét. A kiterjesztés feltétele, hogy a kollektív szerződést aláíró munkáltatói érdekképviseletekben tag munkáltatók együttesen az ágazatban munkaviszonyban állók többségét foglalkoztassák, valamint – amennyiben a kollektív szerződést nem az ágazati párbeszéd bizottságban kötötték – a kötő ágazati szakszervezetek között legyen legalább egy reprezentatív¹²³ minősülő érdekképviselet. A postai, futárpostai tevékenység ágazatra vonatkozó, ágazati párbeszéd bizottságban kötött kollektív szerződés hatálya kiterjeszthető az említett ágazatba tartozó tevékenységet melléktevékenységként végző munkáltatónak az e tevékenysége keretében foglalkoztatott munkavállalóira, feltéve, hogy a munkáltató nem tartozik a főtevékenysége szerinti ágazatra kiterjesztett kollektív szerződés hatálya alá. „Az eljárásban a kérelmet jogi, reprezentativitási és célszerűségi szempontból kell megvizsgálni”,¹²⁴ így a kollektív szerződés hatálya

¹¹⁷ 2009. évi LXXIV. törvény az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről, 16. §.

¹¹⁸ KUN – PETROVICS 2013, 169. p.

¹¹⁹ KUN – PETROVICS 2013, 169. p.

¹²⁰ KÁRTYÁS 2012, 495. p.

¹²¹ KÁRTYÁS 2012, 495. p.

¹²² 2009. évi LXXIV. törvény az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről, 17. §. (4) bekezdés

¹²³ A reprezentativitás kritériumait az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről szóló 2009. évi LXXIV. törvény 12. § (2) bekezdés a) pontja határozza meg.

¹²⁴ BÉRCES KAMILLA: *Lesz-e szabályozott ágazati párbeszéd Magyarországon?* In: Szociális párbeszéd új keretek között. Budapest, 2009. 12. p. (Kártyás nyomán; KÁRTYÁS 2012, 496. p.)

nem terjeszthető ki, ha a kollektív szerződés jogszabállyal ellentétes, illetve az ágazatban korábban kiterjesztett és tágabb személyi hatályú¹²⁵ ágazati kollektív szerződésben foglaltaknál kedvezőtlenebb rendelkezést tartalmaz a munkavállalóra nézve, kivéve, ha a tágabb személyi hatályú kollektív szerződés az eltérést kifejezetten megengedi.¹²⁶

A kiterjesztés hatályát veszti, ha a bíróság jogszabálysértés miatt a kiterjesztésre vonatkozó határozatot hatályon kívül helyezi, illetve a társadalmi párbeszédért felelős miniszter a kiterjesztést az arra vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazásával visszavonja. Ha a kollektív szerződések nyilvántartásához érkezett bejelentés alapján a társadalmi párbeszédért felelős miniszter tudomására jut a kiterjesztett hatályú kollektív szerződés megszűnése illetve ha a kiterjesztés feltételei nem állnak fenn, a kiterjesztést határozatával visszavonja. A visszavonás hatálybalépésére legkorábban az utolsó módosításra vonatkozó kiterjesztéstől számított egy év elteltével kerülhet sor. A postai, futárpostai tevékenység ágazatra vonatkozó kiterjesztése esetén a kollektív szerződés hatályát veszti arra a munkáltatóra nézve, amelyre melléktevékenysége keretében terjedt ki, ha a munkáltató főtevékenysége szerinti ágazatra kiterjesztett kollektív szerződés lép hatályba, ez utóbbi hatálybalépésének időpontjában.¹²⁷

A társadalmi párbeszédért felelős miniszter a kiterjesztéssel kapcsolatos, valamint a kiterjesztés visszavonásáról szóló határozatát, továbbá a kiterjesztett hatályú kollektív szerződés szövegét a Magyar Közlönyben közzéteszi. A határozat a közzététel napjától számított harminc nap elteltével lép hatályba.¹²⁸

A kollektív szerződés ágazatra történő kiterjesztésére, illetve a kiterjesztés visszavonására irányuló eljárásban a társadalmi párbeszédért felelős miniszter tehát kérelemre jár el. A társadalmi párbeszédért felelős miniszter a kiterjesztés visszavonására irányuló eljárást hivatalból is megindíthatja, ha a kollektív szerződések nyilvántartásához érkezett bejelentés alapján a társadalmi párbeszédért felelős miniszter tudomására jut a kiterjesztett hatályú kollektív szerződés megszűnése, illetve ha a kiterjesztés feltételei nem állnak fenn.¹²⁹

A kollektív szerződés ágazatra történő kiterjesztésére, illetve a kiterjesztés visszavonására irányuló kérelmet erre a célra rendszeresített, a Nemzeti Munkaügyi Hivatal honlapján közzétett nyomtatványon kell benyújtani. A kiterjesztés, illetve annak visszavonása iránti kérelem benyújtására csak a Nemzeti Munkaügyi Hivatal által vezetett, a kollektív szerződések nyilvántartásába bejegyzett kollektív szerződés esetén kerülhet

¹²⁵ Tágabb (általános) hatályú kollektív szerződés a szélesebb munkavállalói körre kiterjedő kollektív szerződés, így tágabb hatályúnak minősül az Mt. 276. § (5) bekezdésében említett kollektív szerződéseknél a munkáltatói érdekképviselet tagmunkáltatóinak munkavállalóira kiterjedő hatályú, ezeknél pedig a miniszter által ágazatra (szakágazatra, alágazatra, nemzetgazdasági ágra) kiterjesztett hatályú kollektív szerződés. 2009. évi LXXIV. törvény az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről, 26. §. 13. pont

¹²⁶ 2009. évi LXXIV. törvény az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről, 17. §. (1)–(3) bekezdés

¹²⁷ 2009. évi LXXIV. törvény az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről, 18. §. (1)–(2a) bekezdés

¹²⁸ 2009. évi LXXIV. törvény az ágazati párbeszéd bizottságokról és a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről, 18. §. (3) bekezdés

¹²⁹ 22/2009. (IX. 30.) SZMM rendelet az ágazati párbeszéd bizottságokról, valamint a középszintű szociális párbeszéd egyes kérdéseiről szóló 2009. évi LXXIV. törvény végrehajtásáról, 7. §.

felek eredeti aláírásával ellátott példányát a Nemzeti Munkaügyi Hivatalnál letétbe kell helyezni.¹³⁵ A kollektív szerződést a Nemzeti Munkaügyi Hivatal a szerződést kötő felek bejelentése alapján nyilvántartásba veszi.¹³⁶ „Kiemelendő, hogy mindez nem egy igazgatási célú, törvényességi kontroll jellegű eljárás, hanem főként a kollektív szerződések nagyobb nyilvánosságát, illetve statisztikai célú számbavételét szolgálja.”¹³⁷

A kollektív szerződést kötő felek bejelentési kötelezettségüket a Nemzeti Munkaügyi Hivatal honlapján a Munkaügyi Kapcsolatok Információs Rendszer keretében található kollektív szerződés elektronikus nyilvántartórendszeren közzétett adatlapoknak az elektronikus kitöltésével és bejelentésével teljesítik. A kollektív szerződést kötő feleket, az elektronikus nyilvántartórendszerben megjelenő kérelmük alapján, a Nemzeti Munkaügyi Hivatal három munkanapon belül elektronikus úton ideiglenes belépési azonosító kóddal látja el. A szerződést kötő felek a végleges belépési azonosító kódot a kollektív szerződés nyilvántartási számával együtt kapják meg. A belépési azonosító kóddal rendelkező szerződést kötő felek ezzel a kóddal tudják a továbbiakban az elektronikus bejelentést teljesíteni, valamint jogosultak bármikor hozzáférni az általuk kötött kollektív szerződésre vonatkozó elektronikus adatlapokhoz. A kollektív szerződést kötő felek eltérő belépési azonosító kóddal rendelkeznek. A belépési azonosító kódot törölni kell, ha a kollektív szerződés hatályát veszti, illetve a szerződést kötő valamely fél jogutód nélküli megszűnik.¹³⁸ Amennyiben az adatlap, illetőleg a letétbe helyezésre benyújtott kollektív szerződés hiányosan vagy pontatlanul tartalmazza az adatokat, a Nemzeti Munkaügyi Hivatal a kollektív szerződést nem veszi nyilvántartásba és erről a feleket elektronikusan tájékoztatja.¹³⁹ A bejelentésnek egyébként nincs konstitutív hatálya, vagyis a kollektív szerződés a bejelentés elmaradása esetén is hatályba lép, és az elmaradás esetére sem határoz meg szankciókat a rendelet.¹⁴⁰

A Nemzeti Munkaügyi Hivatal a kollektív szerződés nyilvántartásba vétele során az adatlapot, valamint a megküldött kollektív szerződést nyilvántartási számmal látja el, a több munkáltatóra kiterjedő hatályú kollektív szerződést dokumentumtárba (számítógépes adattárba) helyezi, az elektronikusan beérkezett adatokat informatikai eszközén tárolja, a feleket a nyilvántartásba vételről – a nyilvántartási szám közlésével – elektronikusan tájékoztatja. A Nemzeti Munkaügyi Hivatal által számítógépen vezetett nyilvántartás tartalmazza a szerződést kötő felek nevét, székhelyének címét, munkáltatók esetén adószámát, több munkáltatóra kiterjedő hatályú kollektív szerződés esetén, a hatálya alá tartozó munkáltatók adószámát, nevét, székhelyének címét, a bejelentett eseményt (kollektív szerződés kötése, módosítása, hatályának módosítása, hatályának megszűnése), valamint annak időpontját, a kollektív szerződés időbeli hatályát (határozatlan

¹³⁵ 2/2004. (I. 15.) FMM rendelet a kollektív szerződések bejelentésének és nyilvántartásának részletes szabályairól, 1. §.

¹³⁶ 2/2004. (I. 15.) FMM rendelet a kollektív szerződések bejelentésének és nyilvántartásának részletes szabályairól, 1/A. §.

¹³⁷ KUN – PETROVICS 2013, 173. p., valamint NEUMANN LÁSZLÓ: *A kollektív szerződések nyilvántartása. II. rész.* Munkaügyi szemle, 2001/ 10, 13. p.

¹³⁸ 2/2004. (I. 15.) FMM rendelet a kollektív szerződések bejelentésének és nyilvántartásának részletes szabályairól, 2. §.

¹³⁹ 2/2004. (I. 15.) FMM rendelet a kollektív szerződések bejelentésének és nyilvántartásának részletes szabályairól, 2/A. §.

¹⁴⁰ KÁRTYÁS 2012, 486. p.

vagy határozott időre kötött), határozott időre kötött kollektív szerződés esetén a lejárat időpontját, továbbá a nyilvántartási számot. A nyilvántartás alapján készülő Kollektív Szerződések Elektronikus Nyilvántartó Könyve nyilvános.¹⁴¹ Az adatlap, valamint a letétbe helyezett kollektív szerződés tartalma mással csak akkor közölhető, továbbá abban az esetben adható át, valamint hozható nyilvánosságra, ha ehhez az adatszolgáltató felek előzetesen írásban hozzájárultak. A Nemzeti Munkaügyi Hivatal a nyilvánosságra hozható kollektív szerződéseket honlapján közzéteszi.¹⁴² Ha a Nemzeti Munkaügyi Hivatal hitelt érdemlő módon tudomást szerez arról, hogy a kollektív szerződés hatályát veszítette, akkor ezt a szerződést áthelyezi a nem hatályos szerződéseket és megállapodásokat tartalmazó adatbázisba. Erről a feleket – a nyilvántartási számra történő hivatkozással – tájékoztatja.¹⁴³

4. Összegzés

A fent ismertetett jogi szabályozásból kitűnik, hogy mind az egyesülési jog, mind a kollektív tárgyalások lefolytatásához és szerződések megkötéséhez való jog biztosítása fontos szerepet tölt be a nemzetközi és európai szintű szabályozásban, ezekre alapvető emberi jogokként tekintünk. A szabályozás célja közös alapokra helyezni a munkaügyi kapcsolatokat, biztosítva tehát az ehhez kapcsolódó alapvető jogokat az egyes országok munkajogi szereplőinek. Mind a nemzetközi, mind az európai szervezetek elő kívánják mozdítani a kollektív tárgyalások folytatását, és a szerződések magasabb számú megkötését. A magyar jogi szabályozásra jellemző, hogy a nemzetközi és európai normák által előírt alapvető jogosultságok megjelennek az Alaptörvényben, és annak felhatalmazása alapján külön törvényekben és rendeletekben rögzítik az egyesülési jogra és kollektív szerződésekre vonatkozó részletszabályozást, így a kollektív szerződések kötésére jogosult feleket, a kollektív szerződések tartalmát érintő szabályokat, ezen szerződések megszűnésére, megszüntetésére, kiterjesztésére, bejelentésére vonatkozó rendelkezéseket.

---

¹⁴¹ 2/2004. (I. 15.) FMM rendelet a kollektív szerződések bejelentésének és nyilvántartásának részletes szabályairól, 3. §.

¹⁴² 2/2004. (I. 15.) FMM rendelet a kollektív szerződések bejelentésének és nyilvántartásának részletes szabályairól, 4. §.

¹⁴³ 2/2004. (I. 15.) FMM rendelet a kollektív szerződések bejelentésének és nyilvántartásának részletes szabályairól, 5. §.

RITA KOVÁCS

THE LEGAL BASIS OF COLLECTIVE BARGAINING AND
COLLECTIVE AGREEMENT

(Summary)

This study aims to demonstrate the legal basis of collective bargaining and collective agreements by law-analytical method by examining both the international and European and Hungarian legislation and its contents. Collective bargaining and collective agreement as a basic element of collective labour law of paramount importance, as it aims to balance the power of employment are subject to a leveling off. The study on the freedom of trade union organizing and collective bargaining right as fundamental right headed down the right to conclude collective agreement. This study describes this in mind, the legal framework for collective bargaining and agreement. In the study international and European standards are outlined first, followed by Hungarian legal regulations is the focus of the investigation. The international and European legislation aims to in some countries, labor relations rest on share common foundations, ensuring the fundamental rights related to the actors of labour law in each country. Thus, the international and European regulations to protect the same values, the contents of the regulations about the same. The Hungarian legal regulations takes into account both the international and European organizations formed by the norms, which enacts the fundamental rights of the Basic Law, and in accordance with the legislature fixes the modalities for collective bargaining and collective agreements.

NÓRA KATA LÁZÁR

The Non-Proliferation of Nuclear Weapons within the Framework of the Npt: Limits and Possibilities

Introduction

States have long been trying to reduce their security risks through instruments of international law. Agreements and treaties about nuclear disarmament and non-proliferation were first signed during the Cold War, when the idea spread that the proliferation of weapons of mass destruction represents a great threat to international peace and security.¹

There is no global authority controlling nuclear non-proliferation and disarmament efforts, rather there are numerous international treaties, organizations and bodies that deal with and fight against the spread of nuclear weapons, or aim to reduce the already existing stocks. Among these treaties we can find both bilateral treaties, like the SALT agreements, and multilateral ones, like the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, the Partial Nuclear Test-Ban Treaty, or the Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty. We can also differentiate between global and regional agreements. The international organizations dealing with nuclear issues can also be categorized as either global, like the International Atomic Energy Agency, or regional, like the organizations set up by nuclear-weapon-free zone agreements.

It is apparent that the international nuclear non-proliferation and disarmament system is quite extensive and complex, however, one treaty is considered to be the cornerstone of nuclear non-proliferation: the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (hereinafter: the NPT). This paper will examine the NPT and its main provisions, usually referred to as the pillars of the treaty. The aim of the paper is to highlight the limits of the NPT: the barriers that prevent the treaty from becoming truly global and from reaching complete nuclear non-proliferation and disarmament.

---

¹ GRAHAM, THOMAS JR.: *International Law and the Proliferation of Nuclear Weapons*. The George Washington International Law Review (33) 2000. p. 50.

1. The three pillars of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons

The Nuclear Non-Proliferation Treaty was signed in 1968 and entered into force on 5 March 1970. It is considered the most important global treaty in the field of nuclear non-proliferation. The treaty is based on three interlocking pillars: nuclear non-proliferation, nuclear disarmament and the peaceful use of nuclear energy. What are States parties obliged to do under the treaty?

The first two articles of the treaty highlight the idea of non-proliferation. According to Article I, the signatories, who already own nuclear weapons, agree not to transfer nuclear weapons, nuclear explosive devices or the control over such weapons or devices to non-nuclear weapon states and do not help these states in any way (directly or indirectly) in acquiring or having control over such weapons or explosive devices. They cannot assist, induce or encourage these states in the aforementioned actions either.² Simultaneously, according to Article II, states undertake not to receive nuclear weapons, nuclear explosive devices or control over such weapons or devices, and not to create or in any way acquire such weapons. Non-nuclear weapon states cannot receive assistance either in reaching the abovementioned goals.³

The non-proliferation pillar is further assisted by Article III of the NPT, according to which non-nuclear weapon States parties undertake to accept safeguards with the International Atomic Energy Agency (hereinafter: IAEA) for the purpose of verification of the fulfillment of their obligations in relation to the NPT. The reason why these safeguards are important is because there are more than 430 reactors around the globe, while 67 are under construction.⁴ Even though not all of these reactors are capable of manufacturing a nuclear weapon, many of them are which makes maintaining high security and safety standards in these nuclear reactors crucial. The responsibility for this lies within the hands of the government of the state on the territory of which the reactor is standing. Security is also important in these establishments, because some of them are situated in conflict ridden areas.⁵

The second pillar of the NPT is nuclear disarmament, which is laid down in Article VI of the treaty. Pursuant to this article, all parties to the treaty accept to participate in negotiations in good faith to reach the cessation of the nuclear arms race and nuclear disarmament, under strict and effective international control.⁶ States parties also undertake to negotiate a treaty on general and complete disarmament, which can be considered a promise towards the complete disarmament of nuclear weapons. This treaty, however, has not been negotiated yet, therefore the complete disarmament mentioned in Article VI is only a dream so far. The NPT does not give a clear deadline when this

---

² *Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*. (hereinafter: NPT) New York, 1968. 729 U.N.T.S. 161. Article I.

³ NPT Article II.

⁴ *Number of nuclear reactors operable and under construction*. World Nuclear Association. <http://www.world-nuclear.org/Nuclear-Basics/Global-number-of-nuclear-reactors/> (18 June 2013)

⁵ JOYNER, CHRISTOPHER C., PARKHOUSE, ALEXANDER IAN: *Nuclear Terrorism in a Globalizing World: Assessing the Threat and the Emerging Management Regime*. Stanford Journal of International Law (45) 2009. p. 217.

⁶ NPT Article VI.

treaty or when complete disarmament should be reached, it only mentions that the cessation of the nuclear arms race should be reached „at an early date”.⁷ States parties are therefore left with no clear guidelines on the deadline of their commitments. According to nuclear weapon states, humanity has already set foot on the road towards complete nuclear disarmament with bilateral disarmament agreements, which have obliged states to reduce their nuclear arsenals. The effectiveness of these steps is questioned by non-nuclear weapon states, who believe that disarmament initiatives are moving ahead quite slowly. If we take into consideration the fact that the NPT came into force in 1970, and complete nuclear disarmament still does not seem close or even achievable in the upcoming years, even though more than 40 years have passed, we can agree with non-nuclear weapon states.

Why are these two pillars so important? During the Cold War, an extensive nuclear proliferation took place in the world, during which a vast number of nuclear weapons was accumulated. Even though the number of nuclear weapon states did not rise to the predicted level, the amount of nuclear arms worldwide increased significantly. Since this amount has increased, the global quantity of nuclear weapons is still a threat to the international community, even if the number of nuclear weapon states remains under ten. At the beginning of the 1980s, the amount of nuclear warheads accumulated globally (50-60 thousand warheads) would have been enough to destroy the world multiple times. The amount of nuclear explosives in the world could have substituted 3 tons of traditional explosives per person on the globe.⁸ Even though the exact numbers are unknown, currently, at least an estimated 17,000 nuclear warheads exist worldwide, most of which can be found in the Russian Federation and the United States of America.⁹ The pure amount of nuclear weapons existing in the world is enough to serve as a motivation to start nuclear non-proliferation and disarmament.

The third pillar of the NPT is the peaceful use of nuclear energy, which is an inalienable right of States parties. According to Article IV of the treaty, the peaceful use of nuclear energy covers the research, production and use of nuclear energy for peaceful purposes, however, these activities must be in line with Articles I and II of the NPT.¹⁰ The treaty also permits the exchange of equipment, materials, and information, when it comes to the peaceful use of nuclear energy. Consequently, the NPT is based on a consensus between States parties, according to which acquiring or constructing a nuclear weapon is prohibited, however, in return, the peaceful use of nuclear energy is allowed. There is basically a bargain between nuclear weapon and non-nuclear weapon states: states not owning nuclear weapons agree to non-proliferation in exchange for complete nuclear disarmament in the long run.

---

⁷ NPT Article VI.

⁸ BOGNÁR KÁROLY: *Biztonság a nukleáris korban*. Budapest, 1985. p. 57.

⁹ *Status of World Nuclear Forces*. Federation of American Scientists. <http://www.fas.org/programs/ssp/nukes/nuclearweapons/nukestatus.html> (18 June 2013)

¹⁰ NPT Article IV.(1)

2. *Limits of the Treaty*

Even though the NPT is considered the cornerstone of nuclear non-proliferation, the treaty faces several challenges. Among these is the previously mentioned fact that the treaty does not give clear guidelines and a deadline for complete nuclear disarmament. However, the biggest challenge lies in the attitude of the international community. The NPT has to deal with States parties who do not fulfil their obligations, and states who are not even parties to the treaty. Furthermore, the discriminative nature of the non-proliferation and disarmament system and the weak results of the NPT review conferences have to be mentioned. How do these difficulties affect the non-proliferation system and the States parties to the NPT?

2.1. The uncertainties concerning States parties to the NPT

One of the most notable failures of the NPT is the uncertainty in relation to its States parties. Not only states not party to the treaty present a threat towards nuclear non-proliferation, but those states who are parties to the treaty but do not fulfil their obligations as well.

North Korea is an example: even though the country is not a State party to the treaty anymore, it used to be, and the treaty or the international community could not stop it from proceeding with its nuclear program. The state's nuclear ambitions date back decades. Suspicions of a North Korean nuclear program first arose in the 1980s, when the country built its second nuclear reactor at Yongbyon, a much larger reactor than the first one or than an average nuclear plant, and when other elements of a possible nuclear program started to show on satellite photos.¹¹ In these alarming circumstances, the international community managed to convince North Korea to sign the NPT, which it did in 1985 under international pressure. However, it soon became apparent that the state was not satisfied with the restraints the NPT imposed on its nuclear developments, therefore it threatened to withdraw from the treaty in 1993.¹² The crisis was averted then, but States parties to the NPT could not stop North Korea from leaving the treaty in the 21st century. The state withdrew in 2003, and conducted nuclear weapon tests in 2006, 2009 and 2013, leaving its situation one of the most difficult challenges the NPT members had to face to date.

At present, the biggest cause for concern is Iran, a state which is suspected of conducting a military nuclear program in the hope of developing a nuclear weapon. The Iranian nuclear crisis broke out around the time the North Korean one came to end with the latter state's withdrawal from the NPT. In 2002, the spokesman of the Iranian opposition group revealed that there was a uranium enrichment site in Natanz and a heavy water plant in Arak under construction.¹³ The statement was followed by outrage through the international community, since Iran, a State party to the NPT, has signed a Safeguards Agreement with the IAEA, but did not declare these facilities. This lack of

---

¹¹ MAZARR, MICHAEL J.: *North Korea and the Bomb: A Case Study in Nonproliferation*. New York, 1995. p. 36.

¹² MAZARR, 1995. p. 104.

¹³ PATRIKARAKOS, DAVID: *Nuclear Iran: The Birth of an Atomic State*. New York, 2012. p. 176.

transparency was the cause for concern which initiated a political tug of war that has not been resolved yet. According to the report of the Director General of the IAEA, the organization is highly concerned about a possible Iranian nuclear weapon program, the existence of which is corroborated by the 2011 report of the Director General.¹⁴ Even though Iran is denying the claims about its military nuclear ambitions, its situation is still unsettled, even after countless diplomatic negotiations and sanctions.

The problem is not only that these states do not comply with their international commitments, but also that they lessen the power and prestige of the NPT in the eyes of the international community. However, one could argue that this is not the fault of these states, but the fault of the NPT for not being able to stand up against these – from the point of view of nuclear non-proliferation - rogue states effectively. This might confirm the idea for some states that a possible nuclear weapons program would not result in unbearable consequences. Thus, the nuclear non-proliferation system lead by the NPT cannot deter all of the more than 180 non-nuclear weapon states from developing a military nuclear program.

2.2. States not parties to the treaty

Besides States parties to the treaty that supposedly have nuclear ambitions, another challenge the NPT has to face is the issue of states that are not parties to the treaty. There are three states that have still not signed the treaty (India, Israel and Pakistan), and one state (North Korea) that withdrew from it. What these states have in common is that they have either declared having, or are considered by the international community to have nuclear weapons. In case all States parties fulfil their obligations under the NPT and nuclear disarmament is also moving forward in a promising pace, the international nuclear non-proliferation system will still have to deal with these states not parties to the treaty.

The four states not party to the NPT have all moved on different paths to become a nuclear weapon state. India became a nuclear weapon state in 1974, and responding to its nuclear test explosions in 1998, Pakistan also conducted its first nuclear tests. North Korea has been mentioned in the previous category as well, since it was a signatory of the NPT, signing the treaty in 1985 under pressure from the international community. Even though the state withdrew from the NPT in 2003, its nuclear program can be traced back to the 1960s: this is why the international community urged North Korea to join the NPT, to be able to keep an eye on its nuclear ambitions.

Israel has a unique position concerning its nuclear weapons program. We do not know much about this program, since the state has not yet acknowledged owning nuclear weapons and an Israeli nuclear test explosion has not been detected yet either. However, the international community considers it an open secret, especially because there have been numerous leaks in the past that confirmed that Israel has a nuclear arsenal.¹⁵ It is noteworthy that the state planned to sign the NPT in the beginning of 1968,

---

¹⁴ *Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant provisions of Security Council resolutions in the Islamic Republic of Iran.* IAEA Document GOV/2013/27. p. 10.

¹⁵ COHEN, AVNER: *The Worst-Kept Secret. Israel's Bargain with the Bomb.* New York, 2010, p. 241.

however, it had concerns about the insufficient guarantees concerning a possible nuclear aggression towards NPT states with a non-nuclear weapon status.¹⁶ In the end, Israel decided not to sign the treaty, however, it never admitted owning nuclear weapons either.

Even though these four states are all considered to have nuclear weapons and are not parties to the NPT, we have to mention that India has a special place in the NPT system. India is not a signatory of the treaty, however, it takes part in international nuclear trade. This special situation is the result of an agreement between India and the United States, which was signed in 2005. The aim of the agreement is to facilitate cooperation between the two states with regards to nuclear issues, and to open nuclear trade between them. For them to be able to sign this agreement, India undertook to sign the Additional Protocol of the IAEA and to let the Agency inspect its peaceful nuclear development. Furthermore, the state accepted not to transfer the technology needed to develop nuclear weapons to states that do not have such weapons, and to continue its moratorium on nuclear weapon tests, thus contributing to nuclear non-proliferation.¹⁷ Not all states supported this special arrangement, however, the NPT does not contain a provision concerning the relationship between its States parties and other states.¹⁸ Therefore, India can enjoy the advantages that come from nuclear trade, without the IAEA inspecting its whole nuclear sector.

In light of these facts it becomes apparent that wiping nuclear weapons off the face of earth is not possible strictly within the framework of the NPT. Until there are states not party to the treaty who own nuclear weapons and are not leaning towards cooperation in nuclear non-proliferation and disarmament, reaching a global zero – a world free of nuclear weapons - is not feasible. Nevertheless the idea of complete nuclear disarmament keeps nuclear non-proliferation and disarmament efforts moving forward, thus its importance does not only lie in reaching the final goal, but also in paving the way towards it.

2.3. The issue of non-state actors

The non-proliferation framework does not only have to face the problems concerning states, but also has to deal with non-state actors. In the 21st century, terrorism has become international, which causes serious headache to the international community. Terrorist groups work with a different structure, different aims and different tools. A so called 'new terrorism' has developed, which can be characterized as follows: new terrorist groups work in a transnational manner, receive greater financing, their members get better training and they want to achieve new goals. Their aim is to eliminate a great number of – possibly civilian – victims. The structure of terrorist groups has also

---

¹⁶ COHEN, 2010. p. 75.

¹⁷ *Communication dated 25 July 2008 received from the Permanent Mission of India concerning a document entitled "Implementation of the India-United States Joint Statement of July 18, 2005: India's Separation Plan"*. IAEA Information Circular 731. p. 4.

¹⁸ MICHEL, QUENTIN: *The Control of International Nuclear Trade – Difficult Balance Between Trade Development and Non-Proliferation of Nuclear Weapons*. In: *International Nuclear Law: History, Evolution and Outlook*. Nuclear Energy Agency (OECD), 2010. p. 302.

changed: they work in loose structures and do not rely on one leader or state, thus it is very difficult to infiltrate their organization or to even find them.¹⁹ The most dangerous characteristic of new terrorism is that instead of the previously used bombs, grenades and handheld weapons, terrorists also aim at acquiring weapons of mass destruction.²⁰ This can happen primarily because of the possibilities that have opened up through globalization and the revolution of information technology. Among different types of weapons of mass destruction, for terrorist groups, nuclear weapons are the hardest to acquire, unlike biological or chemical weapons. The thought of terrorists owning a nuclear weapon surfaced in the 1990s. There are documented cases of fissile material gone missing, which most likely ended up on the black market.²¹ For terrorist groups, this is the easiest way to get hold of a nuclear weapon, since it is quite expensive to acquire highly enriched uranium or plutonium in the quantity required to assemble a nuclear weapon. If a terrorist group could assemble such a weapon, it would be complicated to store or transport it undetected. It is much more likely that a terrorist organization detonates a so-called dirty bomb, which consists of traditional explosives mixed with radioactive material, which - after its explosion - emits nuclear radiation.²²

Even though nuclear terrorism has been regulated by more international documents up to now, like Resolutions 1373 and 1540 of the Security Council, the NPT's non-proliferation framework does not mention this issue. In fact, the NPT cannot mention it: since non-state actors cannot be parties to the treaty, their behavior cannot be regulated by it either. It could be the duty of States parties to cooperate in this matter, either outside of the NPT system, or with the help of the forum that the NPT provides for them (the Review Conferences for example). At the 2010 Review Conference of the NPT, the debate neglected the issue of non-state actors. The participating states accepted a Final Document, which encourages States parties to take national and international steps towards strengthening nuclear security, however, it does not mention nuclear terrorism or the question of non-state actors directly. The document contains an action plan which sets out that States parties shall fight the illicit trafficking of nuclear materials and encourages them to sign the International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism.²³ This is as far as the action plan goes with regards to non-state actors.

2.4. Limits of the NPT

A great disadvantage of the non-proliferation and disarmament framework that the NPT provides is that it cements an uneven system of relations between the States parties. According to the NPT, five states can officially possess nuclear weapons: those five states, that had acquired nuclear weapons before they signed the NPT. These states are the French Republic, the People's Republic of China, the Russian Federation, the

---

¹⁹ HOWARD, RUSSELL D., FOREST, JAMES J. F., BAJEMA, NATASHA: *Weapons of Mass Destruction and Terrorism*. Dubuque, 2008. p. 7.

²⁰ HOWARD, FOREST, BAJEMA, 2008. p. 10.

²¹ HOWARD, FOREST, BAJEMA, 2008. p. 67.

²² HOWARD, FOREST, BAJEMA, 2008. p. 65.

²³ *2010 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapon, Final Document* [NPT/CONF.2010/50 (Vol. I)], New York, 2010. p. 27.

United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the United States of America, the five permanent members of the United Nations Security Council. These states have permanent representation in the Security Council and have the power to veto any substantive resolution. Basically they are not only first among equals in the council, but also in the international community, supported by their nuclear arsenals. Initiatives have surfaced not only to reform the Security Council, but to reform the NPT system as well.

The issue of the discriminatory nature of the NPT was a topic of debate at the 2010 Review Conference of the treaty as well. At the Review Conference, States parties reviewed the treaty and discussed future perspectives for nuclear non-proliferation, nuclear disarmament and the peaceful use of nuclear energy. The general mood of the review conferences is usually affected by the injustices of the NPT system, since the treaty is often viewed as discriminatory, especially by non-nuclear weapon states. Iran and Brazil were among the states who oppose the nature of the non-proliferation framework: namely the fact that it guarantees the possibility to own nuclear weapons to only a few states, while it does not guarantee it for others, dividing the world into two parts. According to the Brazilian delegate for example, the main problem is that this unjust situation is crowned by the composition of the Security Council, which strengthens the position and prestige of nuclear powers. As a solution, the country suggested the complete abolition of nuclear weapons, since – according to his views – this is the only way to reach an equilibrium in the international community.²⁴

The accepted Final Document emphasized the necessity of reaching the aims stated in the NPT, stressing the importance of nuclear non-proliferation and confirming the role of international organizations such as the IAEA, the United Nations General Assembly and the United Nations Security Council. Moreover, the document drew attention to the Additional Protocols of the NPT, and encouraged States parties to sign them. The participating states were able to agree on the fact that their final goal is complete nuclear disarmament, which requires states not party to the NPT to sign the treaty as well. After the failure of the 2005 Review Conference, it was considered a notable success that the participants of the 2010 meeting could reach a consensus and accept a final document despite their differences. However, the Final Document serves as nothing more than inspiration to States parties: it gives recommendations and draws attention to what should be done. However, states are not accountable for following the action plan or the recommendations of the Final Document, therefore the review conferences serve as forums for negotiation and dialogue rather than as an initial platform for action.

The next review conference of the NPT will be held in 2015, and until then, a Preparatory Committee has been set up to pave the way for cooperation at the actual conference.

---

²⁴ 2010 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, *Summary Record of the Second Meeting* [NPT/CONF.2010/SR.2]. New York, 2010. p. 8.

3. Achievements of the treaty and additional non-proliferation initiatives

After examining the limits and deficiencies of the NPT, its achievements must be mentioned as well. The NPT is considered to be the cornerstone of nuclear non-proliferation, being the only global nuclear non-proliferation and disarmament treaty that incorporates almost the whole international community.

Among its achievements, we can list the fact that numerous states left their nuclear weapons programs to become part of the NPT framework. The NPT, together with diplomatic negotiations, led a number of states like Argentina, Brazil, South Africa, Sweden and Libya to abandon their nuclear developments. Belarus, Kazakhstan and Ukraine represent a special case since they inherited a number of nuclear warheads and ballistic missiles after the dissolution of the Soviet Union. The Lisbon Protocol of 1992 settled this situation: according to the protocol, Belarus, Kazakhstan, Ukraine and the Russian Federation all became NPT signatories, and Russia inherited the nuclear power status of the Soviet Union. Meanwhile, the other three post-Soviet states attached declarations to the protocol in which they announced their nuclear-weapon-free status and that they would eliminate all nuclear weapons from their territory. Thus they gave up their nuclear weapons to become signatories of the NPT.

Subsequently, we must not underestimate the role of the NPT in helping the international community reduce the number of nuclear powers. During the Cold War, theories emerged that there would be more than 20 states with nuclear arsenals by the end of the 20th century. The president of the United States, John F. Kennedy stated in an interview in 1963 that „by 1970 (...) there may be 10 nuclear powers instead of 4, and by 1975, 15 or 20.”²⁵ Fortunately, his prediction has not come true, and the number of nuclear powers remains under 10 states, 5 of which are States parties to the treaty.

Additionally, the NPT provides balance to the international community. If a world free of nuclear weapons was ever reached, keeping up the global zero would be extremely difficult. It would take exceptionally strict verification systems and an initiative from the whole international community to make sure that no states are trying to acquire nuclear weapons of any kind.²⁶ The problem with the new framework would be that non-state actors would still have a slight chance of creating a nuclear weapon with enough financial and intellectual resources and through the right networks. Furthermore, in the hypothetical world free of nuclear weapons, if one state could acquire a nuclear weapon, it would become superior to all other states. However, this situation is hypothetical and highly unlikely, since the NPT makes it much more difficult for states without a nuclear capability to acquire nuclear weapons or to acquire them without detection. The verification measures concerning the NPT are carried out by the IAEA, and they include on-site inspections and continuous monitoring of the States parties. Therefore, even if a non-nuclear weapon state would have the capability to acquire or construct a nuclear weapon, it would be very difficult for it to go on with the developments without the IAEA or the international community noticing.

---

²⁵ *The President's News Conference*, 1963. <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=9124> (20 June 2013)

²⁶ THRANERT, OLIVER: *Would we really miss the Nuclear Non-proliferation Treaty?* *International Journal*, (63) 2008. p. 335.

In addition to the NPT and the IAEA, the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty Organization (hereinafter: CTBTO), after its entry into force will serve as a great obstacle for states trying to acquire nuclear weapons, monitoring nuclear test explosions with its International Monitoring System (IMS) and carrying out on-site inspections in its member states. At the moment, the CTBTO works within the framework of its Preparatory Commission, which is monitoring the world for nuclear explosions and testing the monitoring system before the treaty enters into force. The CTBTO Preparatory Commission is an initiative strengthening the international nuclear non-proliferation system and contributing to the aims of the NPT. Even if the treaty is not in force yet, the CTBTO can still help catch rogue states who have developed nuclear weapons and are in the testing phase, and can also detect when nuclear weapon states are further developing their nuclear arms with the help of nuclear explosions. Detection is key in these cases, since it is not only the CTBTO that can act when a nuclear test happens, but the whole international community, after they have become aware of the explosions. Therefore, the organization - even in its premature form - contributes to international security and nuclear non-proliferation.

When highlighting the positive, security assurances must be mentioned as well. In 1995, States parties to the NPT owning nuclear weapons issued statements of non-binding negative security assurances, which were supported by the Security Council as well, as seen from resolution 984. Issuing a negative security assurance means that the nuclear weapon state in question undertakes not to use nuclear weapons against non-nuclear weapon States parties to the NPT. These negative security assurances were made by nuclear powers who are members of the NPT: the French Republic, the People's Republic of China, the Russian Federation, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the United States of America in the form of unilateral declarations. The predecessor of these declarations was General Assembly Resolution 21/53A in 1966, which stated that "nuclear weapons powers should give an assurance that they will not use, or threaten to use, nuclear weapons against non-nuclear weapons states without nuclear weapons on their territories."²⁷ Whether these declarations are legally binding or not, remains to be seen. In 1995, at the Review Conference of the NPT, states adopted a recommendation stating that further steps should be taken in the direction of an internationally legally binding instrument which would protect non-nuclear weapon states from the threat or use of nuclear weapons.²⁸ This recommendation can be seen as an indication that the unilateral declarations made by nuclear powers are not internationally legally binding yet. However, it could also be argued that the declarations have become part of customary international law, since it is a fact that nuclear weapons have not been used against non-nuclear weapon states (or any state for that matter) since the nuclear non-proliferation system of the NPT has been set up. Whether or not these declarations are legally binding, the most important factor concerning them is that they mean a step forward for the NPT, since they are encouraging non-proliferation. If non-nuclear weapon states do not have to worry about a nuclear attack, their motives to ac-

²⁷ UN General Assembly Resolution A/RES/2153(XXI)A. Preambulatory Clause 4.

²⁸ *Decision 2: Principles and Objectives for Nuclear Non-Proliferation and Disarmament* [NPT/CONF.1995/32 (Part I) Annex], p. 3.

quire a nuclear weapon will decrease significantly. Unfortunately, the five states that participated in making the aforementioned declarations are not the only states that can carry out a nuclear attack, and the four States not parties to the NPT have not signed such declarations yet.

In connection with negative security assurances, the issue of nuclear-weapon-free zones must be touched upon as well. In the case of nuclear-weapon-free zones, the existence of nuclear weapons is prohibited by an international treaty. Characteristics and responsibilities vary, but the United Nations General Assembly has given a general definition of a nuclear-weapon-free zone: resolution 3472 states that a nuclear-weapon-free zone is a zone where nuclear weapons are absent and an international system of verification and control is established to ensure compliance with the founding treaties.²⁹ As mentioned before, these are established by international treaties, and these treaties are supplemented by protocols. While the former lay down the responsibilities undertaken by States parties, the latter contain responsibilities for states that are not members of these zones. The protocols are important because a nuclear-weapon-free zone cannot fully guarantee nuclear-weapon-free status for its States parties if other states do not respect this decision. States parties do not only want to rid themselves of nuclear weapons, but also want to rule out the possibility of other states deploying or testing nuclear explosive devices in their territory. It must be noted that not only nuclear weapon states are connected to these protocols, but those states that have international responsibility for a territory within the region also are.³⁰ Even though the establishment of a nuclear-weapon-free zone is not bound by the recognition of nuclear weapon states, its effectiveness is questionable without it. The main problem is that nuclear-weapon-free zones can exist *de jure* without guarantees from nuclear weapon states, but do not work *de facto* without them.³¹ These guarantees are also considered to be security assurances, which are – just like nuclear-weapon-free zones themselves – supported by the NPT and have been commended at the Review Conferences of the treaty. In fact the NPT deems these zones so useful for nuclear non-proliferation and for international peace and security that it has been an advocate of the establishment of a nuclear-weapon-free zone in the Middle East for years.

It is apparent that even though the NPT is the cornerstone of nuclear non-proliferation, the non-proliferation system is supported by other treaties, organizations and initiatives as well. The cooperation between these and the NPT is not close in all cases, however, the NPT generally declares its support towards these initiatives (such as the CTBTO or nuclear-weapon-free zones) at its Review Conferences.

---

²⁹ *United Nations General Assembly Resolution 3472 (XXX): Comprehensive study of the question of nuclear-weapon-free zones in all its aspects.* New York, 11 December 1975. B. I. 1. (a),(b)

³⁰ RIEMAN, ARTHUR M: *Creating a Nuclear Free Zone Treaty That is True to its Name: The Nuclear Free Zone Concept and a Model Treaty.* Denver Journal of International Law and Policy, (18) 1990. p. 249.

³¹ *United Nations General Assembly: Comprehensive study of the question of nuclear-weapon-free zones in all its aspects.* Special report of the Conference of the Committee on Disarmament. A/10027/Add.1. New York, 1975. 61. p.

4. Conclusion

The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons is the basis of the international nuclear non-proliferation system, a so-called cornerstone, to which all other non-proliferation treaties and initiatives are connected. The NPT system has managed to keep the number of nuclear weapon states under ten, which can be considered a relative success in light of previous forecasts of 20 such states. The treaty plays an important role in maintaining this number, even if it could not stop every state with nuclear ambitions from developing such weapons.

However, the system set up by the treaty is not adequate to reach the final goal, a world free of nuclear weapons. Among the limits of the NPT, we can list the fact that it does not regulate the whole international community: four states are not parties to the treaty, and they all own nuclear arms. Moreover, States parties to the treaty do not always fulfil all of their obligations, causing hardships for the non-proliferation system. Furthermore, the NPT framework cements an uneven system of relations between States parties against which many of them protest: while it is legal for some states to own nuclear weapons, it is prohibited for others to do so. The complete cessation of nuclear weapons has been recommended as a solution, however, this aim is not realistic in the near future.

It can be concluded that the NPT plays an important role in regulating the nuclear goals of the international community, even if the system set up by the treaty is not perfect. The NPT and its Review Conferences provide an international forum for States parties to discuss nuclear-related issues, while the IAEA, the CTBTO Preparatory Commission and the nuclear-weapon-free zones contribute to verifying that states are not developing or have not developed nuclear weapons. There is a sort of security that the present international nuclear non-proliferation system provides for the international community, the main achievement of which is detecting when States parties - such as North Korea in the past or Iran in the present - try to delude the system. Even if the NPT system is not strong enough to stop rogue states from developing nuclear arms or withdrawing from the treaty, it works as an alarm that draws attention to States parties not playing by the rules.

LÁZÁR KATA NÓRA

A NUKLEÁRIS FEGYVEREK TERJEDÉSÉNEK
MEGAKADÁLYOZÁSA AZ ATOMSOROMPÓ EGYEZMÉNY
KERETEIN BELÜL: KORLÁTOK ÉS LEHETŐSÉGEK

(Összefoglalás)

A második világháború után általánosan elterjedt az a nézet, hogy a tömegpusztító fegyverek komoly veszélyt jelentenek a nemzetközi békére és biztonságra nézve. A hidegháború alatt ezért számos egyezményt fogadtak el az államok a nukleáris non-prolifерáció és leszerelés témakörében, amelyek között találhatunk bilaterális és multilaterális egyezményeket, illetve globális és regionális kezdeményezéseket is. Többek között ide sorolhatjuk a SALT-megállapodásokat, a Részleges és az Átfogó Atomcsend Egyezményt, illetve a nukleáris fegyvermentes övezeteket is.

A nemzetközi nukleáris non-prolifерációs rendszer igen kiterjedt és összetett, azonban kiemelhetünk egy jelentős egyezményt a kérdésben, az Atomsorompó Egyezményt, amelyet a mai napig a nemzetközi nukleáris non-prolifерációs rendszer sarokkövéként emlegetnek. Melyek az egyezmény fő rendelkezései, és ezek hogyan formálják a non-prolifерációs rezsimet? Milyen korlátai vannak az Atomsorompó Egyezménynek, amelyek megakadályozzák, hogy valóban az egész világra kiterjedjen, és elérje a végső célt, az atomfegyverek teljes leszerelését? A tanulmány célja választ kapni ezen kérdésekre.

PÁKOZDI ZITA

A jogerő és az erga omnes hatály kapcsolódási pontjai a fogyasztói szerződések tisztességtelen kikötése kapcsán

I. Bevezető gondolatok

A polgári eljárás elsődleges célja a jogkereső egyén számára a jogvédelem biztosítása, amelyben jelentős szerepet tölt be a jogerő intézménye. A jogerő a jogbiztonság elvének egyik sarokkövének tekinthető.

Kiindulópontunk tehát a jogállamiság részét képező jogbiztonság elve. E szerint a jogbiztonság az állam – és elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatók és előreláthatók legyenek a norma címzettjei számára.¹ A jogállamiság más elvek érvényesülését is jelenti (például az egyedi ügyekben az igazságosság, méltányosság elvét), és ezek a jogbiztonság elvével olykor ütközhetnek. Ezzel összefüggésben az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy az alkotmány az anyagi igazság érvényre juttatására nem biztosít alanyi jogot, csupán az anyagi igény érvényre juttatásához szükséges eljárásra ad lehetőséget.²

Az anyagi igazságosság és a jogbiztonság követelményét a jogerő intézménye hozza összhangba – a jogbiztonság elsődlegessége alapján. Erre a tételre az Alkotmánybíróság is több határozatában hivatkozott, lehangsúlyosabban a törvényességi óvás alkotmányellenességének a vizsgálatával kapcsolatban született 9/1992. (I. 30.) AB határozatában jelenik meg ez a gondolat, de a későbbi alkotmánybírói gyakorlatban is megtalálható, és fő hivatkozási alapként szolgál az Alkotmánybíróság számára. Legutoljára az alkotmányellenesség hatályának a vizsgálatával foglalkozó határozatában emelte ki hangsúlyozottan az Alkotmánybíróság a lezárt, azaz jogerősen elbírált jogviszonyok védelmének igényét³.

Főszabályként a lezárt viszonyokat nem lehet sem jogszabállyal, sem jogszabály hatályon kívül helyezésével alkotmányosan megváltoztatni, de az Alkotmánybíróság utalt arra is, hogy *a jogerő tisztelete nem abszolút és áttörhetetlen eleme a jogbiztonságnak:*

---

¹ 9/1992. (I. 30.) AB hat., ABH 1992, 59, 65.

² 9/1992. (I. 30.) AB hat., ABH 1992, 59, 65.

³ 35/2011. (V. 6.) AB hat., ABH 2011, 205.

kivételként jelentkezhet az az eset, ha ezt más alkotmányos elv elkerülhetetlenné teszi, feltéve, hogy ez nem okoz aránytalan sérelmet.⁴

Megállapíthatjuk tehát, hogy az Alkotmánybíróság joggyakorlata a jogerő intézményének igen erős védelme mellett foglal állást, amelyben következetes is. Ebben a körben egy el nem hanyagolható tény, hogy a Pp. sem tartalmaz semmilyen külön szabályt a jogerő feloldásának a lehetőségére a rendkívüli perorvoslatokon, tehát a perújításon és a felülvizsgálaton kívül.⁵

A jogerő szabályozásának viszonylagos változatlansága ellenére újabb és újabb kérdések és problémák merülnek fel a témában, köszönhetően a jogalkotás és a jogalkalmazás területén tapasztalható fejlődésnek.

Tanulmányunkban ezekből az újabb problémákból kívánunk bemutatni egyet: a jogerő és az erga omnes hatály összefüggéseit kifejezetten a polgári jog területéből merített példán keresztül bemutatva. Legelőször tisztázandó, hogyan viszonyul egymáshoz a jogerő és az erga omnes hatály. Ezt követően a fogyasztói szerződések általános szerződési feltételeinek tisztességtelenségével összefüggésben született közérdekű, erga omnes hatályú ítéleteket és ehhez kapcsolódóan a perújítás lehetőségét vizsgáljuk meg. Végül pedig az erga omnes hatály kapcsán a pertársaság kérdéskörében fogalmazunk meg gondolatokat.

II. A jogerő és az erga omnes hatály viszonya

Eltelktve most a jogerő fogalmára vonatkozó különböző elméletek ismertetéseitől a jogerő alatt lényegében a mai formájában az alaki és az anyagi jogerőt értjük. Ennek értelmében az alaki jogerő szerint a határozat a jogerőre emelkedését követően megtámadhatatlan, ellene rendes perorvoslat ellene már nem vehető igénybe. A rendkívüli perorvoslatok pedig csak korlátozásokkal, amelyeknek rendkívüli jellege nyilvánvalóan szoros összefüggésben áll a jogerő intézményével, annak nagyobb tiszteletben tartásával és értelemszerűen védelmével mind a rosszhiszemű, mind a jóhiszemű támadások ellen.⁶ Az anyagi jogerő alapján a bíróság a jogvitát véglegesen intézi el és zárja le, azaz az elbírált jogot a felek többé nem tehetik egymás között vitássá, és az abban foglaltak irányadók más bíróságok és hatóságok tekintetében is.

Az erga omnes hatály alapját az igényérvényesítés alapjául szolgáló anyagi jogviszony képezi, amely szerint a perben hozott ítélet anyagi jogereje mindenkire kiterjed.⁷

⁴ 10/1992. (II. 25.) AB hat., ABH 1992, 72., 75.

⁵ Megjegyzendő, hogy a jogerős határozatra kihatással lehet a sikeres igazolási kérelem és a határozat kijavításáról és kiegészítéséről rendelkező határozat is. Ezek azonban szorosan nem kapcsolódnak a dolgozat témájához, mert az igazolás álláspontunk szerint elsősorban a véten mulasztást próbálja orvosolni, a kijavítás és kiegészítés pedig valamilyen hibát, illetve hiányt pótol; vagyis közvetlenül a jogvitáról való érdemi döntés megváltoztatására nincsenek hatással. A jogirodalom egyébként nem egységes a rendkívüli perorvoslatok körében, így vitatott az igazolás perorvoslati jellege is. Ehhez l. részletesebben: FARKAS JÓZSEF: *Jogerő a magyar polgári perben*. Budapest, 1976., 108. és köv. oldalak, ahol további szakirodalom is található a témában.

⁶ FARKAS 1976, 116. p.

⁷ GÁTOS GYÖGY: *Határozatok*. In: Németh János-Kiss Daisy (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata* 1. Budapest, 2007. 1272. p.

Ezek elsősorban a személyállapottal kapcsolatos perekben fordulnak elő, de ide sorolhatók a tulajdonjogot megállapító jogerős bírósági határozatok is.⁸

Az erga omnes hatály és a jogerő – bár nem ugyanazzal a jelentéssel bírnak – nem választható külön egymástól. Az erga omnes hatály csak a jogerő – azaz a megtámadhatatlanság és a megváltozhatatlanság – beállta után vizsgálható, ami így azt fogja eredményezni, hogy a jogerős határozatban foglaltakat mindenki köteles elfogadni. Vagyis a véglegesség már nem csak a felekre, hanem mindenkire vonatkozni fog, a jogerős határozatban foglaltakat senki sem vonhatja kétségbe, még újabb per indításával sem.

III. Problémafelvetés

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (továbbiakban: Ptk.) 209/A. § (2) bekezdése alapján a fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló, továbbá a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan, előre meghatározott és egyedileg meg nem tárgyalt tisztességtelen kikötés semmis.

A Ptk. 209/B. §-a szerint ilyen esetben az érvénytelenség megállapítását az 1978. évi 2. törvényerejű rendelet 5. §-ában felsorolt szervek⁹ is kérhetik a bíróságtól. Ebben az esetben a bíróság a tisztességtelen kikötés érvénytelenségét a kikötés alkalmazójával szerződő valamennyi félre kiterjedő hatállyal állapítja meg.

A jogerő főszabály szerint csak a felekre terjed ki, harmadik személyekre a kiterjedés kivételes jelenség, amit tételes szabályok írnak elő vagy szokásjog alapján elbírált jog természete tesz szükségessé.¹⁰ Ebben az esetben lényegében a tételes jog, a Ptk. nyithat lehetőséget a jogerő személyi hatályának kiterjedésére.

Ezen túlmenően is jelen esetben a tisztességtelen szerződési feltételek megállapítása iránti közérdekű perekről van szó, amikor a perben hozott határozat hatálya lényegében *minden érintett szerződő félre kiterjed*. Az erga omnes hatály alkalmazása pedig nem csupán lehetőség a bíróság számára, hanem a jogszabály megfogalmazása alapján így köteles eljárni.

A fenti szabályozás értelmezése kapcsán több kérdés merül fel. Elsősorban az, hogy miként alakul a jogerő, illetve annak személyi hatálya a közérdekű perekben. Ezen túlmenően a téma a rendkívüli perorvoslatokhoz, azon belül a perújításhoz is kapcsolódik. Amennyiben a fogyasztói szerződés részévé váló általános, illetve egyedileg meg nem

⁸ BH. P. 2012. 14.

⁹ Fogyasztói szerződés megkötésénél alkalmazott vagy e célból nyilvánosan megismerhetővé tett általános szerződési feltétel érvénytelenségének, illetve tisztességtelenségének megállapítását, valamint a tisztességtelen általános szerződési feltétel alkalmazásától és alkalmazásra ajánlásától való eltiltást kérheti a bíróságtól: a) az ügyész, b) a miniszter, az országos hatáskörű szerv, továbbá központi hivatal vezetője, c) a jegyző és a főjegyző, d) a gazdasági, szakmai kamara, érdek-képviselői szervezet, e) fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó társadalmi szervezet, valamint f) az Európai Gazdasági Térség bármely tagállamának joga alapján létrejött azon minősített szervezet – az általa védett fogyasztói érdekek védelme körében –, amely a fogyasztók védelme céljából a jogsértéstől eltöltő határozatokról szóló 98/27/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 4. cikkének (3) bekezdése alapján az Európai Unió Hivatalos Lapjában közzétett jegyzéken szerepel, feltéve, hogy az általános szerződési feltétel alkalmazója, nyilvánosságra hozója, illetve alkalmazásra ajánlója Magyarország területén fejti ki tevékenységét.

¹⁰ SCHÖNVITZKY BERTALAN: *Az ítélet és a jogerő*. Eger, 1938. 250. p.

tárgyalt szerződési feltétel tisztességtelenségével kapcsolatban születik egy ítélet, akkor egy másik fogyasztó által később indított perben született ítéletet tekinthetjük-e perújítási alapnak. Akkor is, ha a későbbi ítélet nem találta tisztességtelennek a szerződési feltételt, illetve akkor is, ha a később eljárt bíróság annak tisztességtelenségét állapította meg,

Alláspontunk szerint ez a kérdés két síkon bír jelentőséggel:

1. ha van egy egyedi ügyben hozott ítélet, és egy későbbi egyedi ügyben születik egy ezzel ellentétes ítélet, illetve,

2. ha van egy egyedi ügyben hozott ítélet, de később egy közérdekű perben születik egy ezzel ellentétes ítélet.¹¹

Amennyiben csupán egy közérdekű pert folytattak le a szerződési feltétel vonatkozásában, amelyben a bíróság a fogyasztói szerződési feltétel tisztességtelenségét állapította meg, ezek a problémák nyilvánvalóan nem merülnek fel. Már csak azért sem, mert közérdekű perek esetén nem fordulhat elő két, akár ellentétes tartalmú ítélet meghozatala egy szerződési feltétel vonatkozásában mert, ahogy a Kúria kimondta a 3/2011. (XII. 12.) PK Véleményének 4. pontjában a fogyasztói szerződésben alkalmazott általános szerződési feltétel tisztességtelenségének megállapítása iránt ugyanazon alperessel szemben a Ptk. II. 5. §-ában felsorolt szervezet nem indíthat pert, ha ugyanazon feltétel ugyanazon okból való tisztességtelenségének megállapítása iránt ezt megelőzően egy másik, erre jogosult szervezet már pert indított, vagy annak tárgyában már jogerős ítéletet hoztak. A Kúria a vélemény indokolásában utalt arra, hogy értelemszerűen ez a perindítási akadály nem vonatkozik azokra a közérdekű keresetekre, amelyeket az arra jogosult szervezet ugyanazon alperessel szemben ugyanazon szerződéses kikötés miatt indított, de a korábbi perben nem vizsgált más okból való tisztességtelenségének megállapítását kéri. Hozzáteendő ehhez, hogy ebben az utóbbi esetben nyilván azért nem érvényesül a perindítási akadály, mert a jogerő ténybeli alapja különbözni fog a korábbi perben felhozott tényektől.

A két kérdést felvető téma kidolgozását először a perújítás lehetőségének a vizsgálatával kezdjük tekintettel arra, hogy ez tágabb területet ölel fel, hiszen ez az egyedi ügyeket és a közérdekű pereket is érinti. Ezt követően térünk át a már csak a közérdekű perekben született jogerős ítéletek személyi hatályának erga omnes jellegű feldolgozására.

IV. 1. A perújítás vizsgálata

A Pp. 260. § (1) bekezdés a) pontja alapján a jogerős ítélet ellen perújításnak van helye, ha a fél oly tényre vagy bizonyítékra, illetőleg olyan jogerős bírói vagy más hatósági határozatra hivatkozik, amelyet a bíróság a perben nem bírált el, feltéve, hogy az – elbírálás esetén – reá kedvezőbb határozatot eredményezhetett volna.

¹¹ Egyedi ügy alatt azt értjük, amikor a fogyasztó önállóan indít pert a szerződési feltétel alkalmazójával szemben.

Ezek alapján, témánk szempontjából a sikeres perújításhoz az szükséges, hogy

1. egy jogerős bírói határozatra hivatkozzon a fél
2. a bírói határozat új, tehát el nem bírált legyen
3. és ez kedvezőbb döntést eredményezzen a fél számára.

Ad 1.

Az első feltétel teljesül, hiszen mindkét vizsgált esetben egy jogerős bírósági határozatra, ítéletre hivatkozna a fél, amely tehát a Pp. 260. § (1) bekezdés a) pontjában nevesített „más bírósági határozat” kategóriájába tartozik.

Ad 2.

A perújítás szempontjából az el nem bírált ténynek már az alapeljárásban is fenn kell állnia. Az újszerűség azt jelenti, hogy a tény, bizonyíték, jogerős határozat már az alapeljárásban is létezett, de arról a fél önhibáján kívül nem szerzett tudomást, vagy tudomása volt ugyan róla, de a bíróság azt érdemben nem bírálta el. Vagyis el nem bírált a tény, bizonyíték illetve a jogerős határozat, ha az alapperben nem volt ismeretes a bíróság előtt, ezért a megvizsgálására, illetve a bizonyítás lefolytatására nem kerülhetett sor, illetve az a tény és bizonyíték is, amely a bíróság előtt ismert volt ugyan, mert a fél azt felhozta, de arra nézve a bizonyítás lefolytatását indokolatlanul mellőzte.¹²

Ez a szabály azonban ilyen szigorú értelemben csak a tények vonatkozásában érvényesül, azaz a bizonyíték és a határozat nem szükséges, hogy már az alapeljárás alatt is létezzon.¹³ A következetes bírói gyakorlat szerint is perújításnak alapja lehet az ügyet követően keletkezett bizonyíték és bírósági határozat is¹⁴. A vizsgált esetkörök tehát ennek a feltételnek is megfelelnek.

Ad 3.

A kedvezőbb döntés lehetősége, mint kritérium szintén érvényesül, hiszen ha azt alapítja meg a bíróság az első ítéletben, hogy a szerződési feltétel tisztességtelen, akkor az alperes számára lehet kedvezőbb egy perújítási eljárás, ha azt állapítja meg, hogy nem tisztességtelen a szerződési feltétel, akkor a felperesre nézve minősülhet kedvezőbbnek egy későbbi jogerős ítélet alapján lefolytatott perújítási eljárásban hozott ítélet.

Mindezekon túl, az el nem bírált határozat tekintetében a perújításnak akkor lehet létjogosultsága a Pp. 260. § (1) bekezdés a) pontja alapján, ha a hivatkozott jogerős határozat az egyedi ügyhöz szorosan kapcsolódik, és olyan előkérdést tartalmaz, ami már az alapítélet meghozatalának is feltétele lett volna.

Az első feltétel vonatkozásában elvi, hasonló tényállással közzétett eseti döntés önmagában nem jelenti a perújítás megengedhetőségét. Álláspontunk szerint az ügyek illetően való kapcsolódásáról csak a közérdekű perekben lehet szó kifejezetten az erga omnes hatály miatt.

¹² NÉMETH JÁNOS: *Rendkívüli perorvoslatok a magyar polgári eljárásjogban*. Budapest, 1975. 143–144. pp.

¹³ UDVARY SÁNDOR: *Perújítás*. In: Szabó Imre (szerk.): *A Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény magyarázata*. II. kötet, Budapest, 2006. 1036. p.

¹⁴ BH 1987. 138.

A második feltétel akkor valósulhat meg, ha az alapügyben a tárgyalást fel kellett volna függeszteni egy előzetes kérdés tisztázása céljából, erre azonban mégsem került sor. A fogyasztó által önállóan indított per esetén a jogszabályban feljogosított szervezet által később indított közérdekű per álláspontunk szerint minősülhet ilyen előzetes kérdésnek a perben hozott ítélet erga omnes hatálya miatt, hiszen ha a közérdekű perben születik egy ítélet, amely az általános szerződési feltételek tisztességtelenségét állapítja meg, akkor az ki fog hatni arra a fogyasztóra is, aki korábban önállóan indított pert erre vonatkozóan.

Ezek a további kritériumok tehát csak akkor teljesülnek, ha a fogyasztó vagy a szerződési feltételt alkalmazó egy olyan későbbi ítéletre akar hivatkozni, amit egy közérdekű perben hoztak meg. A fogyasztó által egyedileg indított későbbi perben meghozott ítélet azonban már nem felel meg ezeknek a feltételeknek.

Mindezeket túl sem szabad elfelejtkeznünk azonban arról, hogy a perújítás alapja a Pp. 260. § (1) bekezdés a) pontja alapján csak ténykérdés lehet, jogkérdés nem.¹⁵ Ebben a relációban pedig az, hogy egy későbbi ügyben egy másik bíróság miként ítéli meg az általános, illetve egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltételeket fogyasztói szerződések esetén, *tisztán jogkérdésnek tűnik*. Ebben a körben a kommentár is kiemeli, hogy változatlan tényállás mellett a perújítás pusztán az alapperbeli ítélet esetleges jogi tévedésének a reparálására nem alkalmas.¹⁶

Összességében tehát az állapítható meg, hogy a perújítás a közérdekű perek esetében sem alkalmazható sikeresen, mert bár azoknak a szempontoknak megfelel, hogy egy későbbi, jogerős, el nem bírált határozat áll fenn, amely kedvezőbb elbírálást eredményezhet a fél számára, figyelemmel arra, hogy nem ténykérdésről, hanem jogi álláspontok közötti eltérésekről van szó, ilyen esetekben egy jogerős határozat hatályon kívül helyezésére perújítás, mint rendkívüli perorvoslat útján mégsem kerülhet sor.

IV. 2. A közérdekű perek erga omnes hatálya

A közérdekű perek vonatkozásában azonban – ahogy már jeleztük – mégis további vizsgálódás szükséges az ítélet erga omnes hatálya miatt. Hiszen ez – függetlenül a jogerőtől – azt jelenti, hogy a perben hozott ítélet hatálya valamennyi szerződődő félre kiterjed, tehát arra a fogyasztóra is, aki esetlegesen korábban pert indított az általános, illetve egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel tisztességtelenségének a megállapítására vonatkozóan, de a bíróság a keresetét elutasította. Az előzőekből következően pedig perújítási eljárást sem kezdeményezhet. Ugyanakkor az erga omnes hatály a lényegét tekintve az ilyen esetekben a perújítást feleslegessé is teheti.

Mindezek a következő problémákat vetik fel:

A felek a jogerő felett nem rendelkezhetnek, azt nem helyezhetik hatályon kívül sem, még akkor sem, ha a perbe vitt anyagi jogi jogviszonyukat az ítélettől esetlegesen

¹⁵ BH 1996. 69., BH 1996. 605.

¹⁶ SZABÓ 2006, 1034. p.

eltérően rendezték¹⁷. A jogerős ítélet ugyanis mindaddig hatályos, amíg valamilyen rendkívüli perorvoslat útján nem helyezik hatályon kívül.

A közérdekű per előtt az egyedi ügyben született jogerős ítéletnek egy külön perben történő hatálytalánítására az előzőekben kifejtettek alapján nem lenne lehetőség perújítás keretében. Ugyanakkor a korábbi ítélet a törvény, jelen esetben a Ptk. 209/A. § (29 bekezdésében rögzített erga omnes hatályra vonatkozó rendelkezésnél fogva hatályát kellene, hogy veszítse.

Ha ugyanis egy közérdekű pert megelőzően egyedi ügyben született ellentétes jogerős ítélet hatályban maradna, az azt jelentené, hogy az alperes az egyedi ügyben született jogerős ítélet alapján arra hivatkozhatna, hogy az ÁSZF azzal a fogyasztóval szemben mégsem minősül tisztességtelennek, aki erre vonatkozóan korábban sikertelenül perelt. Ez pedig az erga omnes hatály maximális érvényesülését akadályozná.

Mindezek miatt a Ptk. 209/B. § (1) bekezdésében rögzített rendelkezés egy olyan rendelkezésnek lenne minősíthető, amely mindenféle külön perorvoslati és egyéb eljárás nélkül alkalmas a jogerő feloldására, és egy korábbi ítélet hatálytalánítására. Ez azonban éppen a jogbiztonság elvébe ütköző értelmezés lenne, amelyre az alkotmánybírói gyakorlat szerint csak akkor kerülhet sor, ha valamilyen alkotmányos elv ezt kellően indokolja. A vizsgált esetekben ilyen alkotmányos elvre nem igazán lehet hivatkozni. Magyarország Alaptörvénye M cikkének (2) bekezdésében ugyan találunk utalást a fogyasztói jogok fokozott védelmére vonatkozóan,¹⁸ azonban ez a fajta állami, jogalkotói célkitűzés nyilvánvalóan nem írhatja felül a jogerősen lezárt jogviszonyokat.

Az ítélethez való jog is a jogbiztonság elvének érvényesülését segíti elő, amelynek alapján a félnek joga van az ítélet fennmaradásához, megtámadhatatlanságához, illetve megváltoztathatatlanságához, ami nem csupán a felek érdeke, hanem harmadik személyeké és az államhatalomé, ezért tekinthetjük a jogerő szükségszerű folyományának azt, hogy a jogerős kötöttségtől nem csak a fél hátrányára, de a fél előnyére sem lehet eltérni.¹⁹

Ez a jogi probléma egyébként már az Alkotmánybíróság elé is került, azonban sajnálatos módon a testület nem hozott érdemi döntést az ügyben, mert az indítvány (alkotmányjogi panasz) a többségi vélemény szerint érdemi elbírálásra alkalmatlan volt.²⁰

Mindezekon túl a kérdéses probléma felveti az egységes jog elvét és érvényesülésének a problematikáját is, hiszen a bíróságok a hasonló ténybeli és jogi alapokon nyugvó jogvitákat egységesen kell, hogy eldöntsék. A jogerős határozat pedig, ahogy a jogerő fogalmából következik, nem csak a felek viszonyában válik jelentőssé, hanem a bíróságok relációjában is, hiszen a minősített kötőerőnek is tekintendő anyagi jogerőből kifolyólag a korábbi jogerős döntés köti a későbbi ügyben eljáró bíróságokat is.

Mindazonáltal a közérdekű perek kapcsán felvetett kérdéseket két külön síkon is megvizsgálhatjuk: egyrészt, ha az egyedi ügyben hozott ítéletnek a szerződés érvényesége kapcsán egyéb jogkövetkezménye is volt (például valamelyik felet pénz fizetésére

¹⁷ FARKAS 1976., 88. p.

¹⁸ Magyarország Alaptörvénye M cikk (2) bekezdés: Magyarország biztosítja a tisztességes gazdasági verseny feltételeit. Magyarország fellép az erőfölénnyel való visszaéléssel szemben, és védi a fogyasztók jogait.

¹⁹ SCHÖNVITZKY 1938, 123. p.

²⁰ 1034/D/2010. AB végzés, ABK 2011. április, 385.

köteleztek), illetve, ha ilyet a bíróság nem állapított meg, hanem csak a szerződés érvényessége volt a korábbi per tárgya.

Az első esetben utóbb az erga omnes hatály csak magát a szerződéses feltételt hatálytalaníthatná automatikusan, de az ítéletben foglalt egyéb jogkövetkezmények tekintetében a korábbi ítélet továbbra is hatályban maradna – amíg egy rendkívüli perorvoslati eljárásban nem helyeznék hatályon kívül (amennyiben erre lehetőség lenne).

A második esetben azonban valóban felmerülhet, hogy a közérdekű kereset nyomán megszülető ítélet teljes mértékben hatálytalaníthatná a korábbi, egyedi ügyben meghozott jogerős ítéletet, amely ennél fogva a tisztességtelen szerződési feltétel érvénytelenségét vonja maga után.

Ez ugyan nem biztos, hogy megállná a helyét a jogbiztonság Alaptörvénynek megfelelő értelmezése során, hiszen a lezárt jogviszonyokat utóbb mégis módosítaná, azonban nézetünk szerint több érv is felhozható ennek az irányynak az alátámasztására:

- ezáltal hatékonyabban lennének biztosíthatók a fogyasztói jogok, az Alaptörvény M) cikkének (2) bekezdésében foglaltaknak megfelelően is;
- a véglegesség a közérdekűséget megtestesítő és magában foglaló perben megszülető jogerős ítélethez kapcsolódna;
- nagyobb érdek fűződik ahhoz, hogy egy erga omnes hatályú ítélet legyen irányadó egy ilyen esetben, mint csupán egy egyedi ügyben született ítélet;
- egységes jog elvének elősegítése és biztosítása.

IV. 3. Perújítás más szempontból

Az erga omnes hatály esetén a perújítás egy másik oka is szóba kerülhet. A Pp. 260. § (1) bekezdés c) pontja szerint a jogerős ítélet ellen perújításnak van helye, ha a perben hozott ítéletet megelőzően ugyanarra a jogra nézve már korábban jogerős ítéletet hoztak, vagyis, ha az ügyben két jogerős ítélet áll rendelkezésre. Itt nyilvánvalóan csak azt az esetkört vizsgálhatjuk, amikor egy egyedi ügy után születik egy közérdekű perben ellentétes ítélet, a másik esetben ugyanis (két egyedi ügyben hozott ellentétes ítélet) a félazonosság, mint a jogerő egyik feltétele, nem áll fenn, így ez eleve kizárta teszi ilyenkor a jogerő további két feltételének, a tény- és jogazonosságnak a vizsgálatát, és így ezt a fajta perújítást.

Azonban a vizsgálandó esetben is éppen a *felek azonossága lesz a problematikus*, hiszen a tény- és jogazonosság nem lehet kétséges, feltéve, hogy az érintett ügyekben azonos vagy hasonló jelleggel került sor a szerződéskötésekre. A félazonosság pedig kifejezetten az erga omnes hatály miatt válik érdekessé a számunkra, ami egyben kérdésessé teszi azt, hogy valóban ugyanazon felekről van-e szó a két perben.

Az erga omnes hatály elviekben azt eredményezi, hogy az érintett személyre kiterjed az ítélet hatálya, függetlenül attól, hogy részt vett-e a perben. Ugyanakkor egy közérdekű perben eljáró bíróság álláspontunk szerint nem fogja elutasítani a keresetlevelet vagy a pert megszüntetni res judicata-ra hivatkozással²¹ amiatt, mert egy fogyasztót érintően

²¹ Pp. 130. § (1) bekezdés d) pont valamint Pp. 157. § (1) bekezdés a) pont

korábban már született egy jogerős ítélet, hiszen a közérdekű perben a korábbi egyedi ügyben született jogerős ítélettel érintett *fél konkrétan nem vesz részt*, a Ptk. rendelkezése csupán az ítélet meghozatala után teremt egy speciális helyzetet. Ebből az a következtetés lenne levonható, hogy a két jogerős ítélet kapcsán a felek azonossága nem állapítható meg, ugyanakkor a Ptk.-beli törvényhely nyelvtani és logikai értelmezése alapján egy ilyen esetben mégiscsak két jogerős ítélet áll rendelkezésre egy fogyasztó tekintetében. A kérdés tehát nehezen fogható meg.

Amennyiben még el is fogadnánk a félazonosság feltételének a fennforgását, úgy a Pp. 260. § (1) bekezdés c) pontja alapján az időben később született jogerős ítéletet (a vizsgált esetben a közérdekű perben született, a fogyasztóra nézve kedvezőbb jogerős ítéletet) kellene hatályon kívül helyezni egy esetleges perújítási eljárás következményeként. Ennélfogva ez a perújítási lehetőség inkább a szerződési feltételt alkalmazó fél számára lehetne kedvezőbb. Ugyanakkor az ellenfél számára lehet, hogy ez felesleges is, abból kiindulva, hogy a fogyasztó nem tud sikeresen perújítási eljárást lefolytatni, tehát, az erga omnes hatály – a törvényi rendelkezéstől függetlenül – nem tud érvényesülni teljes mértékben, és a korábbi jogerős ítéletet nem tudja a fogyasztó rendkívüli perorvoslati eljárás során annulálni.

Az az esetkör pedig nyilván nem érdemel behatóbb vizsgálatot, amikor az egyedi ügy után a közérdekű per kimenetele is sikertelen volt a fogyasztói oldal számára, hiszen ilyenkor teljesen mindegy, hogy az adott fogyasztó vonatkozásában mennyi eredménytelen jogerős ítélet áll rendelkezésre, az ellenféllel fennálló jogviszonyát ez érdeemben nem érinti.

V. Kitekintés az erga omnes hatály kapcsán – a pertársaság kérdése

Összefüggésbe hozható a közérdekű perekben érvényesülő erga omnes hatállyal a Pp. 51. § a) pontjának második fordulatában szabályozott egységes pertársaság is. E szerint több felperes együtt indíthat pert, ha a perben hozott döntés a pertársakra a perben való részvétel nélkül is kiterjedne. Ez a párhuzam nyilvánvalóan abból adódik, hogy a fogyasztói szerződések esetében a Ptk. a *közérdekű keresetindítás (actio popularis)* lehetőségét nyitotta meg, ha a tisztességtelen kikötés általános, illetve az egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel alkalmazásával vált a szerződés részévé.

A pertársaságnak az az alap gondolata, hogy az egyik pertárs ellen hozandó ítélet valamely módon a másik pertárs jogi helyzetét is érinteni fogja.²²

Eljárásjogi szempontból a pertársaságnak ez a fajtája nem kényszerű ugyan, mert ahogy a törvényi megfogalmazásból is kitűnik, nem kell, hogy minden érintett perben álljon. (Azonban ha ez megtörténik, akkor a köztük létrejövő pertársaság egységes lesz). Itt tehát a jogerős határozat másik pertársra történő kiterjedését a törvény teszi lehetővé.²³

E szabályt azonban nem lehet olyan perekre alkalmazni, amelyekben a meghozott döntés mindenkivel szemben (contra omnes vagy erga omnes) hatályos, mert miután itt

²² MAGYARY GÉZA: *Magyar polgári perjog* III. kiadás (átdolgozta Nizsalovszky Endre) Budapest, 1939. 176. p.

²³ MAGYARY 1939, 182. p.

az ítélet jogereje mindenkire kiterjed, ezekben a perekben bárki felléphetne pertársként.²⁴ A Pp. kommentár itt valóban a klasszikus értelemben vett erga omnes hatályra utal, amelyek valóban mindenkivel szemben, tehát minden egyes jogalannyal szemben hatályosak, azaz az ítélet tartalmát mindenki köteles elfogadni. Ilyen hatály érvényesül tipikusan a már említett személyállapoti perekben, ahol a keresetindítási jog korlátozott, így a pertársaság a Pp. 51. § a) pontjában megfogalmazottak szerint (is) valóban kizárt.

„Azt, hogy milyen esetekben terjed ki valakire az ítélet jogereje a perben állása nélkül is, az anyagi jog szabályai mondják meg.”²⁵ A Ptk. 209/B. § (1) bekezdése lényegét tekintve a pertársaságnak ebbe a fajtájába sorolható. Vannak ugyanis esetek, amikor a törvény az ítélet jogerejének a kiterjesztését rendeli el anélkül, hogy az egységes elbírálás szüksége fennforogna.²⁶ A különbség, hogy a pertársaság ezen esetkörében a bíróságnak ítéletében nem kell külön kimondania a valamennyi érintettre vonatkozó hatályt, míg a fogyasztói szerződési feltételek tisztességtelenségének megállapítására irányuló perekben a Ptk. megfogalmazásából kiindulva igen. *Az eredmény azonban azonos lesz.*

A Ptk. 209/A. § (2) bekezdése tehát a Pp. 51. § a) pontjának második fordulatóban rögzítetteknek megfelelően nem a klasszikus értelemben vett erga omnes hatályt jelenti, azonban az anyagi jog szabályai által behatárolt személyekre vonatkozóan mégis beszélhetünk egyfajta erga omnes hatályról. Ez a jogerő személyi hatálya tekintetében azt jelenti, hogy a jogerős ítélet az adott jogviszony(ok)ban érintettek mindegyikére kiterjed. Vagyis a jogerős ítélet vonatkozásában érintett személyi kört tekintve többet jelent, mint a felet, bíróságokat és más hatóságokat megtestesítő kötőerő, de kevesebbet, mint a klasszikus értelemben vett, valóban mindenkire kiterjedő erga omnes hatály.

VI. Összegzés

Tanulmányunkban megpróbáltunk rámutatni egy, a jogerővel összefüggésben felmerült, főként jogalkalmazási problémára. Problémafelvetésünk kapcsán számos kérdés merült fel, amikre a teljes válasz megadása még várat magára. Az actio popularis alkalmazása által felmerülő eljárásjogi problémákra – így pl. az ilyen perekben hozott határozat jogerejének alanyi hatálya vagy a perorvoslati jogosultság – már jóval annak bevezetése előtt is felhívták a figyelmet.²⁷ Ez azt jelenti, hogy még ma is jócskán akadnak a témában elvarratlan szálak, amelyek ráadásul nem csak kifejezetten a jogerőhöz kapcsolódnak.

A tanulmány felvetései pedig csupán egy szeletét jelentik a jogerővel összefüggésben felmerülő kérdéseknek. Ez pedig azt a gondolatot erősíti bennünk, hogy a jogerővel – a változatlan szabályozása és az évszázados dogmatikai háttere ellenére – szükséges és célszerű foglalkozni, és a jövőben is érdeklődésre számot tartó intézménynek tekintendő.

²⁴ A Polgári perrendtartás magyarázata. (szerk.: Szilbereky Jenő és Névai László) Budapest. 1967. 344. p.

²⁵ SZILBEREKY-NÉVAI 1967, 344.

²⁶ MAGYARY 1939, 183.

²⁷ FARKAS JÓZSEF: *Az eljárási jog néhány alapvető elve és a polgári eljárásjog újraszabályozása.* Jogtudományi Közlöny, 1985/10. 561–562. pp.

ZITA PÁKOZDI

ZUSAMMENHÄNGE ZWISCHEN DIE RECHTSKRAFT UND DIE
GESTALTUNGSWIRKUNG MIT AUFMERKSAMKEIT AUF DIE
UNLAUTERE BEDINGUNG DER VEBRAUCHERVERTRAGE

(Zusammenfassung)

Der primäre Zweck des Zivilprozesses ist den Rechtsschutz zu bieten, in dem der Rechtskraft spielt eine wichtige Rolle. Der Rechtskraft lässt sich eine fundamentale Grundsatz des Rechtssicherheitsprinzip betrachtet, der aber immer Konflikte mit Zusammenhang mit materiale und verfahrensrechtliche Wahrheit verursacht hat, die auch neue Probleme hereinführen.

Der Aufsatz fasst eines dieser neuen Probleme zusammen: die Zusammenhänge des Rechtskraft und der Gestaltungswirkung der richterlichen Entscheidungen.

Zuerst ist zu klären, was für eine Verhältnis zwischen der Rechtskraft und der Gestaltungswirkung ist. Danach kann die Wirkungen der Urteile untersucht werden, die in Prozess der unerlauteren Verbrauchervertragsbedingungen erlassen werden. Diese Urteile sind dafür wichtig, weil diese Prozesse eine öffentliche Interesse haben, und deswegen diese Urteile Gestaltungswirkung haben. Das bedeutet, die Urteile auf Alle massgebend und bindend sind.

Auf diesem Gebot wird die Wiederaufnahme auch untersucht. Von diesen ist es hezvorzuheben, dass sich neue wichtige Probleme mit Zusammenhang mit der Gestaltungswirkung der Urteile melden, wegen der öffentlichen Interesse. Zu diesem Problem versucht der Author eine mögliche Lösung geben, mit Aufmerksamkeit auf das Rechtssicherheitsprinzip. Es ist aber hinzufügen, der Widerspruch zwischen dieses Prinzip und die Lösung zu schwierig aufheben werden kann.

Letzlich setzt der Author einige Meinungen über die Streitgenossenschaft auf, die weitere interesse Fragen in Verbindung mit Gestaltungswirkung der Urteile geben.